תלמוד בבלי · ראשונים · רי״ף · מפרשים · נימוקי יוסף

# נימוקי יוסף על מועד קטן

רבנו יוסף חביבא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

# נימוקי יוסף על מועד קטן

רבנו יוסף חביבא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נימוקי-יוסף-על-מועד-קטן/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

# תוכן העניינים

דף א. 5
דף א: 7
דף ב. 9
דף ב: 11
דף ג. 13
דף ג: 15
דף ד. 16
דף ד: 18
דף ה. 21
דף ה: 22
דף ו. 24
דף ו: 26
דף ז. 29
דף ז: 31
דף ח. 34
דף ח: 36
דף ט. 38
דף ט: 39
דף י. 40
דף י: 42
דף יא. 45
דף יא: 47
דף יב. 48
דף יב: 50
דף יג. 53
דף יג: 54
דף יד. 56
דף יד: 58
דף טו. 59
דף טו: 61
דף טז. 63

**דף טז**: 65
**דף יז**: 67
**דף יז**: 69
**דף יח**: 70
**דף יח**: 72

## דף א.

**משקין בית השלחין**. פירוש שלחין כמה דמתרגמינן עיף ויגע משלהי ולאי והוא דבר שרגילין להשקותו תמיד בין שהוא גן ירק בין שהוא פרדס. שלהין. כדכתיב שלחיך פרדס רמונים וה"א וחי"ת ממוצא אחד הן דשתיהן אותיות הגרון וכיון שהורגל בכך אם אינו משקהו יפסד לפיכך שרי להשקותו בחולו של מועד אע"פ שיש בה טורח מלאכה דכיון דאית בה פסידא שרו לן רבנן ויש להם סמך מקראי דכתוב אחד אומר את חג המצות תשמור שכל חג המצות אסור בעשיית מלאכה וכתוב אחד אומר ביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש דמשמע הא שאר ימים מותרין שמע מינה דבחולו של מועד עצמו פעמים שהוא מותר ופעמים שהוא אסור ואם יפסד שרי ולקמן במתני' מפלגי שאם השקהו לפני המועד כגון שהגיע עונת המים שלו לפני החג אז מותר להשקות בחולו של מועד אבל אם לא השקהו לא וכל שכן שדה בית הבעל שהוא שדה לבן שאינו רגיל להשקותו כלל אלא למטר השמים ישתה מים דהוא ודאי אסור להשקותו ואע"ג דאי הוה משקינן ליה הוה עביד טפי לא מיקרי פסידא אלא דבר שהגיע לפירות והדר מפסיד אבל להוסיף על מה שנראה לעין הרוחה מיקרי ולא הפסד ולא דחינן חוה"מ משום הרוחתו ובשביעית נמי משקין הספיחין שיצאו מאיליהן דאע"ג דכל עבודת הקרקע נאסרת בשביעית כדכתיב שדך לא תזרע וכו' ומינייהו ילפינן כל שאר עבודות כגון מזבלין ומקרסמין שהוא חתיכת הענפים היבשים מן האילן ומזרדין שהוא אילן שענפיו מרובין חותכין מהן מכאן ומכאן ומפסגין הוא באילן שנופו נוטה לכאן ולכאן שקושרין אותן כדי שיעלו עליו למעלה שלא יכבדו על גוף האילן כל אלו מלאכות חשובות הן דסגי להו בפעם אחת בשנה דומיא דזריעה וזמירה אבל השקאה דצריכה תדיר לא מיקרי עבודה חשובה ולפיכך שריא:

**בין ממעין שיצא בתחלה**. כלומר אפילו ממעין שיוצא עכשיו מתחלה שהוא חדש ולא חיישינן שמא יפלו כתליו ויבא לתקנן במועד והוי טירחא יתירא וכ"ש ממעין ישן והא דאיצטריך למתני' [שלחין] למעוטי שדה בית הבעל שאפילו ממעין שלא יצא בתחלה שישן הוא אסור דלא שרינן ליה אלא משום פסידא והוא דליכא טירחא יתירא:

**ולא ממי הקילון**. קילון בור עמוק ובו מים מכונסין דאיכא טירחא יתירא לדלות ומלשון קולתא שהוא תרגום כדה נקראת קילון ונקטיה אחר מי גשמים לאשמועינן דאיסור מי גשמים אינו אלא משום שאפילו אפשר להשקות בתחלה מהכנוס של מי גשמים בלא טורח כשיחסרו המים יהיה צריך לדלות ושמעינן דאם היה אגם מים שלא יבואו לעולם

במועד לצורך דלי אלא שמשקה מהן ברגלו בקל היה מותר ואיסור מי גשמים וקילון אמועד קאי דגבי שביעית לא חיישינן לטירחא יתירא:

**עוגיאות**. שחופרים סביב הכרם כדי שיתעכבו שם המים מלשון הלהן תעגנה שהוא לשון עיכוב והא נמי אמועד קאי משום טירחא יתירא ועוד דלא הוי דבר האבד אבל בשביעית מותר כדאיתא בגמ'. וכתב הראב"ד ז"ל בפירושיו דבגמ' [דף ד:] לא אסרינן אלא בחדתי וה"ה כעין חדתי אם לא ניכר הארץ אבל אם ניכר הארץ מעט מותר ולא בעינן טפח כדבעינן בגמרא באמת המים דהתם בעינן מקום לעבור בו מים בשטף אבל הכא מימיה עומדין ובמשהו סגי להו ע"כ:

**גמ' השתא ממעין שיצא וכו'**. הכל מפורש במתני'. וכתבנו שיש ברייתות דמשמע מיניהו שהמלאכה בחוה"מ אסורה מן התורה דתניא כל מלאכת עבודה לא תעשו לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי ריה"ג ר"ע אומר אינו צריך הרי הוא אומר אלה מועדי ה' מקראי קדש במה הכתוב מדבר אי בראשון הרי כבר נאמר שבתון ואי בשמיני הרי כבר נאמר שבתון הא אין הכתוב מדבר אלא בחוה"מ שאסור בעשיית מלאכה הרי משמע שאסורין בעשיית מלאכה מן התורה בחוש"מ. ומצינו הכתוב שאומר ראשון ושביעי לבדן שמע מינה שחילוק יש ביניהן ומסרן הכתוב לחכמים איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת אלא שלא מצינו לאחד מן המחברים שמנו המצות שימנה מצוה באסור מלאכה בחוה"מ ואם האיסור דבר תורה היא איסורו לאו או עשה ולפי זה נראה שאינה אלא אסמכתא בעלמא וכן נראה מן התוספ' וכן נראה מן הירושלמי אמר רבי אבא בר ממל אלו היה מי שימנה עמי הייתי מתיר מלאכה בחולו של מועד כלום אסרו אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ועוסקין בתורה כגון אנן אוכלין ושותין ופוחזין וכן אמרו בפרק מי שהפך [דף יג.] גבי כוון מלאכתו במועד חולו של מועד דרבנן והרמב"ן הטיל פשרה ואמר שכל מלאכה שאינה לצורך המועד ואינה דבר האבד אסורה מן התורה ושהוא לצורך המועד מותרת בין במלאכת אומן בין במלאכת הדיוט אע"פ שאינו צורך דבר האבד וכן כל שהוא דבר האבד מותרת אע"פ שאינו דבר המועד ואע"ג דאית בה טירחא יתירתא וחכמים מדבריהם אסרו קצת מלאכות אלו כמו שיתבאר ועל זה אמרו בירושלמי שהיה ראוי להתיר מלאכות אלו כדי שלא יהו מתבטלין ויתעסקו בהן שהבטלה מביאה לידי פחיזות ועיקר חולו של מועד ודאי דבר תורה הוא ע"כ. ולזה הסכים הרשב"א ז"ל סוף פרק קמא דע"ז:

**דהאי בית הבעל לישנא דמיתותב הוא**. כלומר שהוא מיושב שאינו צריך לדבר אחר אלא למטר השמים ישתה מים:

**כמה דמתותב עולם עם בתולה**. שנתמלא חפצו ואינו זז מביתו:

## דף א:

**בשלמא מי קילון איכא טירחא יתירתא**. במתניתין התירו מלאכה בחולו של מועד במקום פסידא כגון בית השלחין ולא התירו משום הרווחה כגון בית הבעל ואפילו במקום פסידא יתירא לא טרחינן וכדתנן אבל לא ממימי גשמים ולא ממימי קילון כדפירש' במתניתין:

**גזירה**. דאי שרית ליה מי גשמים אתי למשרי נמי מי קילון לפי שהם מי גשמים ואיכא משום טירחא יתירא:

**מי גשמים**. נמי דרכן ליכנס במקום עמוק וכיון שניטלו חציין העמיקו והוו להו מי קילון כלומר שצריך לדלותן בדלי כדמפרש במתני' והוי טירחא יתירא:

**המושכים** מן האגמים שהם נקבצים ממי גשמים:

**והוא דלא פסקי**. כלומר שיש בהם שפע מים ואזלא כהא דרב אשי דלא אסר משום גזירה אלא דמיירי במיעוט מי גשמים אבל כל היכא שיש בהם שפע מים לא גזרינן אטו פסקי שצריכין לדלות:

**הפסיקות**. פירוש חריצין שאינן מתוקנין:

**בריכות**. מתוקנות יפה אסור להשקות משום דפסקי ואתי לאיתויי מנהרות רחוקות:

**ואם היתה אמת המים**. ממעיין נובע עובר ביניהם בכל עת מותר להשקות מהם במועד דהא לא פסקי:

**והוא שרובה של אותה שדה יכולה לשתות מאותה אמת המים**. דודאי כיון דמעוטה יכול להשקות מן הבריכות לא טרח להביא מנהרות רחוקות:

**רב אשי אמר אע"פ וכו' כיון דקא משכא ואתיא**. מן המעין:

**מימר אמר**. בעל השדה כל מה שאוכל להשקות היום מאמת המים והבריכות אשקה ומה שלא אוכל להשקות היום מאמת המים אניח עד למחר או עד שלשה ימים שיכנסו מי המעין באמה ואשקנה הלכך מותר דלא טרח לאיתויי וכתב הראב"ד ז"ל דדוקא כשאמת המים עוברת בתוך הבריכה או הפסיקה כדקתני עוברת ביניהן ואז הוא דאמרינן מימר אמר וכו' אבל אי לא עיילי לגווה אע"ג דעיילי לשדה אסור דאיכא למיחש דילמא אתי למיטרח ולאיתויי:

**בריכה שנטפה**. פי' כגון שיש לו שני שדות בית השלחין זו למעלה מזו בקצה העליונה במורד יש שם בריכה שמקבלת תמצית מי העליונה מאותה בריכה מותר להשקות את התחתונה שלמטה ממנה ודוקא בשעה שהשדה העליונה עדיין נוטפת ומתמצת לתוך

הבריכה והוא שהמעין מושך אל השדה ומשקה אותה דכיון שכן הוה ליה כמו שהולך מעין העליון אל השדה התחתונה ומשקה אותה אף על גב שאינה שותה אלא מתמציתה של עליונה:

**שתי ערוגות**. פי' של ירק והאחת גבוהה מחברתה ואין המים יכולין לעלות לערוגה העליונה אלא ע"י זריקה שיזרוק בכלי מזו לזו וקמ"ל בברייתא זו שאע"פ שאין גבוהה אלא מעט אפ"ה אסור משום טירחא ולא תימא בשתי ערוגות הוא דאסור שהן רחוקות זו מזו אלא אפילו בערוגה אחת שחציה נמוכה יותר מן החצי האחר אסור:

**תנו רבנן מדלין וכו' כדי לאכלן**. פי' כדי שיהיו רכים וטובים ונוחים להתבשל לפי שדעתו לאכלן למחר:

**ליפותן**. כדי שיגדלו וירבו שיהיו ראויין לאכול לאחר המועד:

**אסור**. דלהרוחה קעביד ואפי' הוה ביה פסידא פורתא לא חייש לה הלכך אסרינן משום טירחא וכן דעת הראב"ד ז"ל שהקשה ממתני' דלא שרינן מי קילון עלה דרב דימי מנהרדעא דאמר [דף יב.] זופתין חביתא [ואין זופתין כוזתא] משום דחייש לפסידא ואע"ג דאיכא טירחא יתירא וכן בפ"ב אסיקנא דכל דבר האבד מותר אפילו במחובר אפי' בטירחא והכא אסרינן אפילו טירחא זוטא כגון ערוגה אחת חציה נמוכה וחציה גבוהה ותירץ ז"ל דכל ענין זה נמסר לחכמים והם ראו שלא כל הפנים שוים אלא לפי אבידתו התירו את טרחו וכך שיערו טורח מי קילון אינו ראוי לפסידת בית השלחין וכן לא שוה פסידא דערוגה לטירחא דהדלאה דכיון דערוגה שבצדה שותה תו לא הויא פסידא לאידך וטירחא יותר מפסידא משא"כ בחצדא דשערי דחצדו ליה לרב הונא בחולא דמועדא דעדיף פסידיה מטרחיה וכן שיערו זפיתת חבית להיות כנגד הפסד יינה ומותר וכל דבר שהוא לצורך המועד ואין לו מה יאכל התירו בו בלא טורח ובלא שינוי:

**בריכות שבעיקרי הזיתים**. הן חריצין שעושין סביבות הגפן להתקבץ שם מים:

**ועוגיאות**. לשון עוגה וכתב הראב"ד ז"ל בפירוש ברירין שבעיקרי הזיתים כלומר בורות קטנים שבעיקרי זיתים כן נראה לי שהוא ברי"ש ויד הבריר ד' טפחים השנוי בסוף מסכת כלים גם הוא נ"ל דהוא ברי"ש עכ"ל:

**חדתי**. אסור משום טירחא:

**עתיקין**. שנתקלקלו ונפל עפר לתוכן מתקנים אותן במועד דליכא טירחא כולי האי:

**מתני' אין עושין את האמה**. פירוש רגילין לעשות חריצין בקרקע שבהם המים הולכות סביבות השדה ומשקות אותו והנך חריצין קרי אמה לפי שיש להם רחב אמה ועומק אמה:

**בתחלה**. אם לא היתה מעולם אין עושין אותה מתחלה במועד משום טירחא יתירא ובשביעית מפני שנראית כחופר כדמפרש בגמ':
**וחכמים וכו'**. דכל שנראה כחופר לא הוי עבודה דעודר לא הוי כיון דמשליך את העפר למרחוק והעודר מניחו במקומו:
**ומתקנין את המקולקלות במועד**. אם היתה מקולקלת שנפל לתוכה עפר ואינה מקלחת מתקנין אותה דלא חשיבא מלאכה אבל בתחילה אין עושין אותה במועד:
**קלקולי המים**. מים המכונסין בגומות לשתות מהם ונמשכין בתוכה זבלי רה"ר המקלקלים את המים לשתות מהן ומתקנין וסותמין את החריצין שבהם הולך הזבל לבור:
**וחוטטין אותן**. מנקרין אותן כעין שאר בורות בעלמא אישקורי"ר בלע"ז:
**את הדרכים**. שנתקלקלו מחמת רוב הגשמים מתקנין אותן בצרור ובסיד כעין שעושין ברוב עיירות:
**הרחובות**. שאחורי בתיהם ששם מטיילין ילדים וילדות:
**ואת מקואות**. כדמפרש לקמן שאם אין בו מ' סאה מרגילין לתוכו מ' סאה וכל הני צרכי הרבים הם:
**ועושין כל צרכי הרבים**. בגמ' מפרש לאתויי מאי:
**ומציינין**. דליכא טירחא יתירא. ציון היו סדין הקברות בסיד סימן לנושאי טהרות שלא יעברו שם:

## דף ב.

**ויוצאים על הכלאים**. לא משום טירחא נקטיה דליכא טירחא מידי במה שהוא יוצא אלא ה"ק זמן יציאת כלאים הוא בחולו של מועד של פסח ואין לב"ד לשלוח קודם לכן ולהכי פריך בגמ' אטו אכלאים בחולו של מועד נפקי והא בט"ו נפקי אבל אאינך לא פרכינן:
**גמ' מעמידה עלו' טפחים**. פירוש שמעמיקה יותר ה' טפחים שכבר היתה עמוקה טפח ודוקא טפח אבל פחות מטפח כסתומה דמיא ואסור לחפרה לכתחלה וכן אם היתה עמוקה טפחיים לא שרינן להעמיק עוד ה' להשלים ז' לפי שדרך אמת המים סגי שתהא גבוהה שתי אמות שהמים נמשכין לתוכה ועוד בכל שהוא עמוק יותר מאמה איכא טירחא יתירא להשליך העפר לחוץ:
**לסחופי נהרא**. כמו מטר סוחף התיר להעמיק בית מדרון כדי שירד בכח:
**למכרא**. ר' ירמיה התיר יותר לחפור אע"פ שהיה נסתם לגמרי מפני צורך רבים:

**לאקדוחי**. להרויח נקב המעין כדי שיקלחו מימיו יפה וי"מ לאקדוחי את גדותיו ולהביאו דרך חריץ אל העיר לפי שהיה הנהר רחוק מהעיר ועכשיו ישתו בני העיר ממנו וכתב הראב"ד ז"ל בפירושיו כל אלה אף על פי שהוא טורח גדול ופרהסיא וכוון מלאכה במועד אפ"ה התירו מפני שהוא עסק רבים וכל צרכי רבים אינם נגמרים כי אם בשעת הבטלה משום דדמו לקדירה דשותפי ובשעה שהם בטלים מתחברים כולם ועושים ומ"מ צורך המועד הוא עוד אפשר לומר שלא היה צורך המועד ומיהו יש הפרש בצרכי רבים בין מעשה אומן למעשה הדיוט דכל אלה המעשים דבני הרמך וכו' מעשה הדיוט הם כי החפירה ההיא אינה אומנות אבל בחפירת בורות שיחין ומערות שמלאכת אומן הוא לטוח הרבה שיחזיקו המים ולפיכך בעינן שיהו רבים צריכין להם במועד:

**חטיטה אין חפירה לא**. פי' לחפור בורות לכתחילה:

**ושפין את סדקיהן**. בסיד כדי שיכילו המים כדאמרן בור סיד שאינו מאבד טפה:

**אבל כונסין וכו'**. שמקבצין מימי הגשמים שמקבלים בכלים כשיורדין מן הגגים ומוליכין לבורות שיחין ומערות ואע"פ שיש שבהם כבר מים די לכל ימי הרגל מותר לפי שאין בזה טורח מרובה:

**לקווץ את הדרכים**. פירוש ליטול קוצי הדרכים כדי שלא יזוקו בהם רבים:

**אסטרטיות**. שווקים לסחורה:

**רחובות**. מקום שמברין שם את האבלים כשחוזרים מן הקבר ומתקנין שלא יהיה בהם שום היזק:

**ולמוד**. לפי שחסרו המים לפעמים מפני חום הקיץ ומודד אמה על אמה ברום ג' אמות שהוא שיעור ארבעים סאה ואם הוא ארוך וקצר יכול נמי למוד אותו לפי מדה זו ורש"י ז"ל כתב א"נ חופר גומא בסמוך אמה על אמה ברום ג' אמות ועושה חריץ קטן כדי שילכו לגומא וע"י כלי אי אפשר דג' לוגים מים שאובים פוסלים את המקוה:

**מרגילין**. פותחין לו את המעין שהוא רחוק שיבאו המים לתוך המקוה לפי שאי אפשר בשאובין:

**ומנין שאם לא יצאו**. ב"ד שבעיר לתקן ולקווץ והוזק בהן אדם ומת שמעלה עליהם כאילו שפכו הב"ד הדם ההוא ת"ל והיה וכו' דכתיב לעיל ולא ישפך דם נקי:

**וראה עצם אדם וכו'**. פירוש רמז הוא שלא בא הכתוב לומר שיעשה ציון אלא מתנבא היה שיעשו ישראל ציונין על עצמות פגרי העכו"ם שיהיו מושלכין בארצם:

**פרוש**. ולא תבא הלום ואיזו זו ציון:

**לא תתן מכשול**. עשה ציון שלא יכשלו בני אדם באותה טומאה לשרוף טהרותם או שלא יאכלו תרומתם בטומאה:

**דמוזלי גבן**. שיהיו שלוחי ב"ד מוצאים פועלים לעקור הכלאים בשכר מועט בחולו של מועד לפי שאין עסוקים במלאכה כמו בחול קודם המועד או לאחר המועד ואלו הכלאים הם זרעים שנזרעו באפיל ואין ניכרין עד זה הזמן:

**מתני' מושכין את המים**. פי' שעושין סביב האילן חפירות למלאות אותם מים ואין בזה טורח הרבה לעשות חריץ שימשכו בו המים מאילן לאילן:

**אבל לא ישקה וכו'**. דאם לא ישקה ליכא פסידא ואילו משום שאם ישקה הוי הרווחה לאילנות ר' אליעזר בן יעקב סבר דהרווחה אסורה היא במועד:

**שלא שתו**. הא נמי לפי שאין פסידא במועד ואם היה בהם הפסד כבר הגיע ההפסד להם מערב מועד ואין מותר אלא דבר האבד במועד והראב"ד ז"ל כתב בפירושיו וזה לשונו שאם אירע אונס בהם לפני המועד שלא יכול להשקותה שמותר להשקותם במועד ואינו אסור אלא כששכח להשקותם או שנתעצל בהם עכ"ל:

**שדה גריד**. יבש. והוא שדה הבעל וטעמא דאין משקין משום דהרווחה הוא ולא פסידא כדפירשנו בריש מכילתין:

**וחכמים מתירין בזה ובזה**. לאו אשדה גריד קיימי דבההיא אפילו רבנן מודו דלא הוי פסידא ואסורה אלא ברישא פליגי בהשקאה את כל השדה ובזרעים שלא שתו וכן הוכיחו מן הירושלמי והלכתא כר"א בן יעקב כדמפרש [רי"ף] בסמוך:

**גמ' שדה מטוננת**. פירוש לחה כעין טיט:

**מותר להשקותו במועד**. דאע"פ שלא שתו לפני המועד ה"ל כאילו שתו כיון שהיא לחה:

## דף ב:

**כשאמרו** [**כו'**] **זרעים**. ואע"פ דמפורש במתני' [מייתי תניא נמי מן הברייתא דהא הוה] מצי למימר דמתני' רבותא קאמר דאפי' זרעים של אשתו דאית להו פסידא יתירא קמ"ל דדוקא מפני שלא שתו קאמר ורב אלפס ז"ל פסק כרבי אליעזר בן יעקב אע"ג דהוא יחיד במקום רבים דהא שמעתא דרב יהודה כותיה אזלא דקאמר אם היתה שדה מטוננת מותר והא דדייק מיניה רבינא ואמר ש"מ האי. תרביצא שרי לתרבוצי בחולא דמועדא כלומר תרביצא הוא גן שאחורי הבתים שזורעים שם ירקות לריח ולמראה ויספיק לו בהשקאה מועטת כעין ריבוץ מפני שצל הכתלים מגין עליו מן הרוח ומן השמש וכשמשקין אותו כל צרכו יום אחד יספיק לו ג' או ד' ימים והוא כעין שדה מטוננת שהוא מותר והתלמוד

אקשי ליה לרבינא דכי היכי דבשדה גריד מודו כולהו דאין משקין ה"ה כן בתרביצא דטעמא דאין משקין שדה גריד הוא מפני שאין בו הפסד אלא הרוחה שמפני ההשקאה ממהר הפרי לבא והיינו לישנא דאפלא משוי חרפא ה"נ בתרביצא אפלא משוי חרפא אבל פסידא לית בה שהרי יכול לעמוד כל המועד בלא השקאה מפני הלחות שבה וזו הרוחה היא ואסור לדברי הכל וכיון דלא פריק רבינא שמעינן דאסור להשקות תרביצא במועד אבל שדה מטוננת מותר וכיון דלא שריא אלא במטוננת אלמא דהלכתא כר' אליעזר בן יעקב דאמר זרעים שלא שתו מערב מועד לא ישקום במועד וה"ה דהלכתא כוותי' ברישא דלא ישקהכלהשדהכולה דטעמא דכולהו משום הרווחה ואסור:

**מתני' צדין את האישות**. פי' בריה שאין לה עינים ומפסידה את השדה כשהוא שדה אילן יותר מכשהוא שדה לבן ולהכי מצריך ר' יהודה לעשות היכר בשדה לבן בשינוי שלא כדרך החול:

**ובשביעית**. דלא גזרינן דילמא מיחזי כחרישה כשאדם חופר וסותם את חוריהם:

**ומקרין את הפרצה**. אם נפרצה גנתו ולא היה יכול לגדרה לפני המועד ובגמ' מפרש ע"י שינוי:

**גמ' חופר גומא**. פירוש שהאישות נכנסת בו ויוצאת ושם פורס המצודה והגומא אינו אלא כדי שיתקבצו שמה אישות הרבה ואפשר שנותן שם אוכלין כדי שיבאו ויאחזו במצודה:

**בהוצא**. פירוש הוצין של דקל:

**דפנא**. דופן של נסרים:

**צר בצרור**. נותן בסדר האבנים זו על גב זו ואינו טח בטיט בינתים:

**אלא גנה**. כותל גנה דלצניעותא בעלמא הוא וסגי ליה בהכי:

**בונה כדרכו**. משום גנבי שלא יגנבו ממונו והוה ליה דבר האבד ומותר כדרכו כרבי יוסי ודוקא בנין שנפל מאליו אז שרינן ליה לבנותו אבל לסתור לכתחלה לא אא"כ היה גוהה כדמפרש ואזיל מפני הסכנה:

**גוהה**. כגון שנוטה ועושה גחון:

**לרה"ר**. כתב הראב"ד ז"ל דלא גרסי' ליה אלא אפילו למבוי או לחצר מותר מפני שהכל סכנה והכי איתא בירושלמי כותל הגוהה סותר ובונה כדרכו ובשביעית בונה כדרכו אע"ג דמיחזי כעין נטירותא ותניא במכילתא ובשנה השביעית תשמטנה ונטשת מגיד שהוא פורץ בה פריצות [פי' פרץ נעילת כרמו וגדר שדהו כדרך הפקר] אלא שגדרו החכמים (במתני') מפני תקון העולם:

## דף ג.

**מתני' רואים את הנגעים**. פי' בחולו של מועד להקל. שאם טהור הוא אומר לו טהור אתה שהרי שמחה הוא לו:

**אבל לא להחמיר**. שאם טמא הוא ישתוק ולא יצריכנו לצאת חוץ למחנה מפני שאבל הוא לו דסבירא ליה לר' מאיר שרשאי הכהן לשתוק אע"פ שיראה שהוא טמא ומוחלט וכל זמן שלא יצא מפי הכהן אינו טמא דכתיב טמא יטמאנו הכהן:

**רבי יוסי אומר לא להקל וכו'**. שמתוך שהוא נזקק לראותו אם הוא טהור דהיינו להקל עליו הוא נזקק לו להחמיר עליו שאם הוא טמא יאמר לו בע"כ טמא דסבירא ליה לרבי יוסי שאין הכהן רשאי לשתוק והלכך מוטב שלא יראה הנגע כלל וכ"ז שלא ראהו הכהן ולא אמר לו טמא הרי הוא כטהור גמור מדכתיב וצוה הכהן ופנו את הבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית:

**מלקט**. כמו כן מיקל ר"מ ומתיר ללקוט בחש"מ עצמות אביו ואמו לקוברן במקום אחר הגון לפי ששמחה היא לו לכבד אביו ואמו:

**רבי יוסי אומר אבלות היא לו**. אע"פ שאין אבלות חלה עליו לבו דואג עליו בראותו זה:

**ולא יעורר**. אחרים שיבכו עמו שאין להרבות בכי במועד:

**ולא יספידנו**. לא ישכור ספדן שיספוד מתו מפני שמחדש עליו צער מיתתו כיום שמת בו ושוב אינו משתכח עד ל' יום ונמצא מצטער במועד ובגמרא מפרש מאי שנא שלשים ומ"ט לא יספדנו וקי"ל הלכה כר' יוסי:

**גמ' המלקט עצמות אביו**. פירוש ברייתא היא באבל רבתי והגמ' מביאה להקשות לר"מ דאמר במתני' שמחה היא לו ואילו הכא אמר מתאבל עליהן כל היום כולו ומיהו לערב לא יתאבל ואע"פ שעדיין הם צרורים שלא נקברו עדיין:

**ששמחת** הרגל עליו לפיכך אינו רשאי להתאבל עליהם במועד ואע"ג דתניא באבל רבתי כל שקורעין עליו בשעת מיתתו קורעין עליו בשעת ליקוט עצמות וכל שאינו מאחה בשעת מיתה אינו מאחה בשעת ליקוט עצמות ההוא אבילות דרבנן הוא ואתי רגל ודחי ליה:

**ירושלמי מפני ששמחה היא לו**. בראשונה היו קוברים אותו במהמורות נתעכל הבשר מלקטין העצמות וקוברין אותן בארונות אותו היום מתאבל למחר יהיה שמח לומר שנמלטו עצמות אבותיו מן הדין. פי' מהמורות חפירות כדכתיב במהמורות בל יקומו:

**לא יעורר**. אם מת לו מת במועד לא יעורר אחרים שהם מרי נפש שיבכו עמו שלא להרבות במספד ובכי במועד:

**כדהדר ההוא ספדנא**. בעיר וצועק שיבכו עמו כל מרי לב כי הוא יודע לספוד כהוגן ומי שהיה לבו דוה עליו הולך ושופד על קרובו:

**ולא יספדנו**. מי שמת לו מת זה ימים רבים לא יספדנו קודם לרגל אם בשכר משום מעשה שהיה אם כשמואל אפילו בחנם:

**לפי** שאין המת משתכח מן הלב עד שלשים יום לפי שמתחדש עליו צער מיתתו כיום שמת בו ושוב אינו משתכח ממנו עד שלשים יום ונמצא מצטער במועד הלכך אפילו מצא ספדן בחנם אסור:

**וקי"ל כשמואל**. דגרסי' בירושלמי לא יעורר על מתו איזה עירור מזכירו בין המתים ולא יספידנו קודם לרגל שלשים יום זה שהוא עושה לו הספד בפני עצמו הדא דתימא בישן אבל בחדש מותר איזהו חדש בתוך ל' יום איזה הוא ישן לאחר שלשים יום מותר לספוד כדרכו מפני שהמרירות כבר הוא בלבו על מיתת המת ואין בו תוספת מפני מה שמספידו ונראה מזה כי מפני צער המועד הוא כשמואל עד כאן לשון הראב"ד ז"ל בפירושיו:

**מתני' אין חופרין וכו'**. פי' לצורך מתים שימותו במועד שדרכם היה לחפור כוכים וקברות להיות מזומנים למי שמת לו מת שיקנה לו וקמ"ל מתני שאע"פ שיצטרכו אל זה במועד כגון בעיר ירושלים שהיו בה ששים רבוא וא"א לעם רב כמוה שלא ימותו ממנו בכל יום רבים גדולים וקטנים אף כי בד' ימים של חוה"מ אפ"ה כיון שאינו יודע בשעה שחפרו לאיזה מת הוא עושה אסור דאילו למי שמתו מוטל לפניו אף ביו"ט שרי דמת ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל וכ"ש בחוה"מ:

**אבל מחנכין את הכוכים**. הנעשים מעיו"ט ונשאר מהן מעט לתקן כגון להאריכו או להרחיבו או לקצרו מותר לגמור כיון שבודאי יצטרך בחוה"מ והרי"ף ז"ל פי' אין חופרין לקבור בהן לאחר המועד וכן פי' ר"ח ז"ל והרי"ץ גיאת ז"ל ותמה עליהם הראב"ד ז"ל אם לאחר המועד למה מחנכין אותם במועד והרמב"ן ז"ל כתב שאין זו קושיא שאע"פ שאינם צריכין להם עכשיו עשאום כצרכי רבים רבים שתו ורבים ישתו והרי הן כחטיטת בורות שיחין ומערות שאין צריכין להם עכשיו שהתירו בהן לסופן דהיינו חטיטה אבל לא תחילתה דהיינו חפירה כל שאין צריך להם עכשיו:

**ועושים נברכת**. מותר לחפור לכתחילה נברכת של כובסין לפי שיש בה צורך לחול המועד כדתנן ואלו מכבסין במועד ואיידי דאיירי בחפירת קרקע תנא הא כן פרש"י והגאונים ז"ל אבל האחרונים ז"ל פירשומענין קברות וכתב הרמב"ן ז"ל שהוא תוספת חפירה לקבר העשוי כבר לצורך מת שימות:

## דף ג:

**וארון עם המת בחצר**. מותר לעשותו בחולו של מועד ובעינן בפני המת כדי שלא יחשדוהו לפי שאין דרך לעשות ארונות לרוב המתים:

**גמ'** והלכתא כרשב"ג דסתם מתני' כוותיה:

**ירושלמי עם המת בחצר**. לא שנו אלא באדם שאינו מפורסם אבל במת שהוא מפורסם עושים לו ארון אפילו בשוק כד דמך ר' חנינא חברין רבנן עבדו ליה ארון בשוק והכל מודים שלא יקוץ ארזים. והקשה הראב"ד ז"ל והא אמר באידך פרקין קוצצין עצים במועד לצורך המועד והאי כיון דמית במועד צורך המועד הוא ותירץ דצורך המועד וכבודו הוא עצים לאפות ולבשל אבל הכא כבוד המת איכא כבוד המועד ליכא ואחרים הקשו מאי שנא דאסרינן לקוץ ארזים ושרינן למיגז ליה אסא ואמרו דלא דמי לפי שידוע לכל כי ההדס ראוי לחי להריח ולמת להעביר הזוהמא וליכא שום חשדא אבל קציצת ארזים דילמא לצורך בנין קעביד:

**והכל מודים שלא יחצוב אבנים מן ההר**. היו חצובות אלא שהיו צריכין לחלק אחת לב' או לג' דומיא דארזים לנסר:

**פלוגתא דרבי יהודה ורבנן**. דפליגי במתני' דלרבנן לא בעי עמו בחצר ולרבי יהודה בעי:

**מתני' מפני ששמחה היא לו**. פי' שאין מערבין שמחה בשמחה ושמחת האשה מתערבת בשמחת הרגל:

**אבל מחזיר גרושתו**. דאין השמחה אלא באשה שהיא חדשה לו:

**תכשיטיה**. כגון כחול וסרק ואפילו טפול של סיד שצריך זמן ארוך ולא תהנה בתוך המועד:

**רבי יהודה**. פליג אטיפול של סיד דקודם שתהנה תעמוד מנוולת כל המועד לפי שצריך זמן ארוך אבל אם היתה נהנית אפי' יום אחד של מועד מותרת לסוד אע"פ שהיה לה צער וניוול בימים הראשונים לפי שכן דרך סעודת י"ט שמצטער תחלה בתיקונו וכיון שנהנה לאח"כ ביום טוב עצמו מותר:

**גמ' שאין מערבין שמחה בשמחה**. פי' שאינו שמח כראוי בכל אחד מהן:

**בחגך ולא באשתך**. אלמא ליכא שמחה בחגך כלל דאי איכא בחגך היכי ממעט (אותו) לישא אשה הא איכא בחגך:

**מפני הטורח**. שיש טורח גדול בסעודת נישואין וקא טרח טירחא יתירא במועד:

**משום פריה ורביה**. אם נזדמנה לו אשתו קודם המועד לא ישאנה אלא בחג דאמר אמתין עד החג דהוי (ליה) [לי] רווחא דסלקא סעודתא לכאן ולכאן נמצא שמתבטל מפריה ורביה ואינו נושאה עד המועד:

**מותרין לישא ערב הרגל**. דמשום טירחא ליכא דעיקר טירחא חדיומא הוא והוא ערב הרגל ומשום שמחה נמי ליכא דעיקר שמחת אשתו חד יומא ומשם ואילך בכל הרגל זוכר הוא שמחת הרגל ומשום ביטול פריה ורביה נמי ליכא דמשום חד יומא לא משהא נפשיה דבשלמא אם היה יכול לישא במועד ימתין ויאמר אם לא אשאנה יום ראשון אשא יום שני ויום שלישי אבל כשלא התירו לו אלא בערב שהוא חד יומא יחוש שמא יארע לו אונס ולא יוכל לכנוס לפיכך תכף שמזדמן לו ישאנה ולא ימתין:

**כתיב וביום השמיני**. פירוש שמיני של חג הוא כ"ב בחדש הרי שלקחו רשות משלמה לפי שהיה דעתם לשוב לבתיהן ביום כ"ג ומפני שנשארו שם היום ההוא ולנו בעיר הוצרכו לקחת רשות פעם שנייה ביום כ"ד אבל ביום כ"ג אע"פ שלנו הלילה אחר כ"ב לא היו צריכין לקחת רשות משום דאדעתא דהכא שיסעו למחר שיהיה כ"ג לקחו רשות:

**כוחלת**. פי' כחול ירוק שנותנת בין עיניה:

**פוקסת**. מתקנת השער שלא יתפזר:

**סרק**. צבע שנותנת על פניה כדי שתראה אדומה ויפה ונראה בגמ' שאין מחלקין בין ילדה לזקנה כי גם הזקנה חפצה בתכשיט כדאמר רב חסדא האלהים אפי' אמך ואפי' אמא דאמך ואפי' עומדת על פתח קברה דאמרי אינשי בת ס' כבת ו' לקל טבלא ריהטא:

**מתני' ההדיוט תופר כדרכו**. מפרש בגמ' כל שאינו יודע להוציא מלא מחט בבת אחת נקרא הדיוט שהאומן תוחב תחיבות הרבה כמלא אורך המחט ומושכה ונמצא עושה תפירות הרבה במשיכה אחת וזהו דרכו ולפיכך אינו יכול לתפור האומן כדרכו אלא כעין מכליב שהן שיני הכלב שאינם שוות זו כנגד זו אבל ההדיוט שאינו יודע תופר כדרכו:

**ומסרגין**. אורגין אותן בחבלים שתי וערב עשוי כמין חלונות:

**ממתחין**. שתי ולא ערב וכ"ש אם אם היה רפוי שמותח החבל:

**גמ'** לכוין אימרא פי' שפה:

**בחפת חלוקו**. בעל הערוך פי' בית של חלוק שעל זרועו בשולי חלוקו ועושין אותו כדי שלא יקרע והדיוט אינו יודע לכוין אלא כאן קצר וכאן רחב והוא מעוקם:

## דף ד.

**מפסיע**. תפירות רחוקות זו מזו באשט"א בלע"ז:

**כלבתא**. תפירה שאינה שוה אלא אחת למעלה ואחת למטה כעין שיני הכלב שאינן שוין זה כנגד זה:

**שאין מפשילין**. גדילת הצמר או הקנבוס כשעושין ממנו חוטין ארוכים לעשותחבלים נקרא מפשילין שלפי שאינה בדקדוק כדרך שאר טויות לכך אמר לשון הפשלה כדרך הפשיל כליו לאחריו:

**מתני' מעמידין תנור וכירים וכו'**. פי' מקיימין ובונין:

**תנור**. של חרם מקום שפיתת שתי קדרות כירים מקום שפיתת קדירה אחת:

**אין מכבשין**. מפרש בגמ' מנקר ריחיא שמכה בפטיש ומנקר על הריחים [התחתונה] כדי שיטחנו יפה וי"א בת עינא כלומר נקב האבן (התחתונה או) העליונה של ריחים שנופלים החיטין דרך אותו נקב:

**מעקה**. ידוע:

**מרפסת**. תקרה שעושין לפני פתח העלייה ובה עולין לעלייה ובה יורדין לחצר וגבוהה היא יותר מי' טפחים ולפיכך עושים לה מעקה:

**מעשה הדיוט**. אינו טוח בטיט:

**שפין את הסדקין**. שהן בגג כדי שלא יפלו הגשמים בתוך הבית:

**מעגלה**. הוא עץ עגול שבו מחליקין עפר הגג:

**במחצלים**. כלי אומנות של ברזל וכשאין יכולין להשוות במעגלה עושים באותו כלי שיש לו בית יד ובגמ' פריך השתא במעגלה שרי ביד וברגל מיבעיא ומשני ביד וברגל מעגילין כעין שעושין במעגלה אבל לא במחצלים וכל שכן במעגלה שהוא מלאכת אומן וטירחא יתירתא:

**גמ' מנקר ריחיא**. וכן בת עינא מפורש במשנה:

**ליטול צפרניו**. פירא"ר בלע"ז שהרי אינו יכול לילך חצי מיל בלא זה:

**אבל חמרא דריחיא**. חמור העומד לסבב את הרחיים לטחון אסור שהרי יכול לטחון במועד אע"פ שלא נטלו צפרניו:

**שרי למשקל טופרא**. כיון דשרי לטחון במועד:

**אוריא**. אורוות סוסים להשוות הקרקע שאוכל בו או ששוכב בו או לבנות האבוס לבהמה וכתב (הרמב"ם) [הרמב"ן] ז"ל דדוקא במעשה הדיוט וכן נראה דודאי לא עדיף מעשיית מעקה שאינה מותר במעשה אומן:

**לסרוקי סוסיא**. לקרצף במגרפה של ברזל שיש לה שינים:

**אצטבא**. בנין של אבנים:

**קרפיטא**. בנין של עץ לישב בו:

**ואין מונעין רפואה**. תוספתא שותין מי דקלים וכוס של עיקרין במועד שבראשונה היו אומרים אין שותין מי זבלים ומי דקלים וכוס של עיקרים במועד עד שבא ר"ע ולמד ששותין:

**ומקיזין** דם לבהמה ולחיה ולעופות ואין מונעין רפואה מן הבהמה במועד:

**והא דשרא**. רבא למיבני אצטבא. כתב הרמב"ן ז"ל בלקוטיו דדוקא במעשה הדיוט אבל לא במעשה אומן שאע"פ שהוא לצורך המועד כיון שאינו צורך אוכל נפש לא הותר במעשה אומן אלא במעשה הדיוט וכתבו מן האחרונים ז"ל דדברי הרב הם כלל לכל כיוצא בו. ולדבריו כותל חצר שנפל שבונה כדרכו הוא מפני ששמירת ביתו עשאוהו כצורך אוכל נפש לפי שהוא דבר האבד ואינו צריך שינוי:

**וכתב** הראב"ד ז"ל מנקר ריחיא מותר בין בחדשה בין בישנה דהא רב חמא דרש נוקרין ריחים במועד ולא פליג בין חדשה לישנה כלל והרמב"ן ז"ל והגאונים ז"ל פסקו שמותר לנקר ולעשות בת עין שלהם ואפילו לגמור כל מלאכתן כדרכו:

**וכתב** הרמב"ם ז"ל ובירושלמי התירו להסיק אלפסין וקדרות לצורך המועד:

**לכסכוסי קירמי**. יריעות ללבנן לפי שנראין יותר דקין וחשובין והוי כדבר האבד:

**קיטורי בירא**. פרונצי"ר בלע"ז:

**דתקיל תקלא**. מסקל השדה כדי לעשות בו גורן:

**מוליא**. תל:

**נצא**. גומא כמו נעצא כדאמרי' (ב"ק דף נ:) חריצין ונעיצין:

**אדעתא דארעא הוא**. ואפי' הוא מתכוין לצורך בי דרי כיון דמתחזי כמאן דעביד אדעתא דארעא אסור:

**דזכי זוכיא**. מנקה את הקרקע ותולש עצים רכים וקשין שבתוכו:

**שקיל רברבי וזוטרי**. כוונתו ודאי לצורך הקרקע שאפי' הקש מזיק לחרישה:

## דף ד:

**כוארי**. דגים שישארו על פני השדה:

**אדעתא דארעא**. להשקות השדה:

**וחד מתתאי**. חור אחד למטה שיצאו בו המים ונשארים הדגים על פני הקרקע:

**דמפשח דיקלא**. מפשת דקל מענפיו שענפי הדקל ראויים לאכילת בהמה:

**אדעתא דדיקלא**. כדי להשביחו כעין זומר ואסור:

**תוחלני**. תמרים לחים מאד וקשים כעין בוסר כדאמרינן מתחלי דערלה:

**מגזרינהו**. מפני שהן נלקטין עם העוקצין כעין פירות שאינם מבושלים קרי מגזרינהו:

**שרי**. משום דדבר האבד הוא אם יתעכבו באילן:
**מיצינהו**. שמכניסם במכבש כדי להוציא לחותן:
**אסור**. שהרי יכול להמתין עד לאחר הרגל:
**כיון דמתלע**. אם לא יעמידם מיד שנלקט במכבש הוי כדבר האבד הלכך מותר לכבשן ולהניחן:
**פרקמטיא**. סחורה:
**כל שהוא**. אפילו שוה פרוטה אסור למוכרו בחולו של מועד:
**ובדבר האבד**. כל שהוא מותר למוכרו בחוש"מ שאם ישהה למוכרה היום לא יתנו כל כך לאחר המועד וגרסינן בירושל' הדא שיירתא שרי מזבן מיניה בחולא דמועדא וקצת המפרשים ז"ל אמרו שהעברת ריוח נקרא דבר האבד ומכאן יצא להם שמותר להלוות לכנעני ברבית בחוש"מ והטעם בזה לפי שאין בכל אלו מלאכה גמורה ואין כאן אלא מקח וממכר שאסור מדבריהם ביו"ט גזירה שמא וכתוב בחוש"מ התירו מפני העברת ריוח אבל הרמב"ן כתב שלא התירו לקנות מן השייירא אלא מה שהוא צריך לתשמישו ואם לא יקנה אותו מן השיורין ויצטרך לקנותו אחר המועד יהא נפסד שלא ימצאוהו בערך שמצאו עכשיו אבל כדי להרויח ולעשות סחורה בודאי אסור לפי שהעברת ריוח אינו דבר האבד ולפיכך אסור להלוות לכנעני ברבית עכ"ל ועל זה כתבו מן האחרונים ז"ל להפרע ממנו דברי הכל מותר וכן מותר לו לזקוף חובו כדי להבטיח מה שהוא חייב לו שכל זה בכלל דבר האבד הוא לדברי הכל:
**שהייה**. עשה לפנים משורת הדין שאם לא היה מוכרה עכשיו שנזדמנו לו קונים לכל הסחורה יצטרך לאחר מכאן למכרה מעט מעט ויפסיד הרבה:
**הוה מסיקזוזי**. הלוה אותם מעות בחנם או בדרך עסק או פלגא באגר ותרי תילתי בהפסד והגיע זמנם לפרוע ולא היה מוצאן בימי החול שהיו הולכין לסחורה זה לכאן וזה לכאן ועתה במועד היו כולם בבתיהם לפיכך שאל להם אם היה מותר לו לילך שם:
**אוהרי**. מצודות של דגים עשויות מזמורות והדיוט יכול לעשותן:
**אוזלי**. רשתות של מטוה תרגום מטוה אזלא:
**למגדל**. לקלוע קליעות של מצודות והוא מעשה אומן:
**למגדל תנורא**. כמו למגבל לגבל טיט לעשות ממנו תנור כדמוקי לקמן:
**בימות החמה**. שמתייבש מהרה ויהנה ממנו קודם שיבא הרגל אבל בימות הגשמים אינו מתייבש עד אחר הרגל ונמצא שהוא טורח במועד שלא לצורך המועד אי נמי למגדל לקלוע שארגו תחלה בשבטים דקין ואח"כ טח טיט עליהן:

**מהולתא**. נפה שמעבירין בו את הקמח כדאמרינן (בב"ר פ' ס"א) מהולתך טרשא אקיש עליה:
**ושוין**. קאי ארבי יהודה וחכמים דפליגי בהעמדת תנור וכירים:
**ועושים מעקה וכו'**. מפורש במתני':
**מתני' הציר**. רגל הדלת שהוא סובב כדכתיב הדלת תסוב על צירה:
**צינור**. החור שבאסקופה התחתונה כמו צנורא דדשא:
**הקורה**. קורת הבית שנשברה אפילו קודם יו"ט ולא אמרי' הרי היה יכול לעשותה לפני הרגל:
**ובלבד שלא יכוין**. שיאמר אמתין עד חולו של מועד שלא אוכל לעשות מלאכה אחרת ואעשה זאת:
**כבשין**. הדברים שכובשין אותן במלח כדי שיעמדו זמן מרובה ויום ראשון או שני ימים לכבישתו אינם ראוים לאכילה ומש"ה קאמר אם יכול לאכול מהן בתוך הרגל ובגמ' אסרינן ליקח על מנת לכבשן אלא לאוכלן לאלתר אבל אם קנה לדעת לאכול לאלתר ונשאר מהן מותר למלחן דדבר האבד הוא דהא פסדי אי לא מלח להו:
**גמ' מדלינן**. מתקנינן ועבדינן קיבותא דדשא קבילי"א בלע"ז נגר בדלת:
**כרבי יוסי**. דלא מצריך שינוי לדבר האבד באידך פרקין דאמר זולף וגומר וגף כדרכו והאי נמי דבר האבד הוא שיכנסו גנבים בלילה אם לא יתקן אותו וקי"ל כרבי יוסי:
**בדיתא** לא גרסינן:
**פום**. שם המקום היושב על נהר בדיתא:
**לבאי כווירי**. צדו והביאו דגים רבים שנתיבש הנהר ומתו הדגים:
**לממלחינהו**. ולקיימן עד לאחר המועד:
**כיון דמעיקרא**. אבל לכתחלה לא שרינן להו לצוד כדי למולחן:
**ואיכא** דאמרי דאפילו לכתחלה שרא להו להביא כדי למלחן:
**איצצא**. דוחקא כלומר אע"ג דמחמת מלחן אין ראוי לאוכלן במועד מ"מ אם רוצה לדוחקן תחת המכבש ולסחטן מן המלח יהיו ראויין לאכלן במועד ואע"פ שמלח הרבה יותר מן הצריך הרי יכול לומר בכל אחד בשעת הבאה ומליחה לזה נעשה איצצא וכן כשימלח חבירו. והערמה כי האי שריא אפילו ביו"ט וכ"ש בחה"מ כדאמרינן במסכת ביצה [דף יא:] מערים ומלח ליה גרמא גרמא והקשה הראב"ד ז"ל אמאי איצטריך למימר טעמא דמתאכלי אגב איצצא והא גרסינן בירושלמי רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי הדא שיירתא שרי למיזבן מינה בחולא דמועדא אלמא עבורי רווחא מינייהו פסידא הוא ואי משום דליכא טירחא יתירא כגון במליחת דגים שהיא טירחא יתירא א"כ משום הרווחה

אמאי לא שרינן השקאת זרעים מן המעין שבשדה בית הבעל ברישא דמתני' דלעיל ותירץ ז"ל דמקח וממכר לאו מלאכה היא כלל אלא מעשה חול בעלמא הלכך התירו משום רווחא אבל מלאכה לא התירו משום רווחא אא"כ איכא פסידא והשקאה מלאכה גמורה היא וכן מליחה ואיכא עוד במליחה טירחא יתירא:

**סליקו** להו משקין בית השלחין

## דף ה.

**מי שהפך וכו'**. פירוש דרך הוא שנותנן במעטן לאחר לקיטה וצוברן שם ומניחן כדי שיתחממו ויתבשלו מאליהן ונותנן בבית הבד ואם היה מניחן מלתקנן מיד אחר שהפכן פסדי והרמב"ם ז"ל בפרק ז' מהלכות כתב הופך אדם את זיתיו ובהשגות א"א אני לא מצאתי אלא זיתיו הפוכין אבל הופך לא שאין מתעפשות כ"כ והכי איתא בירושלמי ע"כ ומגיד משנה השיב לקיים דברי הרב מדתניא דברים הנעשים לאבל בימי אבלו זיתיו להפוך בימי אבלו וכו' משמע התם בהדיא דדבר המותר במועד ע"י עצמו מותר ע"י אחרים לאבל ותו דמדשרי ליה לאבל ע"י אחרים משמע ודאי דדבר האבד נינהו דאי לא לא הוה מותר ומתני' דקתני מי שהפך את זיתיו לרבותא הוא דאע"ג דכבר הפכן ואינן מתעפשות כ"כ מותר דאכתי דבר האבד נינהו עכ"ל:

**שהטעוהו**. שלא באו למלאכתו:

**טוען קורה**. על הזיתים של בית הבד פעם ראשונה וגף ל"ג גבי זיתים דאין דרך לעשות לזיתים מגופה דאפילו הניחו מגולה לא פסדי:

**בור**. חפירה שמתחת לגת המסויידת בסיד מבפנים שלא תאבד טיפה ושולה היין לתוכה מגתו:

**וזולף וגומר**. לקבל זלופו ושופכו של מזחל הנופל בחבית:

**למודים**. נסרים של עץ פלאנקא"ש בלע"ז כלומר שלא ישלה אותו מן הבור אלא מחפהו שם בנסרים כדי שלא יחמיץ:

**גמ' פתח באבל**. פי' ולא אמר טוען קורה ראשונה בימי אבלו דהכי ה"ל למימר אם היה מותר לאבל בימי אבלו:

**וסיים במועד**. דגבי מועד תני טוען קורה ראשונה:

**אסור לאבל**. מדרבנן כדי שלא ישכח אבלתו:

**כדו לגוף**. אלמא אפילו במקום פסידא לא עביד איהו אלא דוקא על ידי אחרים ואילו בחולו של מועד מותר לעשות בעליו בידיו כדתנן טוען וזולף וגף ובירושלמי משמע שעושין האחרים מלאכה של אבל בלא שום שינוי ואפי' לרבי יהודה:

**האריסין והחכירין**. פי' בגמרא מייתי ברישא (האריסין) רשב"ג אומר זיתיו' הפוכין כדו לגוף ואין שם אומן אלא הוא ה"ז יעשה בצנעה ויש מן המפרשים ז"ל דפסקי הלכתא הכי מדלא פליגי רבנן עליה אבל הריא"ף ז"ל לא הביאה בהלכותיו אלמא לית הלכתא כוותיה והראב"ד ז"ל כתב דמסתברא הכי דלית הלכתא כוותיה מדלא תנא ברישא דמתני' תקנתא באבל כמו במועד כדכתבינן ועוד דאמרי' פרק אלו מגלחין (דף כא:) אבל ג' ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה ואין לך אבדה גדולה יותר מאבדת גופו אבל מג' ימים ואילך ודאי מותר לעשות בצינעה בדבר האבד וכן אם אין שם אומן אלא הוא שהרי התירו לו לעשות מלאכה לצורך פרנסתו ע"כ:

**עוד** מייתי בגמ' מימרא אחרת דרשב"ג דאמר אם היה ספר לרבים או בלן לרבים והגיע עת הרגל ואין שם אומן אלא הוא הרי זה יעשה (בצנעה) מפני כבוד העם והרי"ף ז"ל נמי לא הביא בהלכותיו למימרא דלית הלכתא הוא ואין נראין דבריו בזו דהא ליכא פלוגתא עילוה ולא אשכחן מימרא דפליג עלה ולגבי דברי תורה נמי אמרי' הכי אבל אסור בד"ת ואם היו רבים צריכין לו אינו נמנע עכ"ל:

**הרי אלו יעשו**. אפי' לכתחילה:

**הספנין לא יעשו**. כתב הראב"ד ז"ל טעמא דאריסין וכו' דמותר דמסתמא היה אריסותו קודם לכן ולא מסלק ליה והוי כאלו היתה מוחכרת אצלו מתחלה ובדנפשיה עביד ולא במלאכת האבל אבל הני אחריני דרך הוא להחליף הספינה או החמור מזה לזה ובדאבל קעביד:

## דף ה:

**ירושלמי** שני אחים שני שותפין שני טבחים שאירע דבר באחד מהם הרי אלו נועלין חנותן ופי' הראב"ד ז"ל לאו למימרא בטל לגמרי אלא לומר שאין שותפו עושה אלא בצנעה דדמי למוחכרים ביד אחרים כדאמרינן בגמ' מוריון בריה דרבין ורב אחא בריה דרבא הוו להו גמלא דתורי בהדי הדדי אתרע ביה מילתא ברב אחא ופסקיה לגמלא פירוש הפריש שורו מן הצמד ולא שלחו לחרוש בשדה לפי שהיה אבל ומצווה על שביתת בהמתו מדרבנן אמר רב אשי ולאו גברא רבא הוא נהי דאפסידא דידיה לא חייש אפסידא דאחרינא לא חייש והא תניא אם היו מוחכרין וכו' אלמא כה"ג שרי ומיהו בצנעה ע"כ:

**שכיר יום**. אם יש לאבל שכיר יום אחד אפי' בעיר אחרת לא יעשה הואיל וליכא פסידא כולי האי כך פרש"י ז"ל . והראב"ד ז"ל פי' שכיר ופועל כעבדו של בעל הבית דמי וכל מלאכה שהיא בעבודת קרקע פרהסיא הוא ואסור ע"כ:

**מלאכת אחרים בידו**. ובתלוש מיירי השתא כמו בגד לארוג הואיל וברשותו לגומרה לאחר זמן ה"ז לא יעשה אע"פ שקבל עליו לארוג אותו בכך וכך קיבולת כדידיה דמיא ובידו להשהותה עד לאחר אבילות היתה מלאכתו ביד אחרים מלפני האבל ובכה"ג דווקא בבית אחר יעשה לפי שאינו פרהסיא דדוקא במלאכת קרקע הוא דאמרינן אפילו בעיר אחרת לא יעשה:

**מקבלי קיבולת**. פי' האי קבלנות לאו קבלנות דשדה הוא דההיא אפי' בימי אבלו מותר לכתחלה כדאמרן אם היה אריס קודם לכן לשנה שעברה ולאו קבלנות דתלוש נמי היא דההוא הא אמרינן בבית אחר יעשה ואפילו בימי אבלו ואפילו בשבת מותר כדאמרינן פ"ק דשבת [דף יז:] בכלים לכובס נכרי וכולן עם השמש מותרין אלא בקבלנות דבנין מיירי שאם קבלו אומנין נכרים את מלאכתו בערב מועד לבנות לו בית אע"פ שבונין אותו במועד מותר דבדנפשייהו קא עבדי ודוקא חוץ לתחום ודווקא דליכא מתא דמקרבא להתם להוא חוץ לתחום משום שיחשדו בני אותה מתא ויאמרו שכירים נינהו ודוקא בשבת ויו"ט והא דאמרינן בגמרא דמר זוטרא בריה דרב נחמן דבנו ליה אפדנא בקבולת חוץ לתחום וביו"ט ואעפ"כ לא עאל לגויה שאני התם דלאו קבולת גמורה הוה משום דהוי שקלי תיבנא מבי תבנא דמר זוטרא והוא התבן שמערבים בטיט הלבנים ושלא מדעתו בנו אותו ביו"ט:

**בגמ'** [דף יב.] משמע מעובדא דאבונגרי ריש גלותא דכל סיוע שאינו אלא הנאה בעלמא ואינה ניכרת בעלמא מותרת לעשות לכתחלה בחולו של מועד לקבלנין ופי' אבונגרי נכרים אוכלי שלחנו והיו רודין על בעלי מלאכות למהרם ופעמים היו מסייעין להם שמתוך שממציאין להם הצריך למלאכה וממהרים ושכרם של פועלים מתרבה בזה מ"מ הני אבונגרי לא הוי שקלי אגרא אלא למצוא חן בעיני ריש גלותא עבדי ולפיכך אע"פ שהיו מביתו של ריש גלותא והמלאכה נמי היתה של ריש גלותא שרא להו רבא למעבד:

**מקבלין קיבולת**. פירוש נותנין מלאכה לנכרי במועד כדי לעשות לאחר המועד ולאו דוקא קבולת אלא אפילו לשכור שכיר וי"א דאף אם יעשה הנכרי במועד א"צ למחות בידו כדאמרינן פ"ק דשבת [דף יט.] ופוסק עמו לשבות ואינו שובת:

**לא ישקול**. כגון מטוה שנותנים לארוג מפני שהוא דרך חול:

**אין מרביעין**. פי' אין אוחזין הבהמה להביא עליה זכר משום דאיכא טירחא ימירא ומיהו בחול מותר דמשום פריצותא ליכא דבעבידתייהו טרידי:

**לא בבכור**. אפי' בשאר ימות השנה דעבודה היא וכתיב לא תעבוד בבכור וגו':

**פסולי המוקדשין**. קדשים שהוממו ואע"פ שנפדו אסורין בגיזה ועבודה דכתיב תזבח ואכלת בשר תזבח ולא גיזה בשר ולא חלב וי"מ אין מרביעין גזרה שמא יגדל מהם עדרים ואתי לידי גיזה ועבודה:

**חמורתה שתבעה וכו'**. שאם לא ירביעו עליה כשהיא מתאוה לזכר תצטנן ותעקר ולא תתאוה עוד לעולם ודבר האבד הוא:

**לבקרות**. שאר הבהמות אין מרביעין אותן ממש בידים אלא מכניסין הזכרים והנקבות יחד בבקרות שהוא דיר שלהן והזכר יבוא על הנקיבה מעצמו:

**אין מדיירין**. שמכניסין בהמות לשדה ושוכבות שם בלילה ומזבלות אותה וכל הלילה מטיילות ממקום למקום עד שמזדבלת כל השדה ואסור אע"פ שאינו בידים מפני שנראה כמזבל והמזבל מתולדות זורע או חורש הוא:

**ואם באו כותים מאליהן**. לדייר שלא מדעתו של ישראל אין מסייעין אותן לדייר וכן אין מוסרין להם שומר לנער בירושלמי מהו מנערה מוליכה ממקום למקום ומתוך כך הגללים מתנערים דכמאן דאמר להו עבידו דמי:

## דף ו.

**היה שכיר וכו'**. אם היה הנכרי שבא לדייר השדה שכיר שבוע שמיטה מסייעין ומוסרין דכיון דמעיקרא לאו אדעתא דמועד שכר אותם אין זה מכוין מלאכתו במועד:

**בטובה**. שבא הנכרי לדייר ברצון נפשו בלא שכר של כלום אין צריך למחות בידו:

**במזונות**. לאחר יו"ט יתן לו מזונות דמזונות לא מחזי כשכר ממש וכיון דמדייר נמי אינה מלאכה גמורה שרי:

**במועד**. בחולו של מועד אם בא הנכרי מאליו לדייר אף כי דעתו ליטול שכר מותר להניחו וליתן לו לאחר המועד שכר מיהו לומר לנכרי עביד ויהיבנא לך שכר לאחר המועד אסור דכל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה:

**דלא כרבי יוסי**. דהא תני במתניתין זולף וגף כדרכו ומשמע דלא בעי שינוי בדבר האבד ואפשר דהלכה כוותיה והכי קי"ל בעלמא ר' יהודה ור' יוסי הלכה כרבי יוסי:

**למישע**. פירוש שטחין חביותיהן מבפנים בזפת או במיני רבב שלא יצא כח היין:

**סיני אמר**. רב יוסף הוא דשמעתיה כסיני:

**הלכה כר"י**. שמתיר במתניתין לגוף החביות כדרכן משום פסידת היין ושכרא נמי אית בה פסידא כדאמר אביי בגמ':

**כהלכות כותים**. מה כותים היכא דאחזוק אחזוק דלא אחזוק לא אחזוק ומסתמא לא מחזיקין להו בשאר מצות כדאמרינן פרק הכל שוחטין (דף ד.) אף במועד מאי דשרו רבנן שרו מאי דלא שרו לא שרו ולא גמרינן חדא מחדא:

**עקרות**. כאשה עקרה שאין לאדם ממנה שום פרי הכא נמי אין בהן אלא גופן:

**כוזתא**. חבית קטנה:

**חביתא**. חבית גדולה:

**לפסידא**. בחבית גדולה איכא הפסד מרובה שמזיק יין הרבה:

**לטירחא**. ובכוזתא איכא טורח מעט ולפיכך התיר לזפתה אבל בחבית איכא טירחא יתירא:

**פטור אבל אסור**. פטור מקרבן אבל אסור מדרבנן:

**אף הלכות חול המועד**. איכא דמותר לכתחלה כגון היכא דאיכא פסידא שמותר אפילו כדרכו:

**פטור אבל אסור**. דאין לוקין משום לאו דאע"ג דכתיב את חג המצות תשמור ואמרי' לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה וכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה זה לאו שבכללות הוא ואין לוקין עליו והרמב"ן ז"ל פסק כשמואל דזופתין כוזתא וכרב דימי דזופתין חביתא:

**חצדו ליה חצדא**. פירוש קצרו ליה קציר של תבואה מבושלת כל צרכה ודבר האבד הוא:

**כיחידאה**. ולית הלכתא אלא כמתני' דריש פרקין דתנן משקין בית השלחין במועד:

**חצדא דחטי**. שאם היה של שעורים היה מותר אפילו לשמואל לפי שדרך השעורים כשהן יבשים יותר מדאי שהגרגרין נופלין משא"כ בחטין:

**שלא ידוש בפרות**. ולא משום דבעינן שינוי דהא קי"ל כר' יוסי דלא בעי שינוי וכל יומא נמי רובא דעלמא לאו בפרות דיישי אלא במקל אבל טעמא דאסר משום דאוושא מילתא:

**לא** השלימו לו לברר הדבר:

**אדם חשוב**. יש לו להחמיר על עצמו:

**דחזי לחפיפה**. י"מ ששורין הזרע והנשים חופפות בו פניהם וידיהם להחליק את בשרם ולצחצח את מראיהן ורש"י ז"ל פי' לכסות בו כל מיני מאכל כגון תאנים ותמרים המיבשים אותן בחמה וצריכין לכסותן בלילה מפני הטל:

**דחזי לשכרא**. שמערבין אותו בשכר לתת בו חורפא וכל זה הוא לצורך המועד:

**לנזיא**. דאית בהו כסיפת הפנים קרוי נזיא דאמרי' בסנהדרין (דף מא:) מטיבותא דמר אמרינן ליה טובא מנזיותיה דמר לא אמרינן ולא מידי והכא גם כן יש גרעינין שנתייבשו ונכספו פניהם וראויים הן בחולו של מועד או לשמנן או לטגנן בדבש אבל השאר צריכין תחלה ליבשן הרבה:

**קטפיה**. תרגום לא תבצור לא תקטוף:

**לשנה**. לשנה אחרת:

**שהו**. כוונו כ"ע מלאכתן לעשותן בחול המועד ולבצור:

**אפקרי**'. הפקיר פירות אותה שנה לעניים בשביל שבא על ידו מכשול לעולם:

**ירושלמי ילפינן מקלקלתא ולא ילפינן מתקנתא**. כלומר למדו ממה שעשה לבצור שהיא קולא וקלקול וכשהפקיר כרמו לא למדו ממנו:

**עוד שם ירושלמי רבי יעקב בר אחא בשם רבנן פרקמטיא אבודה שרי לטלטלא במועדא הדא שיירתא שרי מזבן מינה במועדא**. כלומר אם יש לו סחורה ממיני פירות או תבואה ואם תעמוד כך שלא יהפכוה ממטה למעלה יתעפש או ירקב מותר להפך אותה בחוה"מ:

**הדא שיירא**. אם תעבור שיירא מסוחרים ומביאין מקח רב עמהם למכור מותר לקנות מהן שדרכן למכור בזול ואינו מצוי תדיר הלכך כדבר האבד דמי ושמעינן מהך ירושלמי דאע"ג דבדבר של טורח מקרי הרוחה ואסור מכל מקום מידי דליכא טירחא כגון מקח וממכר מקרי דבר האבד לפי שכל עסקי סחורה הוא שקונה בשעת הזול ומוכר בשעת היוקר:

## דף ו:

**מתני' מכניס אדם וכו'**. מפני הגנבים דדבר האבד הוא:

**ושולה**. מוציא פשתנו מן החריץ של מים שעשוי לשרותו שם כדי שיהיה נוח לכתשו ולא ישבר:

**ובלבד שלא יכוין**. כגון שהיה אפשר לו לבצור ענבים קודם המועד ולא בצרן והניחן עד חול המועד שהוא בטל ממלאכה זהו כוון מלאכתו:

**יאבדו**. קנס מדרבנן הוא דמדאורייתא אפילו איסורא ליכא דדבר האבד הוא ויש שכתב דדוקא מכוון מלאכתו הוא דקנסו אבל שוכח או מתעצל וכ"ש אנוס אין קונסין אותו:

**גמ' בצנעא**. פי' כי היכי דלא ליפוק מיניה חורבא:

**כשורי**. קורות כבדים וגדולים:

**מדכורי**. אבוקות לפני הנושאים:

**אוושא**. הומה כל העיר עליהם ונודע לרבים מה שלא היה נודע ביום:
**מהו שיקנסו בנו**. פי' להניח כך המלאכה כדי שתאבד:
**צרם באוזן**. סדק באזנו סדק כדי שיומם דבכור נוהג בזמן הזה ומי שיש לו בכור נותנו לכהן וכהן מיטפל בו עד שיומם מאיליו ויאכלנו ואם צרם כהן לפסלו במום ולהתירו קנסוהו ולא ישחוט אותו עולמית דאיסוראדאורייתא הוא דכתיב וכל מום לא יהיה בו קרי ביה לא יהיה:
**מכר עבדו**. כנעני לעכו"ם קנסוהו לפדותו עד מאה בדמיו בפרק השולח בגיטין (דף מד:):
**דמפקע ליה ממצות**. דאיירי בעבד שטבלוהו לשם עבד וכל מצוה שהאשה חייבת בה העבד חייב בה אבל אם לא מל ולא טבל לא קנסינן ליה והאי בעיא פשטוה בגמרא אמר ליה רבא תנינא שדה שנקווצה בשביעית תזרע למוצאי שביעית נטייבא או נדיירה לא תזרע למוצאי שביעית ואמר רבי יוסי ברבי חנינא נטייבא ומת בנו זורעה אלמא לדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו רבנן:
**ופי'** שנקווצה שנטלו קוצין ממנה:
**נטייבה**. שחרשה פעם שנית כך מפרש בירושלמי מהו טייוב כל שבני אדם חורשין אותו פעם אחת והוא חורש ב' פעמים פי' הפעם ראשונה הוא באונס המלך מפני המס והשנית מרצונו:
**נדיירה שזיבלה**. וכתב רבינו אלפסי ז"ל דה"ה בצורם אוזן בכור או במוכר עבדו דלא קנסינן בנו דהכי אסקינן התם בדוכתייהו דלדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסוהו רבנן והיינו דוקא בדבר האבד אבל אם אינו אבד אפילו לבנו קנסו רבנן וכתב רב נטרונאי גאון ז"ל ממוניה קנסינן והיכא דליכא ממונא למקנסיה כגון חייט או אורג או סופר שעשו מלאכת אחרים קונסין אותו בעצמו דמשמתינן ליה עד דמקבל דינא ומלקינן ליה:
**מתני' אין לוקחין וכו'**. פי' אלא לצורך המועד בית לדור עבדים לשמשו בהמה לשחיטה אבנים לבנות כותל הגוהה:
**או לצורך המוכר**. אם המוכר צריך לו מעות אע"פ שאין ללוקח צורך בו:
**שאין לו מה יאכל**. מצינן למימר דפרושי קא מפרש ומיהו בגמ' דייק דה"ק אי נמי מי שאין לו מה יאכל מותר שישכיר עצמו אע"פ שאין המלאכה לצורך המועד כדי להחיות נפשו:
**אין מפנין**. כלים ותבואה:
**מבית לבית**. רחוק מפני הטורח:
**אבל מפנה לחצרו**. מפרש בגמ' לבית שבאותה חצר דליכא טירחא כולי האי:

**אין מביאין כלים וכו'**. אם אינם לצורך המועד שיחשבו הרואים שהבעל הבית נתנן לתקן אותם במועד ויאמר שהאומן תיקנן במועד:

**ואם חושש להם**. שמא יבואו גנבים לבית אומן:

**מפנן לחצר אחרת**. לבית סמוך לבית האומן ואם אינן שמורות שם מביאם לביתו בצנעא ואין מוליכין לעולם לבית האומן בחולו של מועד והא דאמרינן בפרק מקום שנהגו (דף נה:) מוליכין ומביאין כלים מבית האומן מוקים ליה בגמ' בי"ד לומר לך דאפי' במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בי"ד לא מחמירין בו כמו בחוש"מ לאסור להוליך שם כלים והא דתניא מביאין כלים מבית האומן כד מן הכדד כוס מן הזגג דמוקמינן לה בגמ' אפי' בחוש"מ מיירי במידי שהוא צורך המועד דאפי' מזבין בשוקא לצורך המועד זבנינן אבל דלאו צורך המועד לא:

**גמ' שכר פעולה**. פי' פועל שאין לו מה יאכל ביו"ט מהו להשכיר עצמו בחוש"מ מי אמרינן כי שרינן במתני' דוקא מקח וממכר אבל מלאכה ממש לא או דלמא אפי' מלאכה ממש מותר כשאין לו מה יאכל וגרסינן עלה בגמ' אמר ליה תניתוה או לצורך המוכר שאין לו מה יאכל ותנן נמי אין כותבים שטרי חוב במועד ואם אינו מאמינו או שאין לו מה יאכל כותבין או שאין לו מה יאכל לאתויי מאי לאו לאתויי שכר פעולה ש"מ ופירוש תניתוה וכו' כלומר כיון דאמר או לצורך המוכר אמאי צריך תו שאין לו מה יאכל אלא ודאי ה"ק או בשביל מי שאין לו למכור ובשביל שאין לו מה יאכל התירו לו שכר פעולתו ואע"פ שאין בעל הפעולה צריך לה למועד אלא משום שירויח הפועל ובגמ. דחינן לה דמתני' פירושי קא מפרש אלא מיהא דאין כותבין שמעינן דאמר ואם אינו מאמינו כלומר מלוה ללוה בלא שטר כותבין ועוד אמר או שאין לו מה יאכל משמע אפי' מאמינו בלא שטר וכיון שמאמינו אמאי כותבין אלא ודאי ה"ק או שאין לסופר מה יאכל ה"ז יכתוב משום שיאכל שכר פעולתו ובשם ר"מ הלוי ז"ל כתבו דהא דשרי הכא למכתב בשכר טעמא דכיון דאשתרי הלואה לצורך הלואה אשתרי נמי אגרא לצורך הסופר אבל מידי אחרינא כגון לכתוב ספרים אחרים אפי' בספר העזרה אע"ג דלית ליה לסופר מה יאכל אסור לאוגורי כלל אלא למידי דהוה צורך המועד:

**אמר** המחבר ותמהני דשכר פעולה סתמי שרי' ממתני' ועוד דאמרי' בגמ' גבי ארבעה עשר דלא שרינן אלא שלשה אומניות חייטין ספרים כובסין שכן יש להם היתר בחוש"מ דאמרינן ההדיוט תופר כדרכו והבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורין מותרין לספר ולכבס בחוש"מ ומקשה תלמודא ואי ס"ד שכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי כל מלאכות נמי לישתרו ופריק רב אשי מועד אי"ד קא רמית מועד משום טירחא ולא טירחא הוא

וכל מקום פסידא שרו ליה רבנן י"ד צורך יו"ט הוא ומידי דלאו צורך יו"ט לא שרו רבנן ופרש"י ז"ל וכל מקום פסידא וכו' היכא דאין לו מה יאכל דאין המלאכה טורח עליו ומש"ה שרי ועוד כתבו דבשאין לו מה יאכל אין דבר האבד גדול מזה ומכל זה משמע היתר פעולה בכל מלאכה למי שאין לו מה יאכל וכן דעתי עכ"ל המחבר:

**אין מפנין כלל**. משמע ליה אפי' לבית קמא אין מפנין:

**סיפא אתאן** [**לבית שבחצר**]. ורישא ה"ק אין מפנין מבית זו לבית שבחצר אחרת דרך רה"ר אבל מפנה הוא מבית לבית שבאותה חצר דבצנעא הוא וכתבו ז"ל בשם הירושלמי דדוקא משלו לשלו או משל אחרים לשל אחרים אבל משל אחרים לשל עצמו הכל מותר:

**וכתב הרי"ף ז"ל גרסינן בפרק מקום שנהגו** (**שם**) **הזבל שבחצר וכו**'. ופי' מסלקין אותו לצדדין לצידי החצר אבל לא שרי' ליה להוציאו לרה"ר שאינו מזיק כל כך לבני החצר שהרי החצר רחב הוא:

**ואם** [**נעשית**] **כרפת בקר**. שהיא מלאה זבל מוציאין אותו לאשפה אע"פ שאינן לצורך המועד:

## דף ז.

**כד**. מלשון וכדה על שכמה:

**הזגג**. אומן כלי זכוכית ומחליפין גימ"ל בכ"ף וי"מ שנקרא כן מפני שמלאכתו השמעת קול כמו הזוג שהענבל שבתוכו מכה ומשמיע קול:

**לא צמר וכו**'. שהרי אינו צורך יו"ט והך ברייתא בחוש"מ מיירי לפיכך לא שריא אלא לצורך יו"ט:

**ואם אינו מאמינו**. שמתיירא שיתבע ממנו שכרו פעם אחרת:

**מניחו**. מוציאו מבית האומן ומניחו וכו':

**ואם חושש**. כגון שהבית רעוע ומתיירא מן הגנבים:

**מפנן לחצר אחרת**. אע"פ שהיא רחוקה מאד:

**מתני' מחפין את הקציעות**. פירוש תאנים שמיבשים קציעות מיבשים אותן ועושין מהם עיגולי תאנים ואם מתירא מגשמים מותר לחפותן ולכסותן בקש או בתבן הרבה שהרי דבר האבד הוא:

**אף מעבין**. עושין אותן כמין כרי ומניח אלו על אלו כדי שיהיו העליונות מגינות על התחתונות:

**בצנעא**. שלא ימכור כדרך שמוכר בחול אלא פותח דלת אחד מחנותו ונועל אחד:

**הציידין**. ציידי עופות ודגים:

**דשושות**. שדשין וכותשין חטין לדייסא:
**הגרוסות**. שטוחנין פולין לגריסין:
**הן החמירו**. שלא לעשות כל עיקר:
**גמ' חנות הפתוחה לסטיו**. אצטבאות משלשה רוחות ויש כיסוי לפניו מלמעלה על האצטבאות וחנות פתוח בין האצטבאות ומקום צנוע הוא ונועל אחד לצניעות:
**בפירי**. שקונין הרבה פעמים לצורך חול צריך לקנותן בצנעה שלא יחשדוהו שלוקח לצורך חול:
**בתבלין**. שרוב בני אדם קונים אותם לאכלם לאלתר:
**קרופיאיתא**. מוכרי תבלין כגון כמון ופלפלין:
**למיזל**. בחולו של מועד:
**סליקו** להו מי שהופך
**ואלו מגלחין**. פירוש בחולו של מועד מפני שלא היו יכולין להסתפר קודם המועד:
**מבית האסורים**. מפרש בירושלמי אפילו אם יצא מהאסורים של ישראל מגלח דבעוד שהיה שם לא היה אפשר לו לגלח:
**ומנודה**. דקי"ל מנודה אסור בתספורת שהתירו לו במועד:
**שנשאל**. על נדרו שנדר שלא לגלח ובחול המועד מצא חכם והתירו או שנתחרט על נדרו:
**והנזיר**. שהשלים נזירותו בחוה"מ:
**ומצורע העולה מטומאתו לטהרתו**. דכתיב ביום השביעי יגלח את כל שערו וכשהגיע שביעי שלו בחוה"מ מותר בתספורת ולא גזרינן דילמא אתי לשהויי קרבנותיו עד הרגל שהוא בטל ממלאכה:
**גמ' מ"ט**. אסורין הרי מגלח שמחה הוא ומשני כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין ובגמ' מוכח לה מאנשי משמר ומאנשי מעמד שאסורין לספר ולכבס כדי שלא יכנסו במשמרתם כשהן מנוולין. וגרסינן בעי ר' זירא אומן שאבדה לו אבדה ערב הרגל מהו כיון דאומן הוא מוכחא מילתא או דילמא כיון דלא מוכחא מילתא כדהנך לא תיקו ופי' אומן ספר שהלכו רבים אצלו להסתפר ערב הרגל וראוהו שהיה מחזר על אבדתו ולפיכך לא היה לו פנאי לגלח את עצמו קודם הרגל מהו שיגלח עצמו בחולו של מועד מוכחא מילתא שמפני האונס היה שהרי הבאים אצלו שהיו רבים ידעו הדבר והלכך שרי כדהנך דמתני' שמפורסם לכל אונסיה וכיון דסליק בתיקו אזלינן לחומרא ואסור:
**שיצא שלא ברשות**. הראב"ד ז"ל פי' דלצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ קרי שלא ברשות וכיון דאסור לצאת ויצא לא נתיר לו לגלח ולכבס כשבא בחול המועד:
**לשוט**. שיצא לשוטט בארצות ולטייל בעלמא:

**למזונות**. לבקש מזונות:
**ד"ה מותר לגלח**. כשבא בחול המועד דאנוס הוא:
**להרווחה**. שהוא עשיר ויצא לסחורה להרבות על עשרו ורבנן מדמו להו למזונות ומותר לו לגלח כמי שבא ממדינת הים בחול המועד וכתב הריא"ף ז"ל וקי"ל כרבנן הלכך לעולם מותר לגלח אלא אם כן יצא לשוט בלבד וכתב הראב"ד ז"ל דלשוט נמי דאסור דוקא שיצא מארץ ישראל לחוצה לארץ משום דיצא שלא ברשות אבל מארץ ישראל או מחוץ לארץ לחוצה לארץ אפילו יצא לשוט כיון דברשות יצא מותר לגלח לדברי הכל:
**קטן מותר לגלחו**. פירוש אם יש לו שער רב ומצער מותר לגלחו ולא אמרינן והלא יכנס ברגל כשהוא מנוול דלא בר מצוה הוא דלא גזרינן קטן אטו גדול:
**שאין לך בית אסורין גדול מזה**. כשעומד במעי אמו והיוצא מבית האסורים הא אמרינן במתניתין דמגלחין ובגמרא גרסינן עליה דשמואל דאמר לא שנא נולד במועד ול"ש נולד אחר המועד אמר רב פנחס אף אנן נמי תנינא כל אלו שאמרו מותרין לגלח במועד מותרין לגלח בימי אבלן הא אסורין לגלח במועד אסורין לגלח בימי אבלן ואי אמרת קטן אסור נמצא אבלות נוהג בקטן ותניא מקרעין לקטן מפני עגמת נפש ופירש מפני עגמת נפש כדי שיבכו הרואין וירבה כבוד המת אבל משום אבלות לא דאין עליו תורת אבלות ואף על פי דבגמרא דחי רב אשי הך ראיה דרב פנחס דכל אלו שאמרו מותרין לגלח במועד מותרין לגלח בימי אבלותן אבל לא קתני כל האסורים אסורים ומצינן למימר יש מהם אסורים ויש מהם מותרים מ"מ הכי הלכתא דבכל ענין מותר לגלח קטן במועד:

## דף ז:

**אי אבלות דמעיקרא**. פירוש שחלה עליו קודם הרגל:
**עשה דרבים**. ושמחת בחגך שהיא מצוה לכל ישראל:
**ודחי עשה דיחיד**. לאו עשה גמור הוא אלא מאסמכתא מדאמר רחמנא ליחזקאל מתים אבל לא תעשה מכלל דכ"ע עבדי:
**אבלות דהשתא**. שמת לו מת בתוך המועד וכבר חלה עליו שמחת יו"ט כל שכן דלא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים אבל נוהג דברים שבצינעה כיון שאינו נראה:
**מנודה**. אסיקנא דנוהג נדויו ברגל ואסור בשאילת שלום ובנעילת הסנדל וברחיצה וחייב בעטיפת הראש ולא תימא מי שמנודה מעיקרא הוא דנוהג נדוי ברגל אבל לכתחלה לא מנדין ליה ברגל אלא אפילו לכתחלה אי עביד מידי דחייב נדוי מנדין אותו דהא תנן אי

דלא ציית דינא משמתינן ליה ומתני' דקאמר מנודה שהתירו לו כגון שפייס לבעל דיניה לא שהתירו לו מחמת הרגל:

**והא** דאמרינן הכא דדנין דיני נפשות מפרש בגמרא היכי קטלינן דלא ליתו לאמנועי משמחת יו"ט והתניא רבי עקיבא אומר מנין לסנהדרין שהרגו הנפש שאין טועמים כלום כל אותו היום שנאמר לא תאכלו על הדם ופריק דאתו בצפרא ומעייני ביה בדיניה ועיילי ואכלי ושתי כולי יומא והדר אתו סמוך לשקיעת החמה וגמרי ליה לדיניה וקטלי ליה ולא מצית אמרת דדיני נפשות דקאמר לאו למקטל במועד קאמר אלא לעיוני בדיניה דאם כן היו מענין את דינו אי לא גמרינן ליה עד לאחר יום טוב:

**אבל אסור בתספורת וכו'**. אל תפרעו אל תגדלו שער ומדאצטריך ליה למשרא לספר השער מכלל דלאחרינא אסור וא"ת מהכא משמע דאבלות דאורייתא ולעיל אמרי' שהוא מדרבנן י"ל ה"נ מצינו למימר דאסמכתא בעלמא היא דאילו פשטא דקרא אדרבה משמע דלבני אהרן הוא דקאמר אם תעשו תמותו הא לאחרים רשות א"נ מצינו לחלק בין איסור תספורת לאיסור מלאכה איסור מלאכה מדרבנן ואיסור תספורת כל ל' יום דאורייתא דגמרינן פרע פרע מנזיר וסתם נזירות ל' יום:

**ומנודה שמת**. סיפא דהך ברייתא הוא:

**כגלו של עכן**. דכתיב (יהושע ז':כ"ו) ויקימו עליו גל אבנים גדול אלא באבן אחת סגי לזכר בעלמא:

**אבל חייב וכו'**. פי' כלומר הא פשיטא לי:

**בעטיפת הראש**. מנהג שהיה להם בימי אבלם היו מתעטפין:

[**והן מתעטפין**]. ברייתא היא בפרק קמא (דף יד:) גבי שלשה עשר תעניות אחרונות שהיו גוזרים על הציבור שאם עברו ולא נענו נוהגין נידוי בעצמן ומעטפים ראשן שמע מינה דחייב המנודה בעטיפת הראש:

**שאני מנודה**. אביי דחי ליה ודילמא וכו' דאלו לא נענו מנודין לשמים נינהו וכתב הריא"ף ז"ל הלכך מנודה לבני אדם לא מחייב בעטיפת הראש:

**פארך**. היינו תפילין:

**חבוש**. צוה לו שלא יעשה אבלות:

**מכלל וכו'**. וכתב הריא"ף ז"ל ודוקא יום ראשון:

**האנק דום**. האנק צוחה הוא דום דממה:

**ירושלמי** האנק מכאן שמצווחין על המתים ואם תאמר מ"ש הא דגמרינן לה מיחזקאל ובשאר מילי אמרינן איפכא תירץ הראב"ד ז"ל דקרא הכי קאמר האנק דום אבל מתים

לא תעשה משמע דהכי קאמר באניקה ובדממה אתה שוה לשאר אבלים אבל מכאן ואילך אבל מתים לא תעשה ור"מ הלוי ז"ל פירש האנק אתה ודממה שהוא אבל מתים לא תעשה שמע מינה דכולי עלמא מיחייבי למשתק ולפי פירוש זה גמרינן הא מיחזקאל כאינך כולהו:

**מנודה מהו בשאילת שלום**. ולא איפשיטא וכתבו ז"ל מדלא מיבעי במנודה אלא בשאלת שלום משמע שמותר לדבר עם המנודה וכתבו ז"ל גבי חיוב עטיפת הראש דאבל דהני מילי כל היום אבל כשבאים אחרים לנחמו מגלה ראשו מהעטיפה לכבוד הרבים עד שהולכין להם וראייתם מדתניא באבל רבתי אין עומדים עליו בשורה ואין אומרין עליו ברכת אבלים עד שיסתום הגולל נסתם הגולל באין ועומדין בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים נסתם הגולל מכסה ראשו בא לעבור מגלה את ראשו לכבוד העם יצא חוץ לשורה מכסה את ראשו נכנס לביתו ובאו אחרים לנחמו הרי זה מגלה ראשו ופוטרם:

**האנק דום**. כדפירשנו לעיל אי נמי הכי משמעו מהאנק ומדום שהוא אבל מתים לא תעשה כל דבר שאסור לשאר אבלים וחייבים הם לעשותו אני מצוה לך שלא תעשה כגון שאלת שלום ודברי תורה:

**שונה**. לאחרים:

**ושונים לו**. אחרים:

**ונשכר**. למלאכת אחרים:

**מוחרם**. מי שנתנדה שלש פעמים ולא נתחרט על עקשותו מחרימים ליה ועומד באותו איסור עד דמפייס ליה לבעל דיניה:

**שונה**. לעצמו:

**חנות קטנה**. כדמפרש ואזיל זבוני מיא בפקתא דערבות ערבות שם מקום פקתא בקעא שאין שם מים וקא משמע לן שאין לו למכור אלא כדי מזונותיו בצמצום:

**בתכבוסת**. אפילו במים צוננים כל שבעה ובמים עם אפר או בנתר ובורית דהיינו גיהוץ בבגדי צמר כל שלשים יום אסור אבל בגדי פשתן אין בהם משום גיהוץ ובגדי צמר נמי דוקא גיהוץ אבל במים צוננים מותר:

**בגדי אבל**. שהם בגדים כעורים ומנוולים:

**תפרומו**. דהיינו קריעה מכלל שמשפטם היה לעשות:

**בכפית המטה**. שיהו רגלי המטה עליונים והוא שוכב ואוכל עליה כל שבעה חוץ מיום השבת שהוא חייב לזוקפה:

**דמות דיוקני**. דכתיב בצלם אלהים ברא אותו:

**הפכתיה**. מחיים למיתה:

**וכתב** הריא"ף ז"ל כל תיקו דהאי ענינא לקולא וכדאמרי' הלכה כדברי המקל באבל:

## דף ח.

**ורחיצה בכלל סיכה**. כדאיתא במסכת יומא (דף עו.):

**מנודה מהו ברחיצה**. ובגמרא פשט לה רב יוסף מדתניא בפ"ק דתעניות (דף יב:)גבי ג' תעניות אחרונות דאסורים במלאכה וברחיצה ובנעילת הסנדל וקתני עלה כשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר ומסיים וכן אתה מוצא במנודה ובאבל וס"ל לרב יוסף דאכולהו קאי כלומר גם ארחיצה ודחי אביי לא אשארא כלומר אאיסור נעילת הסנדל ולא ארחיצה וכן מצינו ברייתא מפורשת דמנודה מותר במלאכה דקתני נשכר ונשכרים לו הלכך כתב הרי"ף דלא איפשוט. וכן נמי בבעיא דמנודה מהו בנעילת הסנדל פשיט לה רב יוסף בגמרא מדתניא כשאמרו אסור בנעילת הסנדל לא אמרו אלא בעיר אבל בדרך נועל ומסיים וכן אתה מוצא במנודה ואבל וס"ל לרב יוסף דאכולהו קאי גם אנעילת הסנדל ודחינן דילמא אשארא כלומר אאיסור רחיצה ולא אנעילת סנדל ואע"ג דלעיל דחינן איפכא אשארא אנעילת הסנדל ולא ארחיצה אורחא דתלמודא לדחויי הכי קאי הכא ומדחי ליה וקאי הכי ומדחי ליה וגם בזה פסק הריא"ף ז"ל דלא איפשיטא ואזלינן בהו לקולא דתיקו דרבנן לקולא וא"כ מנודה מותר בנעילת הסנדל וברחיצה ובמלאכה וקשו בה רבוותא א"כ הא דתניא וכן אתה מוצא באבל ובמנודה אהייא והא אמרי' דבכולהו שריא אלא ודאי ע"כ אחדא מנייהו קאמר הלכך שדייה אנעילת הסנדל כדאשכחן במעשה דר' אליעזר (ב"מ דף נט:) כשברכוהו שחלץ מנעליו וישב לו ע"ג קרקע אלמא אסור בנעילת הסנדל ותניא נמי בתוספתא ובירושל' אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל וכשיבואו לעיר יחלוצו כך כתב הראב"ד ז"ל:

**וינחם דוד וכו'**. לאחר שבעה של אבילות הילד בא עליה:

**מנלן**. איידי דאיירינן עד השתא במנודה קא מפרש ואזיל הלכות נדוי:

**דמזמנינן**. שיבא לדין:

**אתה ופלוני**. התובע והנתבע:

**וכתב** הראב"ד ז"ל משה היה שליח ב"ד שהרי הוא שלוחו של הקב"ה ולפניו זימן אותם לדין ויש לפרש שמשה היה ב"ד עם הקב"ה ושלח לעדת קרח על יד קרח שיהיו מזומנין לדין למחר לפני ה' ולא הלך משה להזמינן אלמא אין צריכין הדיינין לזלזל בעצמם וללכת אצל הבעלי דינין להזמינם לדין שהבעלי דין חייבים להזדמן על פי שלוחם ואם

יש בהם מומחה צריכין הם לחלוק לו כבוד ולהזמינם בשם המומחה דכתיב (במדבר טו) היו לפני ה' ולא אמר היו לפנינו עכ"ל:

**דקבעינן זימנא**. שיאמר ליום פלוני תהיה מזומן לפנינו:

**זימנא בתר זימנא**. שאם לא בא לזמן הראשון שלא ינדוהו מיד אלא קובעין לו זמן אחר:

**שאון העביר המועד**. אל ישמח מלך מצרים בעבור שנבוכדנצר נתן לו זמן להלחם עמו ליום פלוני ולא בא שאע"פ שהעביר המועד עוד יבא וכן היה שהרי נפלו בידו בזמן שני נמצא שדרך מלכים הוא להאריך זמנם וכל שכן ישראל שדרכיהם דרכי נועם:

**דאתפקר**. שהעיז פניו וחרף הבית דין ואתי שליח ואמר לב"ד:

**דכתיב העיני האנשים ההם**. ואמשה קאמר אלא שכינה הכתוב וכתב ויחר למשה משמע דאמרו ליה:

**מנא לן דמשמתינן**. שאומר יהא בנדוי:

**דהכי סבר וכו'**. שצריך השליח של ב"ד כשמשמתין לאחד בשליחות ב"ד שיאמר לו דעת פלוני הרב לנדותך על זה שאם לא יאמר לו משמו של הרב הגדול אין להאשימו כשלא חש לדבריו לפי שסובר שאומר השליח מדעתו אבל כשמזכיר לו הב"ד ולא חש ראוי הנדוי לחול עליו:

**אמר מלאך ה'**. ברק היה שליח מלאך ה' ואמר לכל בפני מרוז הבדלו מעל מרוז ומכל סביביו כי כן צוה מלאך ה':

**דמחרמינן**. אחר שנדוהו שני פעמים דלשון ארור כתוב בפסוק ג' פעמים אורו מרוז אורו ארור לפי שאין מחרימין אלא למי שנתקשה על ב"ד פעמים או שלש כדאמרינן לקמן מנדין לאלתר ושונין לאחר ל' ומחרימין לאחר ששים שאומר יהא בחרם והוא חמור מן הנדוי ומן השמתא דיש בו נידו ויש בו קללה ויש בו איסור הנאה מבני אדם חוץ מכדי חייו בלבד. סתם מושב האדם הוא ד' אמות:

**דפרטינן חטאיה**. שצריך להודיע לרבים על איזה עון מנדין אותו:

**כוכבא הוה**. ויושביה כגון ועיש על בניה תנחם:

**גברא רבה**. שר האלף ולא עזר את ברק:

**דמפקרינן**. לאו חיוב הוא אלא יש כח ביד בית דין להפקיר ממון המסרב על מצותם ומהכא נפקא לן בכוליה תלמודא דהפקר בית דין הפקר:

**דנייצינן**. תרגום ריב מצותא:

**דכתיב**. באותם שהושיבו נשים נכריות:

## דף ח:

**דכפתינן**. קושרין ידיו ורגליו:
**ואסרינן**. קושרין אותו על העמוד להלקותו:
**הרדפה**. שרודפים אחריו בכמה דינין כמו בשני נדויין ואחר כך שמתא והרב רבי ישעיה פירש הרדפה שיורדין עמו לחייו לפסוק מזונותיו שמושיבין אומנים אחרים סמוך לו שיעשה אומנתו. ויש נוסח דגרסינן מאי הרדפה אמר רב פפא נצבא דקני ופירש הגאון נצבא דקני שקושרין קנים זו בצד זו וקושרים אותו ביניהם כדי שלא יעמוד בריוח בבית האסורין:
**מנדין לאלתר**. פירוש תיכף דלא ציית דינא ועומד בנידויו ל' יום ושונים פעם אחרת לנדותו אם לא חזר בו ומחרימים לסוף ס':
**מתרינן וכו'**. לא מנדין לאלתר אלא מתרין בו בתחילה ב' וה' וב':
**לממונא**. שגוזל ממון חבירו ולא רצה לשלם ע"פ ב"ד:
**לאפקירותא**. שהעיז פניו לחרף ת"ח:
**ושמתוהו**. לאלתר בלא התראה:
**פייסיה**. הטבח לרב טוביה:
**לאיפטורי**. ללכת לדרכם ואם ילכו שוב לא נוכל להתירו:
**טוט**. כלומר אם בשופר נדוהו בשופר יתירוהו וא"צ להמתין ל' יום כיון שחזר בתשובה ולא חיישינן שיאמרו הרואים שאין נרחקים מן המנודה שראו שנדוהו שגם כן יודע שהתירוהו:
**לא אתו בי תלתא אחריני ושרו**. מדקאמר קא בעו רבנן לאפטורי כלומר ומי יתיר לו והכי הלכתא וכן פסקו הגאונים ז"ל ודוקא דשוו בחכמה וביראה לג' המנדין וכתבו המפרשים וכן פסק הריא"ף ז"ל דאף לאפקרותא אם פייסיה מתירין לו לאלתר ממעשה דר' שמעון בן לקיש וממעשה דההיא אתתא דאפקת שם שמים לבטלה כדלקמן עוד כתבו ז"ל דאי לא פייסיה עומד בנידויו שלשים יום ואח"כ פטור שכבר קבל את דינו ולממונא נמי דוקא למאן דלא אתי לדינא הוא דלא שרינן ליה לא נדוי ולא חרם עד דאתי לדינא אבל מאן דלא ציית דינא אין מחרימין אותו ואין שונין אלא לבתר דיהבו ליה זמנא ב' וה' וב' והדר כתבינן פתיחה עליה והיא שמתא דהיינו נדוי וקללה ולבתר תשעין יומין נחתינן ליה לנכסי' וקרעינן לפתיחיה. ועלה דהא דפסקינן דשלשה אחרים יכולים להתיר כתב הראב"ד ז"ל שכל אותן בני אדם שנמלכו בהם בשעת השמתא והסכימו עמהם גם הם נחשבים מן המשמתים וכשהתירוהו צריך שיהיו בשעת ההיתר או הם או

בני אדם חשובים כנגדם וכתב עוד ז"ל שכל דיני המנודה אינו אלא במנודה סתם אבל אם כשנדוהו פירשו שלא יחוייב לנהוג כך או קבעו זמן הכל כפירושם ועוד כתב ז"ל לא אמרו שינהוג אותן דברים אלא במנודה לב"ד או מנודה מחמת עבירה אבל תלמיד שנדה לכבודו או מנודה לעיר אחרת כיון שאינו מנודה לכל אינו אסור בדיני המנודה אלא שבני אדם מתרחקים ממנו כדי לבייישו אבל אבלות אין עליו דאין אבלות לחצאין ומנודה סתם נמי דאמרינן דאין אוכלין ושותין עמו ואין יושבין בד' אמותיו לא אמרו באשתו ובניו אלא מותרין נינהו תדע מדאיבעיא לן מנודה מהו בתשמיש המטה אלמא דאשתו מותרת לישב תוך ד"א:

**ת"ר מנודה לרב וכו'**. פי' מי שהחציף פניו כנגד הרב וחירפו וגידפו:

**מנודה לתלמיד**. מנודה הוא לכל תלמידיו:

**מנודה לתלמיד**. שהחציף פניו כנגדו וחרפו וגדפו ונדהו התלמיד אינו מנודה לרב וזה בתלמיד שנידה לכבודו דאלו תלמיד שנידה לאחד מפני שעבר עבירה מנודה הוא לרב ולנשיא כדכתיב (משלי כ"א:ל') אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה' ודייק בגמרא דשמעינן מהא דתלמיד שנידה לכבודו נדויו נדוי ומדקאמר אינו מנודה לרב ש"מ הא לכ"ע מנודה וכתב הראב"ד ז"ל ונ"ל דוקא שנדהו שלא בפני רבו אבל נדהו בפני רבו אפקירותא הוא והוא עצמו צריך נדוי ואי פליג ליה רביה יקרא שפיר דמי:

**אינו מנודה לעירו**. דאין כח בבני עיר אחרת לנדותו לעירו ודוקא לעירו הא לעיירות אחרות מנודה ודוקא בהנהו דשוו לדידיה אבל דעדיפן מיניה לא:

**חלקו אינו מופר**. ודייק תלמודא שמע מינה כל אחד ואחד מפר חלקו כלומר בפני עצמו ולא צריך לכנופינהו ואע"ג דשמתוה כי הדדי לא צריכי דליכנפו כי הדדי למשרייה או אם הלך למדינת הים מפר ואע"ג דליתיה בהדי הנך ממאי דקתני חלקו אלמא מיפלגא מילתא לחלקים ועוד מפרש תלמודא דהא דקאמר ומת חלקו אינו מופר לאו אינו מופר כלל קאמר אלא אינו מופר עד דאתו תלתא אחריני ושרו ומיהו צריך שיהו אותם שלשה המתירים חשובים וחכמים כמו השלשה שנדוהו:

**אין נדוי פחות משלשים יום**. דכתיב עד חדש ימים עד אשר יצא וכו':

**נזיפה**. כעס חכם בלא נדוי והוא ענין הכלמה כדכתיב הלא תכלם כאדם שהוא מוכלם ועומד בביתו כמי שהוא מרוחק ממי שהוא גדול ממנו אבל לשאר דברים לא מצינו שום איסור:

**שלנו**. של בני בבל:

**שלהם**. של בני א"י ואי קשיא לך מהא דפ"ק דנדרים (דף ז:) השומע הזכרה מפי חבירו חייב לנדותו ומפר לו מיד דאין בין נדוי להפרה כלום יש לומר דהתם אין הנדוי חמור כל כך אבל הכא לאפקירותא צריך ז' ימים ומסקינן הכא בגמ' דנזיפה דנשיא לבני א"י נמי [ל' יום]:

## דף ט.

**ת"ח שנידה לכבודו וכו'**. פירוש נדויו נדוי וחייב כל אדם להתפרד ממנו:

**למילי דשמיא**. אפי' לרב נמי הוה מנודה:

**במלתא דפסיקא ליה**. פרש"י ז"ל בדבר שברור לו הדין ומוציא מבעל חובו בעל כרחו וא"ת מאי איריא צורבא מרבנן אפילו כ"ע דהא קי"ל דעביד אינש דינא לנפשיה אפילו במקום דליכא פסידא וי"ל דרבותא קאמר דאפי' צורבא מרבנן שצריך שיהיה נוח במשאו ובמתנו עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה כגון הקורא לחבירו עבד או ממזר דאמרינן בהדיא יהא בנדוי וי"מ דאי קים ליה שחברו חייב לו ואינו רוצה לפרעו רשאי לנדותו עד שיפרענו:

**לפני עור**. דשמא לא יכול לעמוד בפני יצר הרע ויגביה ידו על אביו ויתחייב מיתה:

**שלש שנים**. לפי שלא נתחרט על העבירה עד אותו זמן דאע"פ שנתנו חכמים זמן לנדוי ולנזיפה ולשמתא אין בו זמן עד שיתודה על חטאתו:

**ההוא צורבא מרבנן דהוה סאני שומעניה**. שהיו אומרים עליו שלא היה מתנהג כשורה:

**צריכים ליה רבנן**. ללמוד הימנו מכאן נראה מבואר דשמתא חמורה מנדוי דאילו מנודה שונה ושונין לו וא"ת ינדוהו י"ל דעל עבירה לאו בר נדוי הוא שישלו זמן ל' יום אלא בר שמתא שהוא עד יום מותו שאז ודאי שב מחטאו:

**קא מיתחיל**. חלול השם הוא לישא עליו פנים בדבר זה יש לנו לחוש לכבוד שמים שלא ילמדו אחרים ממנו:

**עייל איהו נמי בהדייהו**. בריחוק ארבע אמות:

**שלש שנים**. שלא התירו נדויה עד ג' שנים:

**טרקיה אאמתיה**. מדה כנגד מדה לפי שהלך אחר יצרו:

**למערתא דחסידי ולא קבלוהו**. דאשכחו עכנא דכריכא אפומא דמערתא ולא פתחה פיה:

**דדייני**. ראשי ב"ד וחסידי מעלו מנייהו:

**דעבד כרבי אלעאי**. מש"ה קבליה מערתא דדייני שעשה כרבי אלעאי וקבל חטאו כר' אלעאי שעינה את עצמו בלבישת שחורין ובגלותו כדי שלא יחלל שם שמים בפרהסיא

אם יעבור במקום שמכירים אותו שיש עונש עבירה ועונש חלול השם ובמקום שאין מכירין אותו אין שם אלא עונש העבירה וכיון דטרקיה זיבורא ושכיב קבל את דינו:
**ויעשה מה שלבו חפץ**. אינו מתיר לו לעבור אלא ה"ק אם אינו יכול לכוף את יצרו עם עינוי לבוש וגלות טוב הוא שלא יחלל השם שאם יהיה במקום שמכירים אותו יהיה גם חילול השם אבל הריא"ף ז"ל כתב וליתא לדר' אלעאי אלא אע"פ שיצרו של אדם מתגבר עליו מיבעי ליה ליתוביה דקי"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים:
**הוה מנטר פרדסא כו' נדוי לא נתחייבתי לך**. וא"ת דכיון דקא עבר אלאו דלא תגזול אמאי לא נתחייב נדוי על איסור דרבנן משמתינן על איסור דאורייתא לא כ"ש ויש שמתרצים דודאי אם כשהיה רוצה ללקט נדהו הרשות בידו אבל הכא מירי שאחר שלקט נדהו ואז לא היה עליו אלא תשלומין וברצון טוב היה משלם. ובשם רבי מאיר הלוי ז"ל תירצו דלית ליה ליחיד לשמותי אממונא דנפשיה אלא אאפקרותא וב"ד הם המשמתין אממון אחרים ובשם הראב"ד ז"ל תירצו ריש לקיש טעה מפני שלא התרה בו תחלה שלא יאכל כי שמא היה סבור האוכל דלמכירה עומדת ודעתו לפרוע משלם שבזה לא היה איסור וכשנדהו בלא התראה שלא כדין עשה:
**דידיה נידוי**. מהא משמע דמאן דמשמת לחבריה שלא כדין בר שמתא הוא:

## דף ט:

**הכבד ושב בביתך**. פי' חוס על כבודך ושב בביתך. וי"מ לשון כבידות תאמר שראשך כבד עליך:
**מנדין אותו**. בפירוש ואין נושאין פניו:
**דלא שמתי ליה**. לפי שהשמתא חמורה מאד:
**מימנו**. היו נמנין ונסמכין ומתקבצין אנגידא להלקות לתלמיד שסרח ולא לשמתו לפי שהיא חמורה כדמפרש:
**שדי שמתא אגנובתיה**. פי' אזנבו שתחול בו השמתא ותכיר מקום הלקותא:
**מסאני**. תרגום מנעלים:
**מאי שפורי**. מ"ט משמתינן בשופר שנפרעין לשון שופר נוטה ללשון פרעות:
**מאי תברי**. למה אנו עושים שברים לשמתא ולא תקיעות:
**תברי**. ששובר בתים רמים ומפילן לארץ דתניא רשב"ג אומר כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני. כתב הרמב"ם ז"ל על כ"ד דברים מנדין את האדם בין איש ובין אשה ואלו הן א' המבזה את החכם ואף כשמת. ב' המבזה שליח ב"ד. ג' הקורא לחבירו עבד. ד' המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים ואין צ"ל בדברי תורה. ה' מי ששלחו לו ב"ד

וקבעו לו זמן ולא בא. ו' מי שלא קבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן. ז' מי שיש ברשותו דבר המזיק כגון כלב רע או סולם רעוע מנדין אותו עד שיסיר הנזק. ח' המוכר קרקע שלו לעכו"ם מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מן העכו"ם לישראל חברו בעל המצר. ט' המעיד על ישראל בערכאות של עכו"ם והוציאו ממנו בעדותו ממון שלא כדין ישראל מנדין אותו עד שישלם. י' טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותנן לכהן אחר מנדין אותו עד שיתן. י"א המחלל יו"ט שני של גליות אע"פ שהוא מנהג. י"ב העושה מלאכה בערב פסח אחר חצות. י"ג המזכיר שם שמים לבטלה או לשבועה בדברי הבאי. י"ד המביא את הרבים לחלול השם. ט"ו המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ. ט"ז המחשב שנים וקובע חדשים בחו"ל. י"ז המכשיל את העור כגון מכה בנו הגדול. י"ח המעכב את חבירו מלעשות מצוה. י"ט טבח שיצאה טרפה מתחת ידו. כ' טבח שלא הראה סכינו לת"ח. כ"א המקשה עצמו לדעת. כ"ב מי שגרש את אשתו ויש בינו לבינה שותפות או משא ומתן המביא אותן להזקק זה עם זה כשיבואו שניהם לב"ד מנדין אותן. כ"ג חכם ששמועתו רעה. כ"ד המנדה מי שאינו חייב נידוי עכ"ל:

**והראב"ד** מצא עוד שלשה חכם שהורה להתיר לינשא לכתחלה במים שאין להם סוף וכן מי שעבר על נדרו ב"ד שנזקק להתירו מנדין אותו עד שינהוג איסור כימים שנהג בהן היתר וכן העושה מלאכה בעוד שיש מת בעיר קודם שנקבר וליכא חבורתא במתא והא דאמרינן שהמנדה מי שאינו חייב נדוי הוא בר נדוי יש אומרים דוקא כשהיה ת"ח אותו שאינו חייב נדוי אבל אם הוא עם הארץ והמנדה ת"ח אע"פ שנדהו או אפי' שביזה אותו אינו חייב נדוי הת"ח ומההיא דר"ל ליכא להביא ראיה דשמא נדה ת"ח גדול ממנו תדע שהרי הצריכוהו ללכת לפני נשיא ואם לא היו מסופקים באדם גדול למה ילך לפני נשיא יתיר אותו הפחות שבהם:

## דף י.

**כל אלו שאמרו**. פירוש כל אלו שאמרו במשנתנו הבא ממדינת הים וחביריו:

**כשלא היה להם פנאי**. כלומר שבאו כל כך סמוך לערב שלא היה להם פנאי לגלח:

**מותרין**. אע"פ שעבירה היא בידם מוטב שיגלחו במועד ואל ישהו קרבנותיהן עד לאחר המועד דנזיר ומצורע אינן רשאין להביא קרבן עד לאחר גלוח הלכך לא קנסינן להו כי היכי דלא לישהו קרבנותיהן:

**מותר לגלח ברגל**. משום שאם לא היה שבת היה מותר לגלח בשביעי דקי"ל כאבא שאול דאמר מקצת היום ככולו ויום ז' עולה לכאן למנין ז' ולכאן כאילו הוא יום שמיני ונוהג

יום אחד חוץ משבעה שהוא מגזירת ל' שדין האבל בהן ליאסר בגיהוץ ותספורת ואתי רגל ומבטל אותה גזירה של ל' יום וכיון שהוא שבת אין לו פנאי ומש"ה מותר לגלח ברגל דהא לא מצי לגלח ערב שבת דששי לאבלו הוא ובימי אבלו פשיטא דאסור ומיהו אם חל שביעי שלו ערב הרגל ולא היה שבת הואיל שהיה לו לגלח בו ביום ולא גלח אסור לגלח במועד שהרי היה לו פנאי:

**כל אלו שאמרו וכו'**. פירוש כל אלו שאמרו יוצא מבית האסורים ושאר דתנינן במתני':

**בימי אבלן**. אם בא ממדינת הים ומצא אבלות בתוך ביתו מותר לגלח בתוך ימי אבלו:

**כשתכפוהו אבליו**. אבלות אחר אבלות תוך ל' יום דכיון שעמד בבית האסורים ועוד תכפוהו אבליו שיש ימים רבים שלא גילח ולא גיהץ בהא הוא דמתיר אבל אם לא תכפוהו אבליו אלא שמצא אבלות כשיצא מבית האסורים אסור לגלח כל שלשים יום:

**ושאר כל אדם**. כלומר מי שלא. בא ממדינת הים ולא בכל הני דמתני' אלא שמת לו מת ותוך ל' יום מת לו מת אחר היינו שתכפוהו אבליו כיון שלא עמד כל כך זמן בלא גלוח לא שרינן ליה לגלח במספרים מפני שנראה לעינים אלא בתער מותר שעוקרין השער המכוסה להקל מעליו בלבד:

**ולא בנתר**. שלא התירו לו לכבס כי אם במים בלבד ולא גיהוץ במים ואפר ולא בנתר ובורית אבל הני דמתניתין שתכפוהו אבליו מותר בתוך ימי אבלו לגלח במספרים ולגהץ כסותו:

**וכתב** הריא"ף ז"ל ורוחץ כל גופו בצונן אבל לא בחמין כדגרסינן בתענית (דף יג.) אמר רבי אבא הכהן משום רבי יוסי הכהן מעשה ומתו (כל) בניו של רבי יוסי ברבי חנינא ורחץ בצונן כל ז' ואוקימנא בשתכפוהו אבליו ע"כ לשונו משמע דבלא תכפוהו אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן כל ז' וכתבו ז"ל דאפילו הני דמתניתין שתכפוהו אבליו אע"ג דשרינן להו לגלח ולגהץ כי אורחא אבל רחיצה בחמין לא שרינן להו כיון דאפשר בצונן:

**ת"ר כשם שאמרו אסור לגלח וכו'**. פי' בזה ובזה (הלכך) [הלכה] מותר ליטול צפרניו במועד וכן אבל מותר ליטול צפרניו תוך ז' וכן משמע ממעשה דפינחס אחוה דשמואל (מכילתין יח.) שמת לו מת עאל שמואל לגביה חזא דנפישן טופריה טובא אמר ליה אמאי לא שקלת להו אמר ליה אילו בדידיה הוה מי הוה מזלזל כולי האי הוה כשגגה היוצא מלפני השליט ומת לו מת לשמואל עאל פנחס אחוה לגביה שקלינהו שמואל לטופריה וחבטינהו באפיה אמר ליה לית לך ברית כרותה לשפתים דכתיב ונשתחוה ונשובה אליכם ואסתייעא מילתא והדור ואתו תרוייהו ומסתמא תוך שבעה הוה משמע דמותר האבל למשקל טופריה:

**לא שנא דיד**. משום דמאיסי:
**ולא שנא דרגל**. אע"פ דתענוג בעלמא הוא:
**ובגנוסתרי**. מספרים:
**ודוקא באבל אסור במספרים**. דאילו במועד שרי במספרים כדאמר [שם] מר זוטרא [מתני] זוג בא מחמתן לפני רבי ובקשו ממנו צפרנים במועד והתיר להם ושמואל אמר אף בקשו ממנו שפה והתיר להם ומה שפה במספרים אף צפרנים נמי:
**ותפיל**. משום מיאוס וי"א משום כשפים:
**כיון דאשתנו אשתנו**. שאין מזיקות אלא במקום נפילתן:
**ודעת** הרי"ף והראב"ד והרמב"ן ז"ל להתיר צפרנים במועד במספרים מהא דלא אמר (שמואל) שמע מינה ארבע דדוקא בשיני' אבל בגנוסתרי לא אלא ודאי במספרים שרי והא דשקלינהו לטופריה בשיניה משום דהוה בי מדרשא דלא שכיחי גנוסתרי ועוד כתב הריא"ף ז"ל דהא דשרינן באבל ליטול צפרניו בשיניו לא תימא דוקא בתוך שלשים אלא אפילו בתוך שבעה בידיו או בשיניו מותר ומותר לגלח השפה בחולו של מועד ודוקא מה שנכנס לתוך פיו שמעכב עליו ואם אדם אסטניס הוא ואנינא דעתיה אפילו כל שהוא כשפה המעכבת דאמי ליה ומותר לגלחו וי"א דדוקא במועד הוא דמותר אבל באבל לא ואחרים כתבו בשם הראב"ד ז"ל דכל שמעכבת (לאבל) [לאכול] אפילו תוך ז' מותר והכי איתא בירושל' אע"פ שכל שאר שער אפי' של בית הסתרים אסור לו כל ל' בתספורת והאשה מותרת בנטילת שער בית הסתרים לאחר ז' משום נוול אבל לגלח שער ראשה אסורה כל שלשים עכ"ל:

## דף י:

**מתני' ואלו מכבסין**. פירוש (ואלו) כמו שגזרו בגלוח כדי שלא יכנס אדם מנוול לרגל כך גזרו בתכבוסת אבל התירו לאלו שלא היה להם פנאי:
**ומנודה**. דקי"ל שאסור בתכבוסת כמו האבל בעוד שעומד בנדויו והתירו לו נדויו ברגל נמצא שלא היה לו פנאי קודם הרגל:
**ומי שנשאל**. שנדר שלא לכבס ולא נזדמן לו חכם להתיר לו עד עכשיו במועד:
**ומטפחות הידים**. שמתנגבים בהם בשעת אכילה:
**ומטפחות ספרים**. בגד שנותנין הספרים למסתפר בין כתיפיו מפני השער הנופל וצריך לכבס תמיד אע"פ שכבס אותו קודם המועד ובירושלמי גריס מטפחות ספרים כלומר של ספר תורה דגרסינן עלה מטפחות ספרים אין מכבסין אותם במי רגלים מפני הכבוד

ומי רגלים מעבירין הכתם כדאמרינן בנדה (דף סג.) מי רגלים של מ' יום אלא דלכבוד התורה אסור כי אם בנתר ובורית:

**הספג**. שמתנגבים בהן כשיוצאים מבית המרחץ:

**והזבין וכו' וכל העולים מטומאתן**. כגון מצורע וטמא מת שצריכין להחליף בגדיהם או לכבסן לכל אלו מותרים במועד שלא היה אפשר להם לכבס קודם הרגל:

**ושאר כל אדם**. לפי שהיה להם פנאי אסורין כדי שלא יכנסו ברגל מנוולים ומוקמינן בגמ' דוקא בכלים של צמר שאין מתטנפין במהרה והיה להם לכבסן קודם הרגל אבל בכלי פשתן שנוחין להטנף אפילו בשאר בני אדם מותרין שאין קבע לכיבוסן ותמיד צריך לכבסן:

**גמ' מי שאין לו אלא חלוק אחד**. פירוש שאע"פ שכבס אותה קודם המועד צריך לכבסם עוד אבל מי שיש לו שני חלוקין יכול לכבסם קודם המועד וללבוש אחד ולהניח אחד וכתב הראב"ד ז"ל האי חלוק של צמר הוא דאילו של פשתן הא אמרינן כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ וכל אלו שמכבסין במועד מכבסין כדרכן אפילו בנתר וכלי פשתן מכבסין כדרכן במועד ולא בעי צניעות אלא אפי' בנתר מותר לכבסן כשהוא לצורך המועד שהם מתטנפים מהרה וקלים להתכבס ולא אסרינן אלא כלים של צמר שהם קשים לכבסם או של צמר גפן ובהנהו איירי מתני' ולפיכך לא התירו אלא לאלו דמנינן:

**ירושלמי** בעון קומי רבי יוסי בגדים קטנים מה הן אמר לון כמי שאין לו אלא חלוק אחד (התם)ובודאי דבצמר אצטריך למימר:

**מתני' קדושי נשים**. פירוש כגון הרי את מקודשת לי דהאשה נקנית בשטר והו"ל דבר האבד מפני שאולי יקדים אחר לקדשה וזהו הטעם בכל הנזכרים במשנה:

**גיטין**. שרוצה הבעל ללכת ולא תשאר עגונה:

**שוברים**. אם אבד המלוה שטר החוב והלוה מתייירא לפרעו שמא יתבענו פעם אחרת תקנו חכמים שיכתוב לו המלוה שובר שהוא שטר שכתוב בו שט"ח מסך כך ופלוני ופלוני עדיו וזמנו כך פרוע הוא והרי הוא כחרס הנשבר ואם הלוה לא יפרענו עכשיו שמא ילך לו ולא יפרענו לעולם:

**דיאתיקי**. מתנת שכיב מרע שבדיבור בעלמא סגי ופירושו דא תהא למיקם ולהיות ואם לא יכתבו עדותם וילכו העדים יפסיד המקבל:

**מתנה**. מתנת בריא בקנין ואם לא נכתב עדותם יאמר הנותן לא היה כך:

**פרוסבולין**. תיקן הלל כדי שלא ישמט החוב בשמיטה ויפסידו העשירים ממונם וגם העניים לא ימצאו מי שילוה להם עד שיכתוב המלוה שטר לבית דין מוסרני לכם הדיינים

כל חוב שיש לי על פלוני שאגבנו כל זמן שארצה והרי הוא עכשיו כאילו גבו ב"ד חובו וכבר נגוש הוא קודם ולא קרינא ביה לא יגוש את רעהו ולשון פרוסבול פרוסבולי כלומר תקנה לעשירים כדאמרן וכן לבוטי שהם עניים ואם לא יכתבנו עכשיו הוא רוצה לילך ויעבור שביעית ויפסיד חובו:

**ושום**. ששמו ב"ד נכסי הלוה למלוה וקורעין לו שטר חובו כדאמרינן (ב"ב קסט. ע"ש) כל שומא דלא כתיב ביה קרענא לשטרא דמלוה לאו שומא הוא ואם העדים רוצים ללכת יהיה המלוה קרח מכאן ומכאן:

**מזון**. בעל שקבל עליו לזון בת אשתו ואם העדים הולכים להם ולא כתבו שטר הקנין יכחיש הבעל הקנין:

**מיאונין**. קטנה שאין לה אב והשיאוה אמה ואחיה יכולה למאן בבעלה קודם שתביא שתי שערות ולומר אי אפשי בו והקדושין בטלים ומותרת בלא גט ואם לא יכתבו השטר עכשיו שמא תביא שתי שערות לאחר המועד ושוב אינה יכולה למאן ותשב עמו שאינה חפצה באותו בעל:

**ברורים**. שהבעלי דינים בררו כל אחד ואחד דיין לעצמו ואם לא יכתבו עכשיו שמא ילך לו ויבוטל השלום:

**וגזירות ב**"ד. פסקי הדיינין שאם לא נכתבו עכשיו שמא ישכחו הדבר ולא יפסקו פעם אחרת כן:

**ואגרות רשות**. פתקא דרבנותא שהנשיא נותן רשות לזה לדון וללמד לעם הוראותיהן ונקראין פתקא דרבנותא ושוב אם טעה לא ישלם ואם אין לו שטר ישלם מביתו ובירושלמי פירשו אגרות של שאלת שלום:

**גמ' מותר לארס**. ובלבד שלא יעשה סעודה:

**ואין עושין סעודות אירוסין**. בחוה"מ משום דאין מערבין שמחה בשמחה אבל בלא סעודה ליכא שמחה באירוסין ומיהו דוקא בחוה"מ מותר לארס אבל ביום טוב עצמו אסור לקדש משום קנין ומשום שבות הוא:

**ברחמים**:

**שאע"פ** שנגזר על האדם מן השמים בת פלוני לפלוני אם יוסיף איש אחר שאינו בן זוגה להתפלל לה' אפשר שישמע לו אף כי בסוף תתקיים הגזרה שיגרשנה האיש שיתפלל עליה או ימות במהרה וישאנה אותו שהוא בן זוגה אח"כ:

**אין כונסין**. משום דבנשואין איכא שמחה אף בלא סעודה ואין מערבין שמחה בשמחה (ובגמרא) [ובמשנה] [דף ח:] איתא אבל מחזיר הוא את גרושתו מפני שאינה תחלה לו

ואמרינן בירושלמי [פ"א ה"ז] דוקא בגרושה מן הנשואין אבל גרושה מן האירוסין אסור להחזירה שהרי תחלה היא לו והריא"ף ז"ל לא הביאו אפשר דמשתמע מלשון מארסין ואין כונסין וכו':

**מתני' אין כותבין שטרי חוב במועד**. פי' הואיל ויכול לכותבם לאחר המועד:

## דף יא.

**אינו** מאמינו המלוה ללוה ואינו רוצה להלוותו בלא שטר והלוה צריך למעות:

**או שאין לו מה יאכל**. לסופר:

**הרי זה יכתוב**. ויקח מהן שכרו:

**ספרים תפילין ומזוזות**. אע"פ שהיא מלאכת שמים ואפי' כתבן לעצמו ולא מכרם:

**בספר העזרה**. דהוא ס"ת שכה"ג קורא ביוה"כ ואע"פ שהוא צורך רבים אין מגיהין בו אלא ימתין עד לאחר המועד:

**וטווה על יריכו**. נותן החוט על יריכו ותופס המוך של צמר בידו השמאלית ושוזר על יריכו:

**אבל לא בידו**. בין אצבעותיו ולא בפלך כדרך שעושה בחול:

**גמ' בטובה**. פי' בחנם ולא בשכירות דשכירות חשיב מלאכה כדאמרינן לעיל כיון דלאו אגרא שקלי שרשויי בעלמא הוא:

**מערים וכו'**. ר"מ ורבי יהודה אזלי לטעמייהו דסברי דמועד ושבת זמן תפילין הוא ומשום הכי מוכח שכותב לעצמו לכבוד המצוה:

**לצורך פרנסתו**. לאו כדי חייו קאמר אלא אע"פ שיש לו לחם ומים מותר כדי שיעשה הוצאת יו"ט יותר בהרווחה בבשר ויין אבל אם היה עשיר הרבה אינו מתיר לו לכתוב דר' יוסי סבר דשבתות וימים טובים לא נהגו בהו מצות תפילין כדרשינן והיה לך לאות מי שצריך לאות יצאו שבתות וימים טובים שאין צריכין אות:

**בין באבן בין בפלך**. כלומר בלא שום שינוי כיון שלצורך עצמו הוא שהרי הוא חייב בציצית במועד:

**כותב אדם תפילין**. כדרכו:

**פרנסתו**. להרויח מזונותיו לצורך יו"ט להרבות בשר ויין אבל לא לעצמו דלאו זמן תפילין הוא ויש מי שכתב דלגדל פתילות בחולו של מועד נראה שמותר דגדילת פתילות מעשה הדיוט הוא ושרי ע"כ:

**מתני' ג' ימים וכו'**. פירוש דעיקר האבלות הם ג' ימים הראשונים שאסור בהם הנחת תפילין ועשיית מלאכה אפילו אין לו מה יאכל ואינו יוצא מפתח ביתו וכיון שנהג אותם

לפני הרגל בטלה ממנו גזירת ז' שהרגל מפסיק אבלותו ואין לו להתאבל עוד אחר הרגל אבל גזירת ל' דהיינו איסור גיהוץ בגדיו וגילוח שערו חייב לנהוג אותו אחר הרגל שהרי לא היתה התחלתו כלל קודם הרגל ומה יפסיק ובגמ' מוכיח שימי הרגל הם מחשבון הל':

**ח' ימים וכו'**. דכיון שחל עליו גזירת ל' יום אחד קודם הרגל דהיינו יום שמיני שנאסר בגיהוץ ותספורת בטלה ממנה גזירת ל' שהרגל מפסיקן וטעמא דסגי בחד יומא גבי ל' וגבי ז' בעינן ג' משום דדין כל ל' שוה מה שאין כן בז':

**מפני שאמרו**. כלומר וא"ת מה טעם לא אמרו חכמים הקובר מתו קודם שבת בטלה ממנו גזירת שבעה מפני שאמרו שבת עולה כלומר עולה למנין ז' ולמנין ל' משום דלא כתיב ביה שמחה אלא עונג ומקצת אבלות נוהג בשבת כדאמרי' דברים שבצינעא נוהג:

**ואינה מפסקת**. שאפי' קבר מתו חמשה ימים קודם השבת מונה יום אחד אחר השבת להשלים ז' ימי אבלות:

**והרגלים מפסיקין**. גזירת ז' בקובר את מתו [ג"י] קודם הרגל וגזרת ל' בקובר מתו שמונה ימים קודם הרגל:

**ואין עולין**. למנין ז' בקובר את מתו ברגל וצריך לישב ז' לאחר הרגל דהא לא נהגה גזירת ז' ברגל:

**ר"א אומר משחרב בהמ"ק**. שאין מקריבין קרבן ואין לעצרת תשלומין ז' לקרבן לית ליה תורת רגל והרי הוא כשבת שאינה מפסקת ואינה עולה אלא ליום אחד דקסבר ר"א דטעמא דרגלים מפסיקין שהרי דינן היה לעלות כשבת אלא שאם אתה אומר יעלו למנין ז' הרי הפסיקו הכל דז' ימים נינהו וכן עצרת בזמן שבהמ"ק קיים שהיו לו תשלומין כל שבעה וכיון שלא היו יכולין לומר עולין אמרו מפסיקין ועשו דין שלשים כדין ז' אבל משחרב בית המקדש שאין לעצרת תשלומין כל ז' ואינה עולה אלא ליום אחד הרי היא כשבת דעולה ואינה מפסקת והוא הדין לר"ה ויוה"כ:

**רבן גמליאל חומר וכו'**. וכל שכן עצרת אפי' בזמן הזה שהרי לר"ה ויוה"כ ליכא תשלומין אפילו בזמן שבהמ"ק קיים:

**וחכ"א וכו'**. הם מכריעין עצרת שהוא כתוב בחשבון ג' רגלים יש לו דין הרגלים שמפסיקין ואין עולין אבל ר"ה ויוה"כ שאינו חייב לעלות בהם לרגל אין בהם אלא דין השבת שעולין ואין מפסיקין והלכה כרבן גמליאל (גיטין לח. וכ"מ) דכל מקום ששנה רבן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה:

**גמ' גזירות בטלו וכו'**. פירוש דנהי דלכבוד הרגל בטלה גזירת ז' ול' ומותר לגלח מכל מקום אם לא גלח ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל עד תשלום כל הל':

**שכשם** שמצות יום אחד ושעה אחת מבטלת ממנו גזרת ז' ואם לא רחץ ברגל מותר לרחוץ אחר הרגל:

**כך מצות יום אחד ושעה אחת**. שאם חל יום ז' להיות ערב הרגל מקצת יום ז' ככולו וחשבינן חצי יום ז' להשלמת ז' ימי אבלות וחציו להתחלת ל' ואתי רגל ומבטל גזירת ל' ואם לא גלח בערב הרגל מותר לגלח וכו' דכשם שבטלו גזירות כך בטלו ימים ומותר לגלח:

## דף יא:

**וכתבו** בתוס' דמה דאמרינן דמקצת היום ככולו דוקא מקצת יום בעי' ולא מן הלילה (והרמב"ם) [והרמב"ן] ז"ל סובר דאפילו מקצת הלילה נמי ככל היום:

**אמר רב הונא וכו'**. פירוש הכל מודים כשחל ג' וכו' אפילו תנא דמתני' דבעי ג' ימים קודם הרגל לבטל ממנו גזירת ז' ואפילו למ"ד מקצת היום ככולו אעפ"כ אסור ברחיצה עד הערב ולא אמרינן בהא מקצת היום ככולו דכל גזירת ז' עליו עד שנכנס יו"ט ופרש"י ז"ל ולערב רוחץ בצונן או ימתין עד חוש"מ ורוחץ בחמין וי"א דהא דנקט רחיצה לאו דוקא אלא הוא הדין לשאר דיני אבלות וחדא מינייהו נקט וכתב הראב"ד ז"ל דרחיצה אסורה עד הערב משום דאיפשר ליה לרחוץ לאורתא משא"כ בתגלחת ותכבוסת שהרי אסור לגלח ולכבס משתחשך ואע"פ שמותר לכבס ערב הרגל מכל מקום אסור ללובשן מה שיכבס עד שתחשך דה"ל כרחיצה והכי אמרינן לקמן [דף כז.] בזקיפת המטה שזוקפה ע"ש ואינו יושב עליה עד שתחשך:

**וכתב הרי"ף ז"ל שמי שמת לו מת ביו"ט שני נוהג בו אבלות וכו'**. והמפרשים נסתפקו אם מתירין לו לקרוע כי היכי דמותר בשאר עניני אבלות דכחול שויוה רבנן לגבי מת וקורע או דילמא כיון דספק יו"ט הוא והקורע ביו"ט לוקה דמתקן גמור הוא ואסור:

**מפני שאמרו שבת עולה**. יש אבלות של פרהסיא קא מיבעי ליה כגון נעילת הסנדל וכיוצא בו:

**אמר ליה אין אבילות וכו' ואעפ"כ עולה לחשבון**. כדקתני במתני' כיון דאבלות שבצנעה נוהג ועוד משום דאין שבעה בלא שבת ואם אינה עולה אין לך אבלות ז' וקי"ל דאבלות ז' כדאי' לעיל:

**פריעת הראש**. פירוש להסיר עטיפת האבילות בשבת:

**חזרת קרע**. כדי שלא תראה הקריעה לפניו בשבת:

**זקיפת המטה**. שכפה מטתו מחמת אבלו וחייב לזקפה כתקנה בשבת ואלו הג' הם חובה דאינם דברים שבצנעה:

**רחיצת**. ידים ורגלים בחמין כגון שהוחמו מע"ש דחמין שהוחמו בשבת אסור לרחוץ בהם:

**רשות**. דברים שבצנעה הם:

**לא שנו שפריעת הראש חובה**. זו גרסת הרי"ף ז"ל משמע דמנעלים ברגליו מוכיחים דלאו משום אבלות הוא ואינו נוטל עיטוף הראש אבל חזרת קרע לעולם חובה הוא וכן. חייב לזקוף מטתו אבל תשמיש המטה ורחיצה וסיכה הן דברים של צנעה ומותר לנהוג אותם בשבת ורמב"ן ז"ל כתב שנעילת הסנדל בשבת חובה ולפי דבריו הא דא"ר יוחנן ל"ש וכו' לדבריו דשמואל דקאמר בגמ' נעילת הסנדל רשות הוא דקאמר אבל רבי יוחנן ס"ל דנעילת הסנדל מדברים של פרהסיא הוא וחייב לנעלה והך עטיפה שמואל בעי לה בגמרא כעטיפת הישמעאלים שהיא תחת החוטם ורב לא בעי לה אלא עטיפה קטנה שאף בחול עושין אותה בלא אבלות הרבה בני אדם ולפי גרסת הרי"ף ז"ל נראה דר' יוחנן כשמואל סבירא ליה ודברים שבצנעה שאמרנו שנוהג אותן בשבת לומר שלא ישמש מטתו ולא ירחץ:

**רבי אליעזר אומר וכו'**. הרי כאן י"ד יום:

[**עצרת כרגלים**]. פירוש אע"פ שאינו נוהג איסור מלאכה אלא יום אחד כז' ימים חשוב דהואיל דיש לה תשלומין כל ז' שאם לא הקריב חגיגתו של יו"ט של עצרת יכול להקריבה בששה ימים שאחר עצרת ולא אמרינן עבר יומו בטל קרבנו:

## דף יב.

**ר"ה ויוה"כ כרגלים**. ופסקינן הכי הלכתא כרבן גמליאל אע"פ דאין לה תשלומין כלל וכ"ש עצרת:

**הרי כאן אחד ועשרים יום**. ומונה אחר החג תשעה ימים למנין שלשים ואם תאמר למה אין שמיני של חג מבטל ממנו גזירת שלשים שהרי הוא רגל בפני עצמו וה"ל קובר את מתו שבעת ימים קודם לרגל דבטלה ממנו גזירת שלשים שהרי כבר עלו לזה ארבעה עשר יום קודם רגל שהוא יום שמיני וי"ל שאין הרגל מבטל גזירת שלשים אלא במי שנהג בגזירת שלשים ביום שמיני אבל זה שקבר את מתו יום אחד לפני החג כשהגיע יום שמיני של חג אע"פשהוא רגל בפני עצמו מ"מ עדיין לא נהג בגזירת שלשים כלל ומשום הכי בעינן למנקט אחר החג תשעה ימים למנין שלשים וכתב הרמב"ן ז"ל הלכה

למעשה דר"ה ויוה"כ כרגלים גמורין הם לענין אבלות לפיכך הקובר את מתו אפילו שעה אחת קודם ר"ה בטלה ממנו גזירת שבעה ונוהג בגזירת שלשים עד יום הכיפורים ויום הכיפורים מבטל ממנו גזירת שלשים ומגלח ערב יום הכפורים לא גלח בערב יום הכפורים מותר לגלח אחר יום הכפורים וכן הקובר את מתו שעה אחת קודם יום הכפורים בטלה ממנו גזירת ז' ונוהג בגזירת ל' עד ערב החג ואם לא גלח קודם החג יגלח לאחר החג והקובר מתו לאחר ר"ה יום אחד מגלח ערב יוה"כ קברו לאחר יוה"כ מונה ט' לאחר הרגל ומגלח שהימים שלפני החג והחג ושמיני שלו נמנין אחד ועשרים יום וכן הלכה:

**וכתב** בעל הלכות גדולות הכי אמרי' משמיה דגאון ז"ל דהיכא דשכיב ליה שכבא ביו"ט ראשון או בשמיני או בחולא דמועדא או ביו"ט ראשון של יום טוב האחרון לא נהיג אבילות עד דנפקי יומי טבי כולהו אבל יומא בתרא מדרבנן הוא מיסלק סליק ליה למנין ז' ואבלות לא נהיג כלל אבל שכיב ליה שכבא ביו"ט שני של יו"ט אחרון כיון דעיקר אבלות יום ראשון הוא דכתיב ואכלתי חטאת היום וכו' כמו שהביא הרב אלפסי ז"ל בהלכות אתי עשה דיחיד ודחי ספק עשה דרבים:

**ת"ר שמועה קרובה וכו'**. פירש דיום שמועה כיום קבורה לקריעה ולהבראה ולכל דבר האבל:

**אלא יום אחד**. ואין מקרעין ואין מברין כדאיתא לקמן משמע מהא דשמועה רחוקה אפילו על אביו ועל אמו אינו נוהגת אלא יום אחד וכתב הרמב"ן ז"ל מסתברא דה"מ לענין ז' אבל לענין ל' נוהג הוא על אביו ועל אמו בתספורת עד שיגערו בו חביריו ובגיהוץ עד שיגיע הרגל וליכנס לבית השמחה עד י"ב חדש וכן בשאילת שלום וימנה מיום מיתה ולא מיום שמועה לפיכך אם באת לו שמועה לאחר י"ב חדש של אביו אינו נוהג אלא יום א' בין בגזירת ז' בין בגזירת ל' ע"כ לקמן בגמ':

**שמע שמועה קרובה ברגל**. פי' שלא עברו עדיין ל' יום וכשעבר הרגל נשלמו הל':

**עלה לו**. הרגל כאילו לא נשמע לו אלא עד סוף הרגל כיון שאינו יכול לקרוע ולנהוג אבילות ולפיכך אינה נוהגת אלא יום אחד ואם תאמר אמאי נוהג כלל והא אמרינן ח' ימים לפני הרגל בטלה ממנו גזירת ל' לא קשיא דהתם נהג עיקר אבילות דשבעה אבל הכא דלא נהג כלל לא בטלה ממנו גזירת ז' וכל שכן גזירת ל' דשלשים אחר ז' הם לעולם ומ"מ כיון דשמועה רחוקה היא סגי ביום א' וה"ה שעה א' דמקצת היום ככולו כדאמרינן לעיל:

**ושמעינן מהא**. שאם שמע אדם שמועה ביום ל' שמועה קרובה היא ונוהג ז' ול' כשומע ביום כ"ט ולא אמרי' בהא מקצת היום ככולו דהכא ודאי שמועה ביום ל' הוה וטעמא משום דשבת היא ולמוצאי שבת נעשית רחוקה דהיינו ל"א הא אם שמע בחול כה"ג שמועה קרובה היא ונוהג ז' ול' דלא מצית אמרת דשבת יום כ"ט הוא דא"כ במוצאי שבת היאך נעשית רחוקה והא חלה עליו אבלות מיד וגם לא אמרו מקצת היום ככולו אלא במי שנהג אבלות אבל לענין שמועה כל יום ל' קרובה היא וכן כתב בעל הלכות וכן דעת הרי"ף וכן דעת הרמב"ן ז"ל ומי ששמע שמועה קרובה בשבת או ברגל אע"פ שבמוצאי שבת או במוצאי הרגל נעשית רחוקה נוהג דברים שבצנעא דומיא דקובר את מתו ברגל והשומע שמועה רחוקה בשבת או ברגל אינו נוהג כלום אפילו דברים שבצנעה אלא למוצאי שבת או מוצאי הרגל נוהג שעה א' ודי:

**ולענין** ברכת אבלים בשבת כתב רב יהודאי גאון ז"ל דאין מברכין ברכת אבלים דהויא פרהסיא:

## דף יב:

**קורע**. בשמועה רחוקה שנוהגת יום א':

**קורע**. באותו יום או אינו קורע כיון שאין שם אבילות ז' ולענין חליצת מנעל פשיטא ליה דחולץ כיון דבעלמא אפילו שלא בשעת חימום איכא חליצת מנעל משא"כ בקריעה:

**מי שאין לו חלוק**. כגון שהיה לבוש בגדים שאולים שאין לו לקורעם אלא מדעת בעלים:

**חמשה**. מתי מצוה בנו ובתו ואחיו ואחותו ואשתו:

**קורע והולך וכו'**. אלמא איכא קריעה בלא ז':

**לכבוד אביו ואמו**. קריעה של כבוד היא ואנן מקריעה של חיוב הוא דאמרינן אינו קורע והכי הלכתא דבשמועה רחוקה אינו קורע אבל מפני כבוד אביו ואמו קורע עליהם אפי' בשמועה רחוקה ואינו מאחה לעולם אע"פ שאינו מתאבל עליהם ומכאן ראיה לעובדא דרבי חייא לעיל דגרסי' בגמ' ששאל לרב שהיה בן אחיו ובן אחותו אבא קיים ואימא קיימת מאחיו ואחותו שאל שהיו אב ואם דרב ולפיכך לא מצינו שקרע בגדיו אלא שחלץ מנעליו דאילו אב ואם דרבי חייא קאמר הוה קרע כדאסקינן הכא:

**וכתב** בעל המאור ז"ל היכא דשכיב שכבא בערב החג דה"ל יום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו הרי כ"א יום ובעי למנקט בתר ימי החג ט' ימים ומיהו היכא דאיכא מקרובי המת מאן דאתא ליה שמועה ביום י' שלאחר החג אי הויא כשמועה רחוקה או כשמועה קרובה יש מן החכמים מי שנסתפק לו זה הדבר ותלה הדבר להקל משום דהויא ליה ספק

אבלות וקי"ל כדברי המיקל באבל ולדעתי נראה לי בזה הדבר להחמיר שאין הדברים נראים שיעלה הרגל למי שלא בא לו עדיין שמועת המת והלא אתה רואה שהקובר את מתו ח' ימים קודם הרגל בטלו ממנו גזרת ל' וזה שקברו בערב החג לא בטלו ממנו גזרת ל' וצריך להשלים אחר החג ל' ימים אע"פ שכבר עלו לו י"ד יום קודם שמיני לחג שלא בטלו גזרת ל' כל זמן שלא קיים ז' וכ"ש זה שלא ידע ולא שמע במות המת קודם הרגל היאך יעלו לו יום ראשון לפני החג וחג ושמיני שלו ככ"א יום אם אמרו במי שהפסיקו לו ימי החג אבלותו יאמרו במי שלא ידע ולא שמע במות המת קודם הרגל ועוד הרי מקצת ל' ככולו ואלו מאן דשמע שמועה ביום ל' הרי הוא כשומע ביום כ"ט אלמא שאע"פ שאמרו מקצת יום ל' ככולו למי שנהג לא אמרו למי שלא נהג ואף זה כן הלכך מסתברא בהא מלתא לחומרא ועוד כתבו ראיה דאלו היה דין מי שלא שמע ולא נהג כדין מי שנהג אבילות א"כ השומע אחר הרגל שמת לו מת קודם הרגל ז' ימים היו בטלות ממנו גזרות ז' ול' ולעולם לא משכחת שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה שאם מת לו מת ח' ימים קודם הרגל אפילו בתוך הרגל רחוקה היא שכבר בטלה ממנו גזרת ל' ואם תוך ז' מת המת אף לאחר הרגל קרובה היא אלא שאין מי שלא נהג אבלותו ולא שמע בו כדין הנוהג הלכך לא שנא ערב הרגל ול"ש יומו של רגל אינן נמנין לגבי שמועה אלא לעצמן ע"כ:

**קיים כפיית המטה וכו'**. פירוש מה שכלפי מעלה הפך למטה ומה שכלפי מטה הפך למעלה ולאו דוקא כפיית המטה אלא הוא הדין לשאר אבלות וה"ק אם נהג אבלות שלשה ימים קודם הרגל אינו צריך לנהוג דיני האבלות לאחר הרגל:

**אפילו יום ראשון**. וכן הלכה דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל הלכך אם קבר מתו יום אחד או שעה אחת קודם הרגל בטלה ממנו גזרת ז' ואם קברו ז' ימים קודם הרגל בטלה ממנו גזרת ל' וכתב הראב"ד ז"ל דדוקא כשקיים אבלות קודם הרגל אבל אם עבר ולא קיים בין בשוגג בין במזיד אין רגל מפסיקו שלא יהא חוטא נשכר ומינה לכל אבל שבעולם שלא נהג אבלות בתוך ז' שמשלים אותו כל ל' חוץ מן הקריעה שאם לא קרע בשעת חיובו שאינו קורע אלא תוך שבעה כדאמרינן [דף כ:] לאחר ז' אינו קורע ודוקא בשאר מתים עכ"ל:

**ואשכחן עצרת דאיקרי חג וכו'**. פירוש דאבלות לכולהו חגי' אקשי' רחמנא [בירושלמי בפירקין הלכה ה' כה"ע] יש מהן ז' ויש מהן יום אחד וא"כ אבלות נמי פעמים ז' פעמים יום אחד הא כיצד אם שמועה קרובה ז' שמועה רחוקה יום אחד וא"ת אימא סוכות י"ל תפסת מועט תפסת אבל עיקר אבלות דהוי ז' מדוכתא אחריתי נפקא לן מדכתיב אל נא

תהי כמת וכו' מה הסגר ז' אף מת ז' אי נמי מויעש לאביו אבל ז' ימים דיוסף א"נ מויהי לז' הימים דמשותלח כשם ששמרתי לעולמי ז' ימים כך אתם תשמרו על מת ז' ימים א"נ מדכתיב ופתח אהל מועד תשבו שבעת ימים :

**שלשים יום מ"ל אתיא פרע פרע וכו**'. ראשיכם אל תפרעו פירוש לבני אהרן קאמר מפני שהיו כהנים הא אחר שהוא אבל חייב בפריעת הראש:

**התם**. בנזיר:

**ואחותו הבתולה**. פירוש בתולה אע"פ שהיאבתולה כיון שאינה אחותו מאביו אלא מאמו לבדה הוצרכנו להוסיפה שאע"פ שאין כהן מטמא לאחיו מאמו אפ"ה מתאבל עליהם ואחותו נשואה נמי הוצרכנו להוסיף אע"פ שהיא מאביו או מאמו שהרי כהן אינו מטמא לה כיון שנשאת לבעל ואפ"ה מתאבל עליה וכ"ש שמצריכין להוסיף אחותו הנשואה מאמו ולא מאביו:

**וכל** מי שמתאבל עליו מתאבל עמו (וכל) כגון אב על הבן מתאבל עמו אם מת בן בנו ועמו דוקא כדמפרשינן בגמרא עמו בבית משום כבוד כיון שעומד עמו בעודו בבית נוהג קריעה וחליצה ועטיפת הראש אבל כשיצא לחוצה נועל מנעלו ומגלה ראשו. ירושלמי רב דמכת אחתיה פקיד לחייא בריה כד תהא סליק לגבאי הוי שלח סנדלך:

**באנפה**. בפני אשתו [ודוקא] שמת אביה או אמה אבל אחיה או בנה מאיש אחר לא דזה האבלות לא נעשה אלא בשביל כבוד להודיע שמצר בצרתה. וגרסינן בגמרא והביאה הרי"ף ז"ל הרי שמת חמיו וכו' ותניא אידך אע"פ שאמרו אינו רשאי וכו' אלא לאו ש"מ כאן בחמיו וחמותו כאן בשאר קרובים נמצא עכשיו שכל שהבעל מתאבל עליו אשתו נוהגת עמו אבלות והוא אינו נוהג עמה אלא על חמיו וחמותו בלבד וכן כשמתאבל על שנייה של שאר כגון בנו שמתאבל על בן ובת שלו בזה דוקא נוהג עמו אבלות אבל על שנייה של קידושין כגון בנו שמתאבל על אשתו ובתו שמתאבלת על בעלה אינו צריך לנהוג עמהם אבלות ויש אומרים גם כן שלא אמרו בשנייה אלא בקרובים שלהם אבל אחיו מאביו שמתאבל על אחיו מאמו כיון שאינו קרוב לו כלל אינו נוהג עמו כלום ויש אומרים גם כן שאם ירצה האבל למחול לקרוב אין הקרוב צריך לנהוג עמו כלום דלא אמרו אלא משום כבודו ומפני דרכי שלום ובכלל אותן שהוסיפו אחותו בין ארוסה בין אנוסה ומפותה ואשתו דוקא (יבמות כב:) כשרה ולא פסולה ואשתו ארוסה [שם ס.] אינו מיטמא לה ולא מתאבל עליה אבל שאר כל הקרובים אפילו פסולין מתאבלין עליהם כדתנן [שם כב.] ובנו הוא לכל דבר ואחיו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו בן

מן השפחה ומן הנכרית ואם מת בנו או אחי בנו מאמו או אם בנו לאחר שגירשה חייב לקרוע בפני בנו ולנהוג אבלות בפניו שלא בפניו לא:
**ואמרו** הגאונים ז"ל [לעיל באלפס סוף סי' אלף קצו] דאבלות יום ראשון דהוא יום מיתה וקבורה מדאורייתא הוא ויום טוב שני מדרבנן ולפיכך מי שמת לו מת ביו"ט שני וקברו נוהג בו אבלות דאתי עשה דאורייתא ודחי עשה דרבנן ומיהו דוקא באותן שאבלותן מדאורייתא שהן אביו ואמו בנו ובתו אחיו ואחותו בתולה מאביו ואשתו אבל כל אותן שהן תוספת חכמים אם מת אחד מהם ביו"ט שני אינו מתאבל עליהם כלל דלא אתי עשה דרבנן דיחיד ודחי עשה דרבנן דרבים וכן השניים שמתאבלים לפני הקרובים ודאי מדרבנן נינהו ואין אבלותן דוחה יו"ט שני כלל:

## דף יג.

**גרסי'** בגמ' [דף כ:] אמימר שכיב בר בריה קרע עלויה אחא בריה קרע באפיה אידכר דקרע מיושב קם קרע מעומד אמר רב אמי [דף כא.] מנין לקריעה מעומד מהכא ויקם המלך ויקרע את בגדיו ודילמא מלתא יתירתא הוא דעבד דאי לא תימא הכי וישכב ארצה הכי נמי דלאו מילתא יתירתא והתניא ישב ע"ג כסא ע"ג ספסל ע"ג אודייני גדולה מכולן ישן על גבי קרקע לא יצא ידי חובתו ואמר ר' יוחנן מאי לא יצא ידי חובתו שלא קיים כפיית המטה א"ל מאי ארצה כעין ארצה. פירוש קרע עלויה בשעת חמום היה ולא היה שם בנו ולפי שאין החיוב לקרוע בשניים אלא בפניהם מש"ה כשבא בנו קרע פעם אחרת בפניו וקם קרע פעם שלישית מעומד וכן כתב הרי"ץ גיאת ז"ל אם קרע על השני שלא בפני הקרוב או שקרע מיושב על כל אדם לא יצא וחוזר וקורע פעם אחרת:
**ויקם המלך**. כשאמרו לו לדוד שמת אמנון בנו:
**יתירתא**. ולא משום דמחייב ביה:
**על גבי מטה**. בלא כסות:
**אודייני**. כסוי של בור:
**ישן על גבי קרקע**. ממש ולא כפה מטתו שהיה ישן בה קודם אבלותו:
**שלא קיים כפיית המטה**. אם שכב על הקרקע ולא כפה מטתו:
**כעין ארצה**. שכפה מטתו ולעולם לא עבד מלתא יתירתא:
**אלו דברים שאבל אסור בהן**. פירוש שאבל אסור כל ז':
**ברחיצה**. כל גופו אפילו בצונן ואפילו ידיו ורגליו בחמין אסור:
**ובסיכה**. אפי' כל שהוא ואם להעביר הזוהמא מותר:
**ובנעילת הסנדל**. דוקא של עור אבל של בגד מותר:

**ובתשמיש המטה**. וחייב בעטיפת הראש ובכפיית המטה:
**ואסור** לקרות כדאמרינן לעיל [דף טו.] מהאנק דום דממה שהוא אבל מתים לא יעשה מכלל דכ"ע דוממים והקשה רש"י ז"ל היכי אסור לקרות והא אמרינן אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה ותירץ דמצות של שמחה לא התירו ומהאי טעמא אסור בתשמיש המטה אע"ג דאיכא מצות עונה:
**רבים צריכין לו**. לאיסור והיתר להורות ואין שם אחר או שהוא נשיא ודורש ברבים:
**ובלבד שלא יעמיד התורגמן**. כמו בשאר ימות השנה. ושמעינן מינה טעמא דרבים צריכים לו להתלמד ממנו הוא דמותר הא לאו הכי אסור ואם כן כהן אבל ואין שם כהן אלא הוא אסור לקרות בתורה כל ז' דלא אמרו (גיטין נט.) כהן קורא [ראשון] אלא מפני דרכי שלום בעלמא וסגי להו בישראל:
**פנים חדשות**. פירוש שבאו לו לנחמו מחדש שלא היו אצלו משעת האבלות עד עכשיו ובגמרא בעי אי חולץ בפניהם כל זמן שהם עמו בבית ולאחר שיצאו מותר להניחן וקיימא לן כרבא דכיון שהניח בשני שוב אינו חולץ ואפילו באו פנים חדשות:
**תנו רבנן אבל שלשה ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך עושה בצנעה בתוך ביתו**. [והאשה טווה בפלך בתוך ביתה] פירוש ואפילו עני שאם יתעסק במלאכה יתעצל מן הבכי והמת מתזלזל ואנו אומרים ששלשה לבכי:

## דף יג:

**טווה בפלך**. שהיא מלאכת עראי ושל צנעא ודוקא לעני אבל לעשיר אסור כל שבעה:
**ירושלמי** אבל שאין לו מה יאכל בראשון ובשני אינו עושה מלאכה ובג' עושה בצנעא אבל אמרו תבא מארה לשכניו שהצריכו לכך בר קפרא אמר אפילו ביום ג' לא יעשה מלאכה כל עיקר דבר קפרא עביד אבל ג' ימים דאמר רבי אבא בריה דרב פפי רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי כל תלתא יומין נפשא טייסא על גופא סברא דהיא חזרה גביה כיון דאיהי חמיא דאישתני זיוהון דאפוי שבקא ליה ואזלא לאחר ג' ימים הכרס נבקעת על פניו ואומרת טול מה שגזלת וחמסת ונתת בי וגמרא דילן דקתני ג' כבר קפרא אתיא:
**ת"ר אבל ג' ימים אינו הולך לבית האבל**. אבל אחר שמנחמו ואע"פ שהוא קרובו:
**במקום המנחמין**. שהרי גם הוא צריך להתנחם (ויש מי שכתב המתנחמין) ואע"ג דאמרינן אבל אינו יוצא מפתח ביתו היינו דווקא לטייל אבל לדבר מצוה שרי ומתוך כך

נראה דמותר לאבל ללכת לבהכ"נ לשמוע תפלה או מגילה וכ"ש בתשעה באב שמותר ללכת שכולם אבלים והוה ליה כהולך לבית האבל:

**בשאלת שלום**. בין לשאול בין להשיב ומיהו לרבים מותר אם עשו לו כבוד ונפטרין ממנו דכבוד רבים שאני כמעשה דרבי עקיבא שעשו ישראל על בניו הספד גדול ואמר להם שכרכם כפול לכו לבתיכם לשלום:

**אין שואלין בשנומו**. דלית ליה שלום:

**אבל על אביו וכו'**. ואם ישאלוהו משיב ואין צריך להודיעם שהוא אבל דלענין זה אביו ואמו ושאר קרובים שוים. ובגמ' נראה דהרואה את חבירו אבל בתוך שלשים יום אם עדיין לא נחמו אומר לו תתנחם מן השמים מאבל זה שאירע עליך ולאחר י"ב חדש אומר לו מן הצד כלומר תתנחם מן השמים סתם:

**אבל ג' הראשונים בא ממקום קרוב**. פירוש מהלך יום אחד כך פרש"י ז"ל וכן כתבו הגאונים ז"ל דמקום קרוב היינו עשרה פרסאות סוגיא דחד יומא דכיון דאי שמע הוה מטי הכא בההוא יומא כמאן דאיתיה בהדייהו דמי:

**מקום רחוק**. יותר מי' פרסאות מונה לעצמו. והם משלימין מנין אבלות ויוצאים מפתח ביתם והוא יושב באבלותו עד תשלום ז' מעת שנודע לו:

**אפילו ביום הז'**. כיון שבא ממקום קרוב מונה עמהם והוא שבא ומצא עדיין המנחמים אצל גדול הבית שאם יצאו משם המנחמים כבר נשלם אבלות של גדול הבית לגמרי דהא אמרי' מקצת היום ככולו וצריך שימנה זה הבא מן הדרך אפילו ממקום קרוב לעצמו וטעמא דבעינן גדול הבית משום דכיון שגדול הבית הוא בבית הם כולם טפלים לו אבל אין גדול הבית בבית לא חשיב מנין דידהו כלום ואפילו בא ממקום קרוב מונה לעצמו:

**ערסא**. מטה שמביאין בה המת ואמר להו רבא לבני מחוזא שהולכין לא"י לקבור ואין כל הקרובים יכולין לילך עם המטה ומלוין אותו פרסה או מיל וחוזרין כי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא משער החצון מהעיר בחזרתכם לבית אתחילו לממני ימי אבלות ואע"פ שלא יקבר המת עד ימים מרובים ואע"ג דאבלות אינה חלה עד שיסתום הגולל חזרת פניכם כסתימת הגולל דמי:

**וכתב** הרמב"ן נראה שלא נאמרו דברים אלו אלא במת שמוליכין אותו מעיר לעיר דכיון שמסרוהו לאותם שמוליכין אותו והחזירו פניהם כבר נתיאשו ממנו ויאוש כסתימת גולל אבל בקוברין אותו בבית הקברות סמוך לעיר והן חוזרין מיד בו ביום אין נוהגין אבלות עליו עד שיחזרו הקרובים ויאמרו כבר נקבר שהרי דעתם עליו וכמונח לפניהם דמי ואסור לאכול בשר אבל בעל הלכות כתב והיכא דמית מת במעלי יומא טבא ודחילו

דילמא לא מספקי למקברי מקמי יום טוב ושקלוהו עכו"ם ואמטיו למקבריה כד נפק מן מתא ואיכסי ליה מקרובים חדא שעתא מקמי דליעול רגל חלה אבלות עליהם ובטלה ממנם גזרת ז' ופסיקנא הלכתא כר"ש דאמר שמואל הלכתא כדברי המיקל באבל ואפילו ביום הז' בא ממקום קרוב מונה עמהן והוא שמצא מנחמין אצלו שעדיין לא הלכו להם ואפילו ננערו לעמוד ולא עמדו וכתבו ז"ל שאם אחר שנהגו אבלות ז' נמלכו לפנותו למקום אחר אין מונין לו מנין אחר כלל ואין אומרים עליו לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים:

**על כל המתים כולן מדחה מטתו**. פירוש מדחה שממהר לקברו:

**משובח**. לפי שאין דרך להתאבל עליהן ולהספידן כל כך ויותר כבוד להם כשנקברין במהרה משיעמודו הרבה ולא יספידו:

**מגונה** שחייב הוא להספידם ולקונן עליהם הרבה:

**היה ערב שבת וכו'**. שאם לא יקבר היום ישהה יותר מדאי ותניא באבל על כל המתים כולן מרבה בעסקיו מתגנה על אביו ועל אמו משתבח בד"א בזמן שהן כדאין אבל אם לא היו כדאין אל ירבה בעסק שאינו אלא מנוולן:

**ממעט בעסקיו**. בסחורה דאע"פ שנאסר במלאכה לא נאסר (אלא) במשא ובמתן וי"מ סחורה המותרת לו כגון דבר האבד:

**חולץ**. חייב להוציא זרועו על שפת חלוקו ממקום הקריעה כדי לבזות עצמו ולהראות הקרע לכל:

## דף יד.

**מספר**. מגלח:

**עד שיגערו**. בירושלמי משמע דלא מהני רגל ורגלים שעברו עליו עד שיהיה גודל שערו למשא בפני הרואים ויש מי שמביא ראיה מהא דאמרינן דאינו נכנס לבית המשתה עד י"ב חדש דאיכא ג' רגלים אלמא אין הרגל מפסיק דבר זה כיון שאין תלוי בגזירת שלשים וי"א דאם עברו ל' יום ואח"כ בא הרגל דאז הרגל מפסיקו ומהני (הגערה) לבטל זמן [הגערה] כמו שמועיל לפני בשאר מתים:

**מרעות**. שמחה שעושים למרעות שמתקנין זה לזה דרך אהבה וריעות זה מתקן היום וזה למחר:

**לבית השמחה**. סעודת חתן:

**לאלתר**. אינו צריך להמתין שלשים לפי שאין שמחה בסעודת הרשות אלא בסעודת מצוה של נישואין:

**בפורענא**. שרוצה לפרוע מה שהאכילו חברו קודם שהיה זה אבל לפי שעכשיו הגיע זמנו לפרוע:

**אירשותא**. הלואה דהיינו שמתחיל הוא להאכיל חברו אתה נושה בו מתרגמינן דאת רשי ביה אסור להתחיל תוך ל':

**בין כך ובין כך**. בין בפורענא בין באירשותא עד שיעברו י"ב חדש. וא"ת דהכא משמע דסעודת הרשות יש בה היתר יותר מסעודת נשואין ובאבל תניא על כל המתים אסור ליכנס לבית המשתה עד שלשים יום ועל אביו ועל אמו עד שנים עשר חדש אלא אם כן היתה לשום שמים משמע דסעודת מצוה יש בה היתר טפי וי"ל דההוא לשום שמים מיירי בסעודת מצוה דליכא שמחה כגון ברית מילה דאיתא צערא דינוקא אי נמי במשיא יתום ויתומה שאם לא יכניס הוא יתבטל המעשה:

**קורע**. טפח:

**פחותה מטפח**. פי' דמה שאחז בידו קרע:

**ואפרקסותו**. שקורין אוויישו"ל אינה מעכבת את הקריעה שאם חופה את הקריעה ואינה ניכרת לא איכפת לן אם חופה אותה וקריעתו קריעה ואחרים פירשו אפרקוסותו בגד הזיעה הדבוק בבשרו:

**אחד האיש וכו'**. חייבין לקרוע אפילו עשרים חלוקים עד שיגלה את לבו:

**את התחתון**. את החלוק התחתון ומחזירתו לכסות בה:

**מבדיל קמי שפה**. שהאימרא שעושין סביב בית הצואר צריך שתהיה קרוע כדי שיהיו הקרעים מובדלים לשנים:

**שולל לאחר ז'**. כעין מעשה עבות אבל תוך ז' אסור שצריכה שתראה כשנים:

**ומאחה**. תופר לגמרי תפירה של קיימא:

**מפני כבודה**. לפי שגנאי לאשה אע"פ שאין לבה מגולה לעמוד בבגדים קרועים:

**בכלי**. בסכין אם אינו יכול ביד ועל אביו אינו רשאי אלא ביד:

**קורע מבפנים**. פירוש בחדר:

**מבחוץ**. בפני העם:

**כפי אסיתא**. הפוך המכתשת ועמוד עליה וקרע כדי שיראוך בני אדם:

**חולץ**. כתף:

**מימין**. של ימין:

**מכאן ומכאן**. ולפי שלא יפלו הבגדים יחגור אותם באבנט ומדלא קתני על אביו מהיכן חולץ ש"מ רצה מימין חולץ רצה של שמאל חולץ רצה שתיהן חולץ וכן על רבו שלמדו חכמה אם רצה חולץ עליו שתי כתיפיו:

**בית מדרשו בטל**. פי' כל ז' לפי שמספידין אותו ואין עוסקין בתורה בבית מדרשו כדי שלא יתעצלו מהספדו אבל שאר בתי מדרשות עוסקין בתורה ופרש"י ז"ל בית מדרשו אותן שהיו רגילין ללמוד תורה מפיו וכתב הראב"ד ז"ל סופדין אותו כל שבעה ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצין לבית מדרשו אלא מתחברין שנים שנים בבתיהם ולומדין:

**אב ב**"**ד**. עדיף מחכם:

**ובני הכנסת**. כגון עשרה בטלנין. כל בתי מדרשות. אף אותן שחוץ לעיר כל אותן שיכולין לבא ביום שמת:

[**וקורין שבעה**]. שאין מתפללין בעשרה אלא בביתו חוץ מקריאת התורה בשבת ז' וה"ה בשני ובחמישי שלשה וזה אינו בחכם ובאב ב"ד שאין מבטלין בהכ"נ אלא מקצתן בבהכ"נ ומקצתן בבית האבל:

**ודוין**. מראין עצמן עצבים על מיתת הנשיא וביטול בהכ"נ:

**שמועה**. סוגיא:

**והגדה**. ולא הגדה לפי שמושכין הלב ולא יתעסקו באבלותן ואפי' בשבת שאין בו אבלות אין עוסקין בתורה אבל אם בא להם מעשה מורים בו:

**אבל שבת ראשונה**. פי' שבת ראשונה שבוע ראשונה כלומר כל ז':

**אינו** יוצא לבהכ"נ קאמר וכן משמע [דקאמר] שנייה אינו יושב במקומו ולא תקשה עלך דאמרי' [בדף כא:] דאחר ג' ימים מותר ללכת בבית אבל דשאני התם דשתיהן בתי אבלות הן ומתנחם עמהם אבל בשבת ממש כתב רבינו האי גאון ז"ל בתשובת שאלה דמקום שנהגו שילך האבל בשבת לבהכ"נ מקדים ואתי מצפרא ומותר שהרי אין אבלות בשבת והא דקתני אבל שבת ראשונה וכו' בחול קאמר אבל בשבת לבהכ"נ שרי:

**לנשואין**. שאינו רשאי לישא אשה תוך ל' יום של אבלות:

**שלישי מותר**. רגל ג' וזמן ארוך זה כדי שתשתכח ממנו ולא יזכור אותה בשעת תשמיש:

## דף יד:

**לאלתר**. לאחר שלשים יום אבל תוך ל' אסור:

**פרנסתן**. תקון הנערים דאשה מרביא להו:

**לא בא עליה**. יש מפרשים דלאו דוקא לא בא עליה אלא שלא נשאה אלא לאחר ל' דאי נשאה למה לא יהא מותר לבא עליה והלא מותר הוא בתשמיש המטה לאחר ז' ולענין אירוסין קי"ל דאם מתה אשתו אסור לארס עד לאחר ל':

**ורבינו** האי גאון ז"ל התיר לישא לאחר נ' אפילו על אביו ועל אמו וכן דעת הרמב"ן ז"ל וכתב המחבר ומיהו דין הוא שיהא אסור לבא עליה מיד שלא יהיו בניו בסכנת בני תמורה:

**כל שלשים יום לגיהוץ**. פי' כיבוס שאסרו חכמים כל ל' יום מגיהוץ דוקא הוא שהם מים באפר או בנתר ובורית בין כלי צמר בין כלי פשתן וזהו דוקא ללובשן או להציען תחתיו ולישן עליהם אבל לגהץ לאחר שבעה כדי להניחן לאחר ל' כיון דאינו לובש אותם מותר והכי איתא באבל רבתי וכן כתב הראב"ד ז"ל וכן כתב בתוס':

**המכבש**. פרי"א בלע"ז דכיון שהאומן תיקנן והניחן במכבש אסור ללבשן בין לבנים בין צבועים אבל כלים ישנים שאינם מתוקנין ואינם יוצאין מתחת המכבש מותרין ללבשן:

**רבי אומר**. בא להתיר ישנים אפי' יצאו מתחת המכבש בין לבנים בין צבועים:

**ר"א**. בא להתיר הכל חוץ מכלים לבנים חדשים וכן הלכתא כר"א ברבי שמעון דהא רבא עבד עובדא כותיה:

**הימיינותא**. ויש ספרים דגרסי' חימוציתא והוא חלוק הבא מרומי. ואע"פ שהיתה חדשה כיון שהיא צבועה שהיתה אדומה נפיק בה מיהו בתוך ז' אסור בכולן וכתב הרמב"ן ז"ל וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ וכתבו בתוס' וי"א דדוקא בכלי פשתן ישנים קא מיירי וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם ומותר:

**ת"ר מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר**. פי' שלא התירו לעשות בבית המת אלא צרכי המת ואכילה צורך חיים היא:

**ואינו מיסב**. שהוא דרך חשיבות ותענוג:

**ואינו מברך**. ברכת המוציא לפי שהוא פטור מן המצות כיון דמוטל לפניו ופי' מוטל לאו דוקא מוטל ממש קאמר אלא שמוטל עליו לקוברו:

**ואינו מזמן**. ברכת הזימון לפטור את אחרים דכיון שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את אחרים ידי חובתן:

**ואין** מברכין עליו דהא דאמרינן בברכות [דף מה:] דסופר מברך ובור יוצא היינו משום דבור מחוייב אלא שאינו יודע:

**ואין** מזמנין עליו לחשבו במנין שלשה לזימון ואמרינן בירושלמי ואם בירך אין עונין אחריו אמן ואחרים שברכו עליו אין עונה אחריהם אמן:

## דף טו.

**ובשבת וכו'**. דהואיל ואינו יכול לקברו בו ביום לא מיקרי עוסק במצוה:

**ופסק** הרי"ף ז"ל הלכתא כת"ק שאסור בתשמיש המטה לפי שהוא דבר שבצנעא:

**מתני' אין קורעין וכו' פי' ולא חולצין**. חליצת כתף שמוציאין זרוע הימין ערום דרך בית הצואר:

**ולא מברין**. הבראה היא בסעודה ראשונה שהיא משל אחרים ומתניתין בחולו של מועד מיירי כדקתני סיפא בהדיא וקמ"ל תרתי חדא דאין קורעין במועד אלא הקרובים החייבים באבלות ואידך שמותר לעשות הבראה הקרובים בלבד ויש מפרשים דאתא לאשמועינן דנהי שהאבלים אוכלין ויושבין וישנין על מטה כפויה החברים האוכלין שם אין מברין אלא על מטות זקופות והא דתנינן אין קורעין לאותן שאינן קרובים מפרש בגמרא דמיירי באיש שלא נודע בחכמה ובחסידות (או שלא) [ושלא] היה שם בשעת יציאת נשמה אבל אם יש אחד מכל אלו השלשה חייב כל אדם לקרוע עליהם:

**ואין מוליכין**. המנחמין הסעודה לבית האבל:

**לא בטבלא**. שהוא דרך כבוד:

**ולא באסקוטלא**. יש מפרשים שלחן קטן ויש מפרשים שהוא קערה וטבלא ואסקוטלא הוא לעז:

**ולא בקנון**. הוא סל גדול שכל זה דרך כבוד:

**אלא בסלים**. של ערבה קלופה ואפילו בחול קאמר שלא לבייש מי שאין לו סלים של כסף וזהב ולפיכך יהיו שוין כולן באלו ואשמועינן הא בחולו של מועד דמהו דתימא כל היכא דלא יראה דרך אבלות אלא דרך דורון וחשיבות עדיף טפי קמשמע לן:

**ואין אומרים ברכת אבלים במועד**. לא ברחבה ולא בבית ובחול היו נוהגין לומר ברכת רחבה ומעמדות ומושבות:

**בשורה**. לנחם אותן:

**ופוטרין את הרבים**. מיד שילכו לאהליהם ולא יסבו ויברכו ברכת רחבה הנוהגין בשאר ימות השנה והראב"ד ז"ל פי' ובזה שעשו נפטרו הרבים מלעשות אחר המועד שורה ותנחומין שכבר נתעסקו עמו ברגל:

**גמ' חכם שמת הכל מברין**. פי' הני כולהו אפילו במועד חייב ומתני' שלא התיר במועד דלא היה חכם ולא הוה ביה חד מכל הני:

**בוכה ומתאבל**. פירוש בוכה וקורע אבל לישב עליו באבלות אינו חייב אלא על רבו:

**לספר תורה כו'**. י"מ דאפי' ריקנין שבישראל מלאים מצות כרימון ולפי זה אפשר דאפילו על אשה קורעים ורש"י ז"ל פי' שהוא כספר תורה שעדיין היה ראוי ללמוד תורה והוי כספר תורה ולפי זה אין נוהג בנשים:

**כי נח נפשיה וכו' חכם תניא וכו'**. ויש נוסחאות דגרסי' ועוד כל יומא שמעתתיה בפומין בי מדרשא:

**מאי דהוה הוה**. וכיון שלא קרעו ביום שמועה שוב אין חייבין לקרוע אפילו בתוך ז' דהא לאו שעת חמום הוא:

**כל זמן וכו'**. דהיינו תוך שבעה או לפי מה שהוא ההספד:

**סבור למקרע לאלתר**. קודם שיתקבצו לספדו:

**כבודו בהספדו**. בשעת הספדו וא"ת אמאי לא קרעו מי לא הוה אדם כשר שאפילו בחוה"מ הכל קרוביו יש לומר דלא היו סבורים דאיתמר בחכם אלא א"כ הוא רבו וכן באדם כשר בוכה ומתאבל הוה משמע להו לבכות ולספוד מיהו קריעה לא ואמר להו אביי מיתניא הרב שמת חכם תניא והכל קורעין עליו וה"ה אדם כשר והראב"ד ז"ל כתב דאפי' לאחר שנקבר ביום שמועה קורע אפילו בחול המועד:

**לאותוביה ס"ת אפורייה**. כלומר קיים זה מה שכתוב בזה:

**דבחיי' לא ס"ל וכו'**. שלא רצה לישב סמוך לס"ת:

**וכף כדא אארעא**. חבית על הארץ:

**לא הוה נפיק וכו'**. לא היו יכולין להוציא המטה שהיתה רחבה דרך הפתח שהיה צר:

**לשלשוליה**. להורידו בחבלים מן הגגין לארץ:

**מפוריא לפוריא**. ממטה רחבה למטה קצרה כדי שיוכל לצאת דרך הפתח:

**כבודו במטה ראשונה**. שנאמר וירכיבו את ארון האלהים על עגלה חדשה אותה ששגרוהו פלשתים בה ובגמרא מסיימי פרוץ בבא ואפקוה שהסירו עמודי ומזוזות הבית להרחיבו שיוכלו להוציא המטה דרך הפתח:

## דף טו:

**אין עומדין עליו בשורה**. פי' שהיו שם האבלים ואומר עליו עמדו יקרים עמודו שבו יקרים שבו וזהו לשון אין עומדין או עומדים ונקראים בגמ' מעמדות ומושבות:

**ברכת אבלים**. עשרה כוסות שתקנו בבית האבל לתנחומי אבלים:

**כשעומדים בשורה**. היו מקלסין אותו בדברי שבח אומרים עליו כמה היה גדול אדם זה:

**שלדו**. שדרתו כששדרתו קיימת עומדין עליו בשורה כשיש שם אבל:

**אין שלדו קיימת**. אין עומדין עליו בשורה ואין אומר עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים:

**וכתב** הריא"ף ז"ל גרסי' בהאי מסכת פ"ק (דף ח.) תניא המלקט עצמות אביו ואמו ה"ז מתאבל עליהם כל היום כולו ולערב אין מתאבל עליהם אמר רב חסדא ואפי' צרורין

לו בסדינו ופירושו המלקט שמת אביו רחוק מקרוביו ולא נקבר עם קרוביו וכשהבשר מעוכל הולכין שם בניו ומוציאין עצמותיו משם וקוברין אותו בבית קברות אביהם:
**מתאבל**. לאו דוקא נעילת הסנדל ושאר דברים הנוהגין באבל אלא מתאונן ואסור לאכול מן הקדשים שהן ראויין להאכל בשמחה וזה שכשהוא רואה את אביו ששב עפר ואפר חם לבו בקרבו ודואג עליו:
**ואפי' צרורין**. לא מיבעיא אם נקברו אותן עצמות שאינו אונן עוד עליהם אלא אותו יום בלבד כדין אבלות של תורה שאינו אלא יום קבורה בלבד אלא אפילו צרורין בסדינו שלא נקברו לא גזרו חכמים להאסר עוד בקדשים:
**ירושלמי** תני אין שמועה לליקוט עצמות א"ר חגי והוא ששמע למחר אבל אם שמע בו ביום יש שמועה לליקוט עצמות פי' אם שמע שלקטו עצמות אביו היום מתאבל עד הערב אף על פי שלא היה שם:
**רבו** שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד בלבד:
**חכם שמת כיון שהחזירו פניהם שולל**. תפירה רחבה ודוקא בחכם שאינו רבו וה"ה שמותר לאחות הקריעה ואחוי תפירה יפה היא שוה למעלה ומאחה לאחר קבורה מיד דתניא אבל הקורע לשם כבוד הרי זה מאחה מיד דאילו ברבו כיון שיושב עליו יום אחד באבלות גמורה היאך יהא שולל לא מצינו שולל בתוך ימי אבלו ועוד ליתני הרב שמת אלא נראה דעל רבו שולל למחר ואינו מאחה לעולם והרמב"ן ז"ל כתב יראה לי שהקורע על חכם שמת מאחה למחר שאפילו רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד וכתבו עליו ותימה הוא למה יאסר בו ביום:
**אלו קרעים וכו' שאין מתאחין**. אין נתפרין תפירה שוה:
**שמועות רעות**. ששמעו על רוב צבור שנהרגו:
**כמעשה שהיה**. במות שאול ויהונתן או שהלכו לשבי:
**ברכת השם**. ששמע רשע שבירך השם וכמעשה של אליקים מפני דברי רבשקה:
**שנשרף בזרוע**. ביד רמה להכעיס וכמעשה יהויקים דכתיב אחרי שרוף המלך את המגילה שנתכוין לשרוף אבל אם נפלה דליקה באונס ונשרף שם אינו חייב לקרוע כלל:
**וקורע על המקדש**. כשיעור קריעה טפח אם ראה המקדש תחלה כגון שבא בקרון ולא הוציא ראשו עד שראה המקדש:
**ומוסיף על ירושלים**. כשיראה ירושלים יוסיף כל שהוא בעבור ירושלים עד טבורו אבל אם ראה ירושלים תחלה קורע על ירושלים שיעור טפח ואינו מוסיף על המקדש בעבור

כבוד המקדש דשמא לא יהא ניכר קרע המקדש לפיכך ירחיק ג' אצבעות משפת בית הצואר וקורע שיעור קריעה:

**על שאול זה נשיא**. פי' דהיינו מלך:

**זה אב"ד**. דחכם היה ובגמרא אמר ליה רב פפא לאביי אימא עד דאיכא כל הני אינו חייב לקרוע אמר ליה על הפסיק הענין לומר דעל כל אחד ואחד קורעין:

**ברוב צבור**. ואע"פ שלא מתו אלא מיעוט וכמעשה שהיה:

**שומע מפי השומע**. כגון ששמע מא' שאמר אני שמעתי את איש פלוני שקלל את השם בפירוש ולא סיפר הדברים ממש כמו שהיה שאם סיפר הדברים ממש פשיטא שחייב לקרוע ושמעי' מהא שכל השומע סתם מפי עדים איש פלוני קלל בשם המיוחד או בכינוי הראוי לקרוע קורע אבל השומע שלא מפי העדים ששמעו הגידוף אלא עד מפי עד אינו קורע:

**והעדים אין חייבין לקרוע**. בשעה שמעידין לפני ב"ד שהרי כבר קרעו בשעה ששמעו דכתיב ויהי כשמוע המלך את הדברים ויקרע את בגדיו המלך קרע והם לא קרעו:

**וכולן רשאין לשוללן**. פי' כל הקרעים שאמרו בהם שאין מתאחים מותר לשוללן למחר חוץ משל אביו ואמו דאינו שולל עד לאחר ל':

**שוללן ומוללן**. מיני חבורים הם שקושרים השלל של חוטין והמלל שיוצאין מן הקריעה זה עם זה כדי לחבר שפתי הקריעה וי"מ שהיא תפירה רחבה:

**ללוקטן**. שאוגד כל הקרע ראשו נ"ל סופו ותוחב במחט שנים או שלשה פעמים:

**סולמות**. כמעלות הסולם תופר שתי תפירות ומפסיק וחוזר ותופר למטה ומניח בין תפירה לתפירה הפסק ויש מפרשים ללקטן וסולמות הם מעשה מחט אבל הוא חיבור מפוזר ומפורד:

## דף טז.

**אלכסנדרי**. פירש הראב"ד ז"ל דאיחוי אלכסנדרי היא התפירה שלנו שוה מלמעלה ובולטת מלמטה ומחטא דתלמיותא הוא כעין אריגה שקורין שורזיר בלע"ז והרמב"ן ז"ל פי' דאיחוי סתם היא התפירה השוה מלמעלה ובולטת מלמטה ואיחוי אלכסנדרי הוא שורזיר ומחטא דתלמיותא שעושין צורות בבגדים ובירושלמי איזהו איחוי כל שאין מקומו ניכר:

**מתוך המלל וכו' לא יצא**. שהרי כקרוע ועומד הוא:

**מתוך האיחוי יצא**. דתפירה מעלייתא היא:

**להופכו למטה ולאחותו**. אם קרע בית הצואר אחר ובית הצואר ראשון בין רגליו מותר לאחות אותו שבין רגליו:
**רשב"א אוסר**. ורי"ף ז"ל פסק כרשב"א וכן כתב בה"ג קי"ל כרשב"א באבל ובכלל גדול ובלפני אידיהן והכי איתא בירושלמי ר"ש בן כרסנא בשם רבי אחא אמר הלכה כרבי שמעון ב"א בשבת ובאבל ובע"ז ולא אמרינן הלכה כדברי המיקל אלא באבל וכל הלכות אבל [דף כו:] ואבל לחוד וקריעה לחוד:
**להודיע ללוקח**. ואם לאו הוי אונאה ובאבל תניא הלוקח חלוק מחברו אסור לאחותו עד שידע שהוא מן הקרעין המתאחין ושאין מתאחין אסור למכרן לכותי [ולתפרן] להפכן מלמטה דברי רשב"א ורבי מתיר:
**ותוספת**. שמת לו מת אחר וצריך לקרוע:
**אחד המגלח ואחד המתגלח**. המגלח הוא האומן ואע"פ שאסור בעשיית מלאכה לפי שגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה:
**גרסי' בסוף נדרים** (דף פז.) **וכו' לא יצא**. אבל אם קרע על מת שיש לו ולא היה יודע איזהו ואח"כ נודע לו מי הוא יצא ידי קריעה דאמרי' יש ברירה:
**תוך כדי דיבור**. של קריעה שהרי יכול לחזור בעדותו תוך כדי דבור וגם כאן יכול לומר אין רצוני שתהיה הקריעה אלא על זה:
**ונתעלף**. ולא היה מדבר ולא מזיז שום אבר:
**לאחר כדי דבור**. שאלת שלום תלמיד לרב שלום עליך רבי:
**עליון אינו מתאחה**. פי' דקרע אביו אינו מתאחה לעולם:
**מת אביו ומתה אמו וכו'**. שמועה אחת היתה לכולן:
**לפי שאין מוסיפין**. מ"ט וכו'. משום דמשמע דאם היתה קריעה ראשונה מאחרים היה יכול להוסיף קרע אביו ואמו עליהן מש"ה בעי מ"ט שהרי האחד יכול לקרוע תחלה עליהן ואח"כ יוסיף בשביל אביו ואמו:
**שאינן בתוספת**. פי' הרי"ץ גיאת ז"ל שאין מוסיפין על קרע של אביו ואמו דס"ל לר' יהודה כיש אומרים דעד לבו בלבד הוא מוסיף מכאן ואילך מרחיק ג' אצבעות וקורע הלכך באביו ואמו דחייב לקרוע עד לבו מה יוסיף אחר כך והראב"ד ז"ל והתוס' כתבו דלא פליג רבי יהודה בן בתירא אלא לומר שאין די בקרע אחד על כולם ואם הוסיף לשם אביו ואמו לא יצא דצריך קריעה חדשה לאביו ולאמו אבל על קרע אביו ואמו מוסיפין למת אחר אבל אביו ואמו שמתו שניהם ודאי קורע על שניהם קרע אחד וכן אם מת אביו וקרע ומת בנו לאחר שבעה והוסיף יצא ואי קשיא לך הא דרבי יהודה משמע על

קרע של אחר מוסיפין והלא תוך ז' הוא ואמרינן כל ז' קורע מכאן ואילך מוסיפין וי"ל כי אמרינן כל ז' קורע כשבאו עליו אבלות זו אחר זו והא דר' יהודה בבת אחת באו:

## דף טז:

**אבילות לחוד**. שאין הקריעה בכלל מה שאמרו הלכה כדברי המיקל באבל שהקריעהקודם שתחול האבלות היא והנה יש קריעה במועד ואין אבלות במועד:

**עד היכן קורע**. אם מת לו מת וקרע טפח ואח"כ מת לו מת אחר עד היכן הוא מוסיף על הקרע הראשון:

**הגיע לטבורו**. ויש לו עדיין לקרוע על מת:

**מרחיק**. בצד שלפניו:

**הופכו למטה**. מהפך כל החלוק מה שיש למעלה ישים למטה ויעשה לו בית צואר אחר ויקרענו:

**והקורע למטה**. בשולי הבגד:

**ומן הצדדין**. שתחת בתי ידים:

**פורם מלמטה**. שכהן גדול אין יכול לקרוע למעלה כלל שהרי אינו נוהג אבילות ולזכר בעלמא לכבוד אביו ואמו קורע מלמטה בשפת החלוק התחתון הנוגע בקרקע:

**כל שבעה**. אם היה אבל וקרע קריעה של טפח כהלכתה ובתוך ז' מת לו מת אחר:

**קורע**. מרחיק שלשה אצבעות וקורע קריעה אחרת דבתוך ז' אינו יכול להוסיף על אותו קרע לפי שכיון שלא היה לו רשות אפילו לשוללו לא יהיה ניכר בו תוספת שיהיה בשביל מת אחר:

**לאחר ז'**. שיש לו רשות לשוללו מוסיף על הקרע האחר עד טבורו שניכר הדבר שבשביל המת האחר הוא קורע דבכל דוכתא אשכחן דאבלות לאחר שבעה בטלה הלכך כבר הלך לו הקרע הראשון מז' ואילך והרי זה כקרע חדש:

**ת"ר היוצא בבגד קרוע גוזל את החיים**. פי' שגונב את דעתם דמראה עצמו כאילו קרע על המת וגוזל המתים שלא יצא ידי קריעה:

**קורע ומאחו**. שכיון שהודיעו שלבקר החולה הלך כאילו נטל רשות ממנו שאם ימצאנו מת יקרענו:

**ומאחה**. אע"פ ששאר קרעים של אב אינן מתאחין שאם נתן לו רשות לקרוע שלא יתבייש שם לא הקנהו הלכך מאחו:

**ומשלם לו דמי קרעו**. מה שנגרע החלוק בשביל הקרע מערכו:

**לא יגע**. בו ולכשימצא חלוק תוך ז' על שאר מתים יקרע ועל אמו ואביו עד שנה שאסור בשאלת שלום עד י"ב חדש ולא יותר שנראה שכבר הושלם האבילות:
**והמשאיל** חלוק לילך לבית האבל אינו רשאי ליטלו עד שיצאו ימי האבל וברגל עד שיצא הרגל ובמשתה עד שיצאו ימי המשתה:
**אין** מודיעין אותו ואפילו נודע לו אין מצווין לו לקרוע שמא תגדל דאגתו:
**ומשתקין**. המקוננות שלא תרבה אנחתו:
**ומקרעין לקטן**. אע"פ דלאו בר מצוה הוא מקרעין לו בגדיו:
**עגמת נפש**. שהרואים ירבו ההספד וכתב הרי"ץ גיאות ז"ל שאם הגיע לחינוך קורע על קרוביו כשאר מצות שמחנכין אותו בהם:
**הגוסס הרי הוא כחי**. פירוש ליתן גט ולמתנה וכהן רשאי ליכנס בבית שהוא עומד אף על פי שרוב גוססין למיתה:
**אין קושרין**. כדי שלא יפתח פיו:
**ואין סכין ואין מדיחין**. מנהג הוא שעושין לכלמת להדיח זוהמא שעל בשרו:
**ואין מטיילין וכו'**. שלא יסריח:
**ואין מעמצין**. כדכתיב (בראשית מ"ו:ד') ויוסף ישית ידו על עיניך וטעמא כדמפרש ואזיל מפני שמקרב את מיתתו:
**ואין חולצין וכו' ולא מכניסין ארון בבית וכו'**. כדי שלא להבעיתו:
**מתגנה**. אם לא יבכה על מתו:
**אין מברין**. פירש הראב"ד מתניתין במועד לפי שאין כפיית המטה נוהגת במועד כלל אע"ג דשרי הבראה:
**לבו גס בו**. רגיל שהוא אוהבו ואינו מקפיד אם יושב על מטה כפויה:
**ואם לאו**. שאינו כל כך רגיל ושמא נחש ינחש לישב על גבי קרקע:
**וי"מ** יברוהו לאבל עצמו לפי שאין דרך ארץ לישב האבל על מטה כפויה והמברין ישבו על מטה זקופה ולפיכך מושיבין גם האבל במטה זקופה ודוקא בשעת הבראה דייקינן ליה דקתני מטות זקופות ולא קתני מטה זקופה:
**ההולך ממקום למקום**. לסחורה ושמע שמועה קרובה אם יכול למעט שלא יעשה שום עסק באותה העיר:
**ואם לאו**. שאם לא יקנה באותה העיר לא ימצא:
**מגלגל עליהם**. שלא יקנה אלא צרכי הדרך ודברים שיש בהם חיי נפש:
**ת"ר מאימתי כופין וכו'**. פירוש מאימתי מתחיל לנהוג אבל אבלות וה"ה לנעילת הסנדל:
**משיסתום הגולל**. שהניחו המת בקברו וכסוהו בעפר והלכתא כר' יהושע:

**זוקפין**. כדאמרן [בדף כד.] שזקיפת המטה חובה שלא תהא ניכרת האבלות בשבת:
**מן המנחה**. נראה דמנחה קטנה קאמר דכל שאינו עושה בשבת מן המנחה ולמעלה אינו עושה:
**אע"פ שלא נשתייר אלא יום אחד**. שיוצא מאבלותו ביום אחד ובבקר משיצאו המנחמים מביתו שרי ליה לרחוץ אפ"ה מצרכינן ליה במוצאי שבת שיכפה את המטה וה"ה לשאר דיני אבילות כגון נעילת הסנדל ורחיצת ידים ורגלים בחמין דנוהוין עד שתחשך:

## דף יז.

**אלא כל מטות**. כדאמרי' כל המתאבל עליו מתאבל עמו אבל מטות אכסנאין לא כדאמרינן [דף כ:] אם לא היה לבו גס בו יברוהו על מטות זקופות וכ"כ הראב"ד ז"ל אלא שהרמב"ן ז"ל אומר דכשבאים האכסנאים זוקפן וכשיוצאין חוזר וכופה אותן:
**עשר מטות**. והוא ישן פעמים כאן ופעמים כאן אע"פ שעיקר שכיבתו בבית המת:
**חמשה אחין**. וכולן שוכבין בבתיהם שאין מיתת המת בבית גורמת הכפייה אלא חובת האבלות בכל מקום שהוא:
**דרגש**. זוקפו על צדו והוא שוכב על מטה אחרת כפויה:
**מתיר קרביטיו**. לא סגי ליה בזקיפה אלא מתיר הקשירה שבין הזרועות והאמצעי ומיד האמצעי נופל למטה לארץ והזרועות עומדין במקומן קרביטיו נוטריקון קירוב טבעותיו:
**נקליטין**. הם כמין שתי יתדות אחת עומדת זקופה למעלה באמצע המטה לצד מראשותיו ואחרת כן לצד רגליו ודרך לצאת קנה מיתד זו לזו ופורסין עליו סדין להגין מן הזבובים ואינה ראוי' לכפותה מפני הנקליטין הלכך זוקפה ודיו אבל שאר מטות אין זקיפתן פוטרתן אלא צריך לכפות ורגליה למעלה:
**על גבי מטה**. בלא מצעות אלא כמות שהיא:
**אודייני**. עריבה:
**גדולה מכולן**. אפילו ישן על גבי קרקע לא יצא כל היכא שלא כפה כל מטותיו ומן הירושלמי משמע שאם כפה כל מטותיו שומעין לו לישן על כסא או אודייני או על הקרקע אבל הרמב"ן ז"ל כתב שחובת האבל לישן על מטה כפויה והראב"ד ז"ל כתב כסברא הראשונה:
**ת"ר מכבדין וכו'**. פי' הכי תניא באבל כבוד הבית והדחת הכוסות והצעת המטות אין בהם משום מלאכה לאבל:

**אין מביאין לא את המוגמר וכו'**. שאין להתענג בתענוגים ופריך בגמרא והתני בר קפרא אין מברכין לא על המוגמר ולא על הבשמים של בית האבל ברוכי הוא דלא מברכינן הא איתויי מייתינן ופריך לא קשיא הא בבית האבל הא בבית המנחמים:

**וי"מ בבית המנחמין מכבדין ומרביצין לכבוד הרבים אבל אין מביאין לא מוגמר וכו'**. ובבית האבל שהוא כל זמן שהמת מוטל לפניו מביאין לאעבורי ריחו ומש"ה אין מברכין ובית המנחמין נקרא אחר שנקבר המת לפי שאין מנחמין אותו עד שנקבר כך פי' ר"מ הלוי ז"ל וכן פירשו בתוס' ואחרים פירשו שהיה בית למנחמים ואע"פ שהיה האבל יושב עמהם היו מביאין כל ז' ימים מוגמר להעביר האסטניסות אבל בבית שאין שם אלא האבל לבדו אין מביאין:

**אין מוליכין**. פי' המנחמין ההבראה וכבר מפורש במתני' שהכל מוליכין בסלי נסרין ומתני' אחר התקנה נשנית:

**מגלין פני עשירים**. להרבות ההספד לומר פלוני שפניו יפה ושמנות איך יאכלנו התולעת:

**כליבה**. כמו כלוב קיץ עושים לו קובה מלמעלה כעין כלוב של תרנגולים והוא עומד בו:

**קשה לקרוביו**. לפי שהיו מוציאין בתכריכין אלף זוז או יותר והעניים שהיו מתביישין שלא היו יכולין להלבישן כך היו בורחין ומטילין אותן על הצבור:

**בצרדא בר זוזא**. בחתיכת בגד ששוויה דינר ולא יותר לרוב עביה:

**תניא באבל רבתי**. כל המציל כלים מן המת. פי' שזורקין על המת כלים כדי שיהיו נקברין עמו:

**הרי זה גוזל**. לפי שהוא כאילו זכה בהם המת וכשזה מקבלן בידיו מיד הזורקן כדי שלא יקברו עם המת הרי הוא כאילו גזל מהם הראוי להם:

**משהגיע לארון אין מצילין**. לפי שיטעו הרואים אותם כלים לכלי המטה הנקברים עמו שאסורים בהנאה:

**מנוולו**. שמרבה על פניו רפש וטיט שהכלים נרקבין עליו:

**מרבה הרימה**. שהעש אוכלת הבגדים ואותה רימה נוספת על הרימה שיוצאה מגופו:

**היא באה עמו**. וכל העושה תכריכין נאים למת וחשובים מכירין בו שהוא מודה לתחיית המתים ותבא עליו ברכה:

**מתני' אין מניחין את המטה**. פירוש של מת:

**בחולו של מועד**. שמרגלת ובחוש"מ אסור להרגיל הספד אלא לכבוד של תלמיד חכם לפיכך אין מוליכין המת לבית הקברות כשהוא מת במועד עד שיהיה כל הקבר מתוקן ומזומן:

**ולא של נשים לעולם**. אפילו בשאר ימות השנה:
**מפני הכבוד**. י"מ שמא יהיו שופעות דם ויהיה בזוי וי"מ מפני כבוד הנשים שגנאי הוא לנשים החיות כשהאשה מתה עומדת בתכריכיה לבושה לפני האנשים:
**נשים במועד מענות**. שסופדות כולן כאחת:

## דף יז:

**מטפחות**. על לבן. מספקות כף על כף:
**הסמוכות**. שהמת לפניהם:
**אין מקוננות**. כדמפרש בסמוך שהאחת אומרת והאחרות עונות אחריה:
**נקבר המת**. אפילו בר"ח וחנוכה ופורים דלא אסירי בעשיית מלאכה וכ"ש בחולו של מועד דחמיר טפי:
**אשה רעותה**. משמע זאת אומרת ורעותה עונה:
**אבל לע"ל**. משום דלא לסליק במלתא דאבלות אמר הכי דמועד קטן סילוק כל סדר מועד הוא:
**גמ' תינוק יוצא בחיק**. פירוש שאין מוציאין אותו במטה:
**באשה אחת וכו'**. שאין צריך עשרה לקברו ולא אפילו ג' אלא די בב' אנשים ואשה אחת:
**אבל לא וכו'**. משום יחוד דכיון דליכא צער טובא אתי לידי עבירה:
**בשורה**. כשחוזרין מבית הקברות עומדין לפני האבל וכל א' אומר לו תתנחם:
**ברכת אבלים**. ברכת רחבה המפורשת בריש כתובות (דף ח:):
**תנחומי אבלים**. דכל שבעה הולכין לביתו:
**דלוסקמא**. כמין נסר רחב:
**לא בדלוסקמא הניטלת וכו'**. כלומר לא כל כך גדולה שלא תהא ניטלת אלא על כתפו:
**באגפים**. על זרועותיו:
**בן י"ב חדש יוצא במטה**. נתנו חכמים שיעור לכל א' וא' לפי שהוא לכבוד החיים והמתים:
**מצהיבין**. לשון הרגש צער ואנחה:
**מתעסקין בו**. מתבטלין ממלאכתן:
**עניים וכו'**. לפי שעניים מגדלין בניהם ברעב ובצמא ומרעיבין עצמן להאכיל בניהם וחביבין עליהם ביותר וכן הזקנים אין יודעים אם יהיה להם זרע יש מי שכתב דמשמע מהא שאומר צדוק הדין עליהם מזמן זה דעדיף צידוק הדין מהספד:

**אין מועד בפני ת"ח**. פי' שמותר להספידם בחולו של מועד כמו בחול וכל שכן חנוכה ופורים והא דשרי דוקא בפניו אבל לאחר אותו יום שנקבר לא ובגמרא אקשינן איני והא רב כהנא ספדיה לרב זביד מנהרדעא בפום נהרא בחולו דמועדא והתם שלא בפניו הוה ופרקינן התם יום שמועה הוה וכיון דיום שמועה הוה כבפניו דמי י"מ דיום שמועה דהתם הוה יום מיתה וקבורה דפום נהרא ונהרדעא קרובים הם והולכין מהרה מזו לזו ובו ביום הגידוהו הלכך כבפניו דמי וכן הדין לענין קריעה וי"מ בפניו קודם שנקבר:

**ובחול**. כל שבאה השמועה תוך י"ב חודש סופדים אותו לאחר י"ב חדש אפילו בחול אין סופדים אותו. ויש בתשובת הגאונים אמר רב משה איזהו תלמיד חכם שאין מועד בפניו כל ששואלין אותו דבר הלכה ואומר אפילו במסכת כלה:

**אבל כיון שנענע וכו'**. פי' שהאבל אסור בשאלת שלום ולפיכך כשפוטר המנחמים שוחה כתלמיד השוחה לרבו ליתן לו שלום וזו היא פטירתו וי"מ כיון שדרך האבל לעמוד בכובד ראש אם מנענע ראשו ומגביהו נראה לכל שאינו משגיח על אבלותו שוב אין מנחמין וכו' שהרי מנוחם הוא:

**אומר להם שבו**. כלומר במעמדות ומושבות שאומר שבו יקרים שבו אם אבלים הרבה או חולים הרבה הלכו עם אבל אסור לומר עמדו יקרים שבו יקרים דמשמע עמדו באבלות שלכם או עמדו בחולי שלכם או שבו בשלכם וי"מ לכל אומר וכו' שאם יעמוד אבל או חולה בפני גדולים אין ראוי שיאמר להם שבו אלא אומר להם המקום יברך אתכם אל תטרחו:

## דף יח.

**מדקאמר רחמנא ליחזקאל לחם אנשים לא תאכל וכו'**. פי' מכלל דכ"ע מחייבין זו היא הבראה שמברין אותו ומאכילין אותו סעודה של יום ראשון:

**מחלפי סעודתייהו**. כשהיה אחד מהם אבל היה שולח סעודתו לחבירו ונמצא שהאבל אינו אוכל משלו:

**מת בעיר וכו' אסורין בעשיית מלאכה**. פי' כדי שלא יתרשלו בקבורתו ובגמ' אמרי' דאי איכא חבורתא שרי להו פי' שהעיר חלוקה לחבורות אלו מתעסקין בצרכי המת שבת אחת ואלו שבת אחרת וה"ה אי איכא יורשין דמיחייבי בקבורתו שאין אחרים צריכין להתבטל וכ"כ הריא"ף ז"ל ואי אית ליה מאן דקאי בצרכיה שרי וכתב הרמב"ן ז"ל מכאן שכל מי שרואה את המת ואינו מלוהו עד שיהא שם כל צרכו בר נדוי הוא:

**כל המתקשה על מתו**. פי' שבוכה ומתאבל יותר ממה שתקנו חכמים כדמפרש ואזיל הא כיצד ג' לבכי וכו' שרצון הקב"ה שיבכה ויתאבל כשיעור כדי שישמר מן החטא ויפחד מדיניו:

**המסורס והמחותך והנפלים**. פי' שיצא הפוך או הוציאוהו מחותך מן הבטן אין מתעסקין להספידם:

**הפורשין מדרכי ציבור וכו'**. שאין רוצים להצטער בצערם של צבור ולשאת את משאם במסים וארנוניות אין מתעסקין במותם להתבטל ממלאכתם:

**והרוגי מלכות אין מונעים**. שמותרין האבלים בסיכה ורחיצה בכל דבר מפני סכנת מלכות שמא יעלילו עליהם:

**ומאימתי מתחילים**. שהרי לא נסתם הגולל שלא ניתנו לקבורה [שיהו] מונים להם מסתימת הגולל:

**משנתיאשו**. שמבקשים מאת השליט ושריו לקברם וכשמתיאשים מלשאול אותו היום הוא להם כאלו נסתם בו הגולל וחייבין להתאבל עליהם אחר שראו שאין השר מרגיש בהם ואע"פ שבדעת הקרובים לגנוב אותם ולקברם אפילו הכי מתאבלים עליהם דמילתא דלא שכיחא להו הוי:

**כיוצא בו מי שנפל לים וכו'**. לפי שלא נסתם הגולל עליהם ובכל יום ויום סוברים הקרובים שימצאום וכשנתיאשו מלבקשו אותו היום הוי סתימת הגולל:

**לא ישרה**. לפי שהוא גורם לבזות המת שאומר אותו האיש הצלוב אחיו של פלוני זה היה:

**אלא גדולה כאנטוכיא**. שאין אלו מכירין את אלו:

**בצד זה**. לא יעמוד סמוך לאותו צד שנצלב בו:

**עד שיהיה הבשר מעוכל**. לגמרי דכיון שאין הצורה קיימת לא יזכרו לרעה עוד:

**כאילו חרב מונחת**. שאילו זוקף ראשו היתה דוקרתו מאחוריו וכל כך יעמוד בכובד ראש:

**בקרן זוית**. באותו בית כלומר שיש לו להתייחד:

**מכאן ואילך וכו'**. אין להתפחד כל כך אלא על כל פנים יש לו להתירא והטעם שיש לו לפחד ממלאך המות שנכנס פעם אחת בביתו שמא ישוב פעם אחרת:

**ירושלמי** כל אותו השנה הדין מתוח כנגד אותה משפחה [ואיתא במדרש ויחי רבתי] א"ר יוחנן כל ז' החרב שלופה עד שלשים יום היא רופפת לאחר י"ב חודש היא חוזרת לתערה למה"ד לכיפה של אבנים נתרועע אחת מהן נתרועעו כולן א"ר אלעזר נולד בן זכר באותה משפחה נתרפאת כל המשפחה:

**של חיה**. פי' שהיא קרובה לבית הניוול יותר והלכתא כר' אלעזר:
**אין המנחמין רשאין לישב אלא על גבי קרקע**. כדרך שיושבים האבלים. שנאמר וישבו אתו כמותו משמע:
**אבחר דרכם**. אמר איוב עד שלא באתי לידי צער זה הייתי בוחר דרכם ומורה להם איזה דרך ילכו בו והייתי יושב בראש כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם אלמא שהאבל יושב בראש ואקשינן בגמרא ינחם אחרים משמע ופרקינן ינחם כתיב כלומר קרי ביה ינחם בחירק היו"ד דיש אם למסורת והאבל הוא מתנחם:

## דף יח:

**לפתוח ראשון**. פי' שקורא בס"ת בבהכ"נ:
**ולברך ראשון**. בהמ"ז להוציא הרבים ידי חובתן:
**וליטול מנה יפה ראשון**. בחלוק לחם הפנים ובכל הקרבנות והמנחות הנאכלין:
**הנפטר וכו'**. לך בשלום דמשמע ההליכה תהיה בשלום אבל לא ימצא שלום ויש בני אדם שמנחשין ומשימין דבר בלבם וכנגדן דברו חכמים אבל למי שאינו מקפיד אין הדבר מזיק כלום:
**הנפטר מן המת**. כשהיו מוליכין הארון ממקום למקום הקבורה היו מלוין אותו מעיר לעיר וחוזרין אלו ואחרים מלוין אותם משם והלאה. וחוזרין והרי נפטרין נוטלין רשות ליפטר ממנו:
**לך בשלום**. דכתיב ואתה תבא אל אבותיך בשלום כי מפני שהוא נבעת צריך לפקדו בשלום בהליכתו:
**ילכו מחיל אל חיל**. והיינו דאמר רב חייא בר אשי אמר רב תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב לומר שאף לאחר מיתתן עוסקין בתורה בישיבה של מעלה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון:
**סליקו** להו ואלו מגלחין וסליקא לה מסכת מועד קטן